

1D

**CRÒNIQUES DEL
DESCONFINAMENT**

JUNY 2020 - FEBRER 2021

Tots els drets reservats

© de l'edició Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 2021

© dels textos, de les seves autores

© de les imatges, dels seus autors i autores, Gettyimages i Unsplash

Producció editorial

Aitana Arroyo i Samsó - Escola Sert COAC

Coordinació editorial

Sandra Bestraten

Coordinació de continguts

Ana María Álvarez

Suport de gestió

Helena Garcia - COAC

Revisió

Dominique Tornasov

Disseny gràfic

Digital Bakers

No es pot reproduir, emmagatzemar o transmetre cap part d'aquesta publicació, per cap mitjà, sense autorització prèvia i per escrit del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya

ISBN: 9788496842-78-6

DONES I ARQUITECTURA

Cròniques del Desconfinament

Juny_2020-Febrer_2021

SUMARI

07 EDITORIAL

Sandra Bestraten Castells

POLÍTICA I CULTURA

15 LIDERAZGO POSITIVO, LIDERAZGO FEMENINO

Elena Orteu

20 CICLE LES DONES_FEM PROFESSIÓ

Sandra Bestraten

23 ARQUITECTURA I CULTURA, LA VOCACIÓ DEL 48H OPEN HOUSE

Elisenda Bonet
i Sandra Bestraten

32 CICLE LES DONES_FEM RECERCA

Anna Ramos

34 CICLE LES DONES_FEM HISTÒRIA

Marta Pérez Franco

36 CICLE LES DONES_FEM LLIBRES

Zaida Muxí Martínez, Eva Serrats
i Ana María Álvarez

L'HÀBITAT

41 L'HABITACIÓ EXTERIOR

Queralt Garriga

49 ELS CANVIS QUE HA PORTAT EL TELETREBALL DURANT LA PANDÈMIA

Laura Prados

54 CICLE LES DONES_FEM HÀBITAT

Núria Colomé, Paula Martí
i Helena Trias

56 CICLE LES DONES_FEM VIDA

Clara Rius Sambeat, Montserrat
Salvadó i Gomà i Ana María Álvarez

EL CARRER I EL PAISATGE

60	CICLE LES DONES_FEM CIUTAT	Noelia González
63	COVID 19, DISTÀNCIA FÍSICA I CIUTAT	Olga Subirós
71	EL URBANISMO TÁCTICO EN BARCELONA SEGÚN LAS PROFESIONALES EXPERTAS	Ana María Álvarez y Zaida Muxí Martínez
87	EL CONFINAMIENTO Y EL PAISAJE	Conchita de la Villa
92	CICLE LES DONES_FEM PAISATGE	Conchita de la Villa i Imma Jansana

MIRADES INTERNACIONALS

97	CHANDIGARH: BICICLETES I URBANISME SOSTENIBLE A L'ÍNDIA	Ariadna Alvarez Garreta
105	UNA MIRADA A LES CIUTATS XINESES DEL SEGLE XXI DES DE BARCELONA	Maria José Masnou
114	CICLE LES DONES_FEM INTERNACIONAL	Olga Guday Pedrosa i Elena Orteu

ESPAIS D'APRENENTATGE

119	ECOSISTEMA (CO)EDUCATIVO	Equal Saree
127	NETEJA I DESINFECCIÓ D'ESPAIS EDUCATIUS	Marta Pujol i Sònia Soms
136	CICLE LES DONES_FEM ESCOLA	Equal Saree

ON SOM I ON ANEM

141	PRECARIEDAD Y GÉNERO, UNA APROXIMACIÓN EN TIEMPOS DE COVID	Amaia Celaya
151	REFLEXIONES SOBRE LA MARCHA. EL AÑO QUE CAMBIÓ NUESTRAS VIDAS	Zaida Muxí Martínez

REFLEXIONS CREUADES

161	ACTIVAMENTE	Ana María Álvarez
166	CICLE LES DONES_FEM XARXA	Elena Orteu i Olga Guday Padrosa

169 LES DONES QUE HAN FET, LES DONES QUE FAN, LES DONES FEM

Color auténtico

Lacado a mano y exclusivo en todo el mundo: JUNG ofrece su clásico interruptor LS 990 en los 63 colores de Les Couleurs® Le Corbusier.

EDITORIAL

CRÒNIQUES DEL DES CONFINAMENT DONES I ARQUITECTURA

Sandra Bestraten Castells
Presidenta Barcelona COAC

Després de gairebé cent dies d'estat d'alarma, recollits a les nostres llars per contenir la pandèmia de la covid-19, el juny del 2020 l'Escola Sert del COAC va publicar *Cròniques del confinament: Arquitectura des de casa*. Aquell document era un primer recull de quinze reflexions creuades d'arquitectes que ens apropaven al canvi, mai imaginat, que es produí en les nostres vides a partir del 15 de març del 2020.

Ara, amb aquest segon llibre, *Cròniques del desconfinament: Dones i arquitectura*, la reflexió gira al voltant de la nova realitat sorgida a partir del 21 de juny del 2020, un cop finalitzat l'estat d'alarma. En catorze articles s'explica com és el retorn a l'espai públic i les relacions entre persones, en un desitjat retorn a la vida quotidiana marcada per la distància social.

L'autoria d'aquest treball conjunt és el fruit de les complicitats generades en el **Grup Obert de Dones Arquitectes** impulsat pel COAC el 2018, amb la voluntat de fer visible el rol professional de la dona en l'arquitectura. En paral·lel a la formació d'aquest grup, es va posar en marxa la **Comissió de Dones i Igualtat de l'Associació Intercol·legial**, de la qual el COAC també forma part. Un dels primers objectius de la Comissió ha estat consensuar el decàleg de reptes professionals "El nostre clam per l'equitat", que ha rebut el suport de 45 col·legis professionals. Us en recomanem la lectura, així com el vídeo conjunt que exemplifica els principals reptes col·legials de totes les professions.

Així doncs, el Grup Obert de Dones Arquitectes comparteix amb vosaltres un seguit de reflexions al voltant de diferents àmbits que ens permeten pensar col·lectivament els reptes que hem hagut d'afrontar, on la gestió de l'activitat a la ciutat, de la nostra vida cultural, professional i vital, ha hagut de reinventar-se constantment. El llibre s'estructura en PARAULES CLAU per a la nostra professió que han adquirit nous significats durant aquest desconfinament, cosides per les mirades femenines resultants del cicle de xerrades mensuals Les Dones Fem.

POLÍTICA I CULTURA

Les cròniques comencen amb una reflexió sobre els valors femenins en la governança per fer front a la pandèmia. L'arquitecta **Elena Orteu**, a *Lideratge positiu, lideratge femení*, ens explica com s'ha constatat que la sinceritat i complicitat amb la societat han estat una resposta eficient davant aquesta emergència.

El lideratge femení requereix la *Visibilitat col·legial i professional de les dones*, tal com es posa de manifest en el punt 7 del decàleg de la Intercol·legial. Aquest rol de les dones professionals va ser la temàtica de la primera jornada **FEM PROFESSIÓ**, l'octubre del 2019, que va comptar amb reflexions de les arquitectes **Elisenda Bonet**, directora del Festival d'Arquitectura 48H Open House Barcelona; **Anna Ortega**, impulsora de La Constructora, i **Zaida Muxí**, com a experta en urbanisme des de la perspectiva de gènere.

Una part important del desconfinament ha estat fer compatible la cultura amb la pandèmia, garantint la seguretat davant el contagi. **Elisenda Bonet**, en l'article *Arquitectura és cultura, la vocació del 48H Open House*, ens presenta la gran dosi de creativitat i innovació en la gestió que ha fet possible el Festival d'Arquitectura del 2020, en què més de 40.000 persones han gaudit de l'experiència arquitectònica en petits formats físics i virtuals. Nous formats per apropar la cultura a la societat, en què el COAC també ha estat capdavanter.

La cultura ha estat objecte de reflexió des de tres perspectives de la dona: la RECERCA, la HISTÒRIA i els LLIBRES. El **FEM RECERCA** també ha redescobert companyes clau de la cultura arquitectònica contemporània. L'arquitecta i directora de la Fundació Mies van der Rohe, **Ana Ramos**, juntament amb **Laura Martínez de Guereñu**, guanyadora de la primera beca Lilly Reich, han recuperat la memòria d'aquesta arquitecta alemanya com a coautora del Pavelló Alemany de l'Exposició de Barcelona del 1929 i invisibilitzada durant més de noranta anys. L'arquitecta i investigadora **Daniela Arias** posa aquesta recerca en el context de la història de l'arquitectura. En la mateixa línia, l'arquitecta **Marta Pérez** coordina el **FEM HISTÒRIA** donant valor a la fotògrafa May Rahola, gràcies a la recerca de **Roser Martínez**, historiadora de la fotografia, i **Lluís Bertran**, musicòleg. La jornada, de la mà de **Marcela Grassi**, **Judith Taberna** i **Eva Serrats**, obre el debat actual entre les arquitectes que exerceixen la professió des de la fotografia, un àmbit força masculinitzat.

Per Sant Jordi, amb la col·laboració de **Zaida Muxí**, **Ana Maria Álvarez** i **Eva Serrats**, presidenta de la cooperativa Jordi Capell, s'impulsa el **FEM LLIBRES** per compartir publicacions de dones arquitectes poc conegudes i poc presents en els programes curriculars de les universitats, amb la voluntat d'equilibrar les aportacions a l'arquitectura escrita, l'arquitectura que passa a fer història, l'arquitectura que fa cultura.

L'HÀBITAT

La casa ha continuat sent la protagonista del desconfinament, i l'arquitecta **Queralt Garriga** ens ho explica molt bé quan gira la mirada cap al gran desig de tot aquest període de tancament: *l'habitació exterior*, és a dir, l'entorn que envolta la casa. Però, malgrat que s'han anat obrint restriccions i hem aconseguit mascaretes i gel hidroalcohòlic per poder sortir de casa, el teletreball s'ha consolidat com a essencial per reduir la mobilitat i

evitar risc de contagis. L'arquitecta **Laura Prados**, a l'article ***Els canvis que ens ha aportat el teletreball durant la pandèmia***, evidencia la necessitat de generar nous espais compartits de teletreball des de la proximitat que ajudin a compaginar el treball tradicional a les empreses.

Les jornades de reflexió **FEM HÀBITAT** i **FEM VIDA** ens apropen a l'habitatge durant el desconfinament. A la primera jornada, aprofitant el 10è aniversari de la cooperativa A Celobert, les arquitectes **Núria Colomé**, **Paula Martí** i **Helena Trias** posen de manifest com la pandèmia no ha fet més que agreujar la incapacitat del sistema de garantir el dret a l'habitatge per a tota la ciutadania. Alhora, exposen les possibles polítiques d'innovació, promoció i gestió que ajudarien a millorar el compliment d'aquest dret universal bàsic per a la salut de les persones. Aquest és el tema del **FEM VIDA**, on les arquitectes **Clara Rius**, de PSP, i **Montserrat Salvadó** i **Ana María Álvarez**, de PineArq, aporten la visió de la neuroarquitectura com a essència d'una arquitectura saludable tant en habitatges com en equipaments sociosanitaris.

EL CARRER I EL PAISATGE

Un dels impactes més visibles de la pandèmia l'hem trobat als carrers de les nostres ciutats i pobles, que durant setmanes van passar a estar buits, la no-ciutat. En la jornada **FEM CIUTAT**, la coordinadora **Noèlia González**, arquitecta municipal, ens obre els ulls a la perspectiva de gènere en l'urbanisme de la ciutat amb la complicitat de **Mónica Beguer**, arquitecta urbanista, sòcia fundadora del despatx d'urbanistes Territoris XLM; **Julia Goula Mejón**, arquitecta, cofundadora d'Equal Saree, i **Greta Tresserra**, arquitecta especialitzada en desenvolupament sostenible de ciutats i territoris.

El desconfinament ha portat nous reptes a la ciutat, com l'antinatural distància interpersonal a què obliga la pandèmia, i que l'arquitecta **Olga Subirós** analitza en l'article ***Distància física i ciutat***. Aquesta necessitat ha fet adoptar a moltes ciutats solucions provisionals de manera ràpida i àgil per donar protagonisme a les persones al davant dels vehicles, decisió quasi sempre no exempta de controvèrsia, especialment a la premsa. Sota el nom ***Urbanisme tàctic***, **Ana María Álvarez** i **Zaida Muxí**, han coordinat un article que analitza aquestes decisions d'adaptació de l'espai públic als requeriments de la pandèmia buscant un aprenentatge per consolidar accions futures en la ciutat. Participen en aquesta reflexió: **Noelia González**, **Ruth Lamas**, **Sílvia Casorrán**, **Mònica Beguer**, **Clara Montaner**, **Maria Rubert de Ventós**, **Miriam García**, **Anaïs Bas**, **LEMUR**, **Núria Colomé**, **Col·lectiu Punt 6**, **Isabelle Anguelovski**, **Rosina Vinyes**, **Carmen Mendoza**, **Carme Miralles-Guasch**, **Núria García**, **Marta Domènech**, **Equal Saree**, **Teresa Gómez-Fabra**, **Eva Prats**, **Lara Pérez-Porro**, **Pilar Calderon**, **Olga Subirós**, **Elia Hernando**, **Kathrin Golda-Pongratz**, **Marta Serra**, **Emma Vives**, **Marta Bordas** i **Magda Melara**.

El confinament a l'habitatge ha anat seguit del confinament municipal i comarcal, en què la natura més propera, sovint oblidada o infravalorada, s'ha convertit en el tresor més preuat, tal com ens demostra l'arquitecta **Conchita de la Villa** en l'article ***El confinament i el paisatge***.

Les mateixes arquitectes, en l'oasi del desconfinament que va significar l'estiu, van organitzar l'esdeveniment FEM PAISATGE caminant pel passeig marítim del Prat de Llobregat, exemple d'aproximació subtil al respecte a la natura per part de les persones, un projecte paisatgístic guardonat per la Mostra d'Arquitectura del COAC Barcelona i Premis FAD 2020.

MIRADES INTERNACIONALS

Aquesta situació de pandèmia mundial també ha estat una oportunitat per veure les transformacions adoptades per altres grans ciutats, com la que ens mostra l'arquitecta i editora d'Altrim, **Ariadna Álvarez**, a *Chandigarh: bicicletes i urbanisme sostenible a l'Índia*. Alhora, **Maria José Masnou**, arquitecta i investigadora de l'evolució de les ciutats asiàtiques, a *Una mirada a les ciutats xineses des de Barcelona*, analitza com el veto al comerç tradicional ha posat en evidència el difícil equilibri entre modernitat i vida quotidiana de les ciutats.

La mirada INTERNACIONAL, també potser una mirada humana, visibilitza les companyes arquitectes que avui estan treballant en altres països. Sota la coordinació d'**Elena Orteu** i **Olga Guday**, FEM INTERNACIONAL va obrir les portes a compartir les experiències agredolces de precarietat salarial de la dona o la perdurabilitat del sostre de vidre contrarestades per la valentia, l'esforç i les ganes d'aprendre. Gràcies, **Elena Fontal** (França), **Mònica Alcindor** (Portugal), **Marta Companys** (Països Baixos), **Esther Peñarubia** i **Francesca Origa** (Itàlia), **Guida Maymò** (Alemanya), **Alexandra Demetriu** (Romania), **Eva Palacios**, **Ada Yvars** i **Maria Giramé** (Regne Unit), **Eva Sanllehi** (Canadà), **Yolanda Espinar** (Austràlia) i **Mite Farré** (Estats Units).

ESPAIS D'APRENTATGE

Si hi ha un entorn on la pandèmia ha tingut un impacte transformador ha estat en la comunitat educativa. La implantació quasi per sorpresa de la docència online ha portat a buscar la manera de fer possible l'aprenentatge més enllà de l'acumulació de coneixements. Alhora, el retorn a les aules presencials ha obert la mirada cap als espais d'aprenentatge, entenent el compartir amb els companys com a part essencial de l'*ecosistema (co)educatiu*. La cooperativa d'arquitectes **Equal Saree** ha reactivat espais dels centres educatius com per exemple els patis, monopolitzats pel joc de pilota, amb noves activitats col·laboratives i pedagògiques.

El retorn a l'escola ha anat acompanyat de la necessitat de garantir el control de l'expansió del virus, amb la ventilació natural dels espais, que ha demostrat la seva gran eficàcia, o amb la desinfecció de superfícies. El Postgrau de Salut de l'Escola Sert del COAC, **Marta Pujol** i **Sònia Soms**, a partir de la recerca *Higienització i desinfecció dels espais educatius*, ens dona alternatives als productes de gran toxicitat emprats de manera abusiva en alguns casos.

A FEM ESCOLA, **Mariona Genís**, **David Lladó** i **Jordi Vivancos** expliquen les estratègies d'adaptació dels espais d'aprenentatge, activació dels entorns escolars i

la transformació digital que s'incorporen en una nova Guia dels Centres Educatius impulsada per la Generalitat de Catalunya, i que la pandèmia no ha fet altra cosa que revaloritzar.

ON SOM I ON ANEM

Un dels efectes més perniciosos de la pandèmia ha estat l'increment de les desigualtats endèmiques de les dones en tots els àmbits professionals, en especial en els sectors i països més vulnerables. Ho documenta molt bé **Amaia Celaya**, arquitecta i consultora experta per a Nacions Unides en l'article la ***Precarietat i gènere, una aproximació en temps de covid***. Una part d'aquesta precarietat té el seu origen en l'estructura social existent, que porta la dona a haver de compaginar la feina amb les tasques d'atenció. A ***Reflexions sobre la marxa, l'any que canvià les nostres vides***, l'arquitecta i urbanista **Zaida Muxí** defensa la necessitat de donar valor a la col·laboració en comú davant els reptes de la societat.

REFLEXIONS CREUADES

Per acabar aquestes reflexions, **Ana Maria Álvarez**, arquitecta, experta en comunicació i coordinadora del Grup Obert de Dones Arquitectes del COAC, ens convida a posar-nos a treballar ***Activament*** per passar a l'acció i empoderar-nos com a dones, unint sinergies entre nosaltres per fer front als reptes profunds que aquesta pandèmia ha evidenciat.

El FEM XARXA, coordinat per **Elena Orteu i Olga Guday**, i amb la col·laboració de les arquitectes **Marga Santaetulària**, membre fundadora del Club de Politècniques de la UPC; **Anna Ramos**, directora de la Fundació Mies van der Rohe; **Lucía Millet**, cofundadora de Cierta Estudio; **Joana Cornudella**, associada a PMMT Forward Thinking Healthcare Architecture, i **Amaya Celaya**, coordinadora de Normativa i Operacions - Programa de Perfils de Resiliència de Ciutats, ONU-Habitat, també reforça aquesta aposta de col·laboració conjunta entre dones professionals en què la mentoria i la xarxa entre companyes són la base del futur.

LES DONES QUE HAN FET, LES DONES QUE FAN,

LES DONES FEM

Aquest document ha estat possible gràcies al compromís de més de 80 dones que han compartit els seus coneixements i experiències en el període de desconfinament. També hem d'expressar l'agraïment a les més de 100 arquitectes implicades a teixir relacions a través del Grup Obert de Dones Arquitectes del COAC.

A totes, moltes gràcies.

Ara, us convido a gaudir de la lectura d'aquestes ***Cròniques del desconfinament: Dones i arquitectura***, un petit pas més en el camí cap a l'equitat.

POLÍTICA I CULTURA

LIDERAZGO POSITIVO, LIDERAZGO FEMENINO

Elena Orteu

29 de maig de 2020

El liderazgo femenino ha dejado claro que funciona en momentos tan graves como una pandemia. Ahí están los datos de cómo los países con mujeres al frente de sus gobiernos han afrontado con mejores resultados la crisis de la covid-19. ¿Servirá para aportar un cambio a los diversos ámbitos del liderazgo?

Necesitamos líderes,
no protagonistas (Unsplash)

Las reacciones de los dirigentes de cada país frente a la pandemia han sido y están siendo diversas. Es cierto que hay razones que parten de la cultura, las creencias o las costumbres... Pero, más allá de estas, hemos constatado que los países con mujeres al frente de sus gobiernos han sabido reaccionar de manera más práctica, rotunda, anticipada, basándose en criterios científicos y de expertos, y no criterios políticos. No es una cuestión de apreciación partidista, sino de comprobación objetiva. **Ellas han estado, en general, a la altura de sus cargos y de las responsabilidades por y para las que fueron elegidas.**

Esperamos de nuestros dirigentes guía y apoyo. **Necesitamos líderes, no protagonistas.** Este ha sido el comportamiento de siete países dirigidos por mujeres: Mette Frederiksen (Dinamarca), Katrín Jakobsdóttir (Islandia), Sanna Marin (Finlandia), Angela Merkel (Alemania), Jacinda Ardern (Nueva Zelanda), Erna Solberg (Noruega) y Tsai Ing-wen (Taiwán). En los últimos días, medios como la cadena CNN o la revista *Forbes* —que publicó un informe basado en datos del Centro Europeo para la Prevención y Control de Enfermedades (ECDC, por sus siglas en inglés)—, aseguraron que las respuestas de estos países frente a la pandemia fueron las “mejores”. También se han pronunciado en ese sentido el World Economic Forum, *The Telegraph*, *The Washington Post* y *The Guardian*, entre otros muchos.

Jornada Fem Vida en el Hospital de Sant Pau
(COAC)

La presencia de las mujeres en el mundo laboral ha supuesto una gran transformación. Su acceso normalizado a los lugares de decisión supondrá una revolución.

***“Hemos constatado que los países
con mujeres al frente de sus gobiernos
han reaccionado ante el coronavirus
basándose en criterios científicos
y de expertos”***

Si el liderazgo es la capacidad de influenciar en un grupo de personas y no una característica innata ni una actitud exclusiva, tanto las mujeres como los hombres podemos aprenderlo si queremos y si existe una oportunidad real; hemos de facilitar esa oportunidad: **todos y todas saldremos ganando.**

Jornada Fem Xaixa al COAC
(COAC)

DEBEMOS TRABAJAR PARA ENCONTRAR NUESTRO PROPIO ESTILO

Cada una ha de preguntarse cómo quiere desarrollar su propio liderazgo y hacerlo en función de su experiencia, capacidad de análisis y de comunicación, de resolución de conflictos y, también, cómo no, de sus debilidades y carencias. Las mujeres somos valientes: **no nos importa mostrar nuestras debilidades y compartir para mejorar**, es un rasgo de liderazgo que ahora es clave, porque al no tener necesidad de ocultar dudas de incertidumbres somos (más) capaces de abrazarlas y surfear con ellas.

Sabemos que, de manera general, nosotras encajamos más en un estilo democrático o participativo que en uno autocrático. Nos solemos sentir más a gusto centrándonos en las personas, sus problemas, necesidades e intereses, huimos de los protagonismos, propiciamos los pactos y la escucha. Se suele afirmar que ejercemos con frecuencia un **liderazgo transformacional**, aquel que se basa en el trabajo cooperativo, donde el éxito no es de una persona sino del grupo, en el que se combina el trabajo racional con el intuitivo y donde la competición deja paso a la colaboración.

En definitiva, cada una debe encontrar **un estilo propio que sea fiel a nuestros valores** y no asumir ni adoptar como propios —como ha sucedido en múltiples ocasiones— los modelos masculinos.

Nuestro gran reto es conseguir seguridad y desterrar la culpa. ¿Cómo hacerlo? Es esencial dedicar y dedicarnos el tiempo necesario sin presión, saber que vale la pena el esfuerzo, no paralizarnos al asumir responsabilidad, no permitir que la obligación y la

responsabilidad nos robe la vida, aprender y formarnos siempre, atribuirnos valor, ser flexibles, apoyarnos en nuestro equipo y, finalmente y no menos importante, construir redes de mujeres..

Cartel de las jornadas 'Les Dones Fem'
(COAC)

A las pruebas me remito: cuando lo hacemos, lo hacemos bien.
#joemquedoacasa

Les arquitectes molts cops no donem tanta importància en fer-nos visibles i agefem un rol més de gestió, que ens invisibilitza a nivell professional (Gettyimages / COAC)

FEM PROFESSIÓ

Sandra Bestraten

Sala d'actes del COAC, 17 d'octubre de 2019

FEM PROFESSIÓ va ser la primera xerrada del cicle *Les dones FEM* impulsat pel Grup Obert de Dones Arquitectes del COAC.

Aprofitant el 10è aniversari del 48H Open House que va apostar per fer visible les Dones Arquitectes, vam iniciar el cicle reflexionant sobre el rol de les dones professionals.

En el món de la construcció, a l'obra, les arquitectes i aparelladores ja som una normalitat però, on són la resta de professionals de l'obra? La Constructora, projecte premiat per Barcelona Activa, ens apropa en aquest àmbit de la professió.

Com la mirada de gènere ens apropa a una ciutat pensada des de la vida quotidiana? Elisenda Bonet, Anna Ortega i Zaida Muxí ens apropen al FEM professió.

Conclusions:

- Les arquitectes molts cops no donem tanta importància en fer-nos visibles i agafem un rol més de gestió, que ens invisibilitza a nivell professional. Animem-nos a compartir.
- La mirada femenina a l'obra evitaria la sensació de sentir-nos policies per fer un treball de qualitat.
- La complicitat, empatia i treball en equip, part de l'essència del treball de les arquitectes.
- Cal repensar la ciutat per afavorir la conciliació familiar amb la vida professional.

ARQUITECTURA I CULTURA, LA VOCACIÓ DEL 48H OPEN HOUSE BARCELONA

Elisenda Bonet i Sandra Bestraten

—

20 d'octubre de 2020

La covid-19 ha fet que els grans festivals i concerts multitudinaris, indústries culturals, que fins al confinament eren protagonistes, hagin ajornat un any els seus esdeveniments. En algun cas aquestes empreses han organitzat activitats de petit format durant l'estiu. El repte de difondre la cultura en aquests mesos de pandèmia és un veritable exercici de creativitat, en què apropar des de la distància ha estat l'aposta dels arquitectes.

Visita Habitatges Laborda - Cooperativa
Arquitectes Lacol @48H Open House Barcelona

Els Jocs Olímpics de Barcelona van significar el llançament de la ciutat al món. Fins fa una dècada, la renovació urbanística era explicada per arquitectes a arquitectes, mentre que la difusió de l'arquitectura a tot el públic estava confinada. **Tot canvia l'any 2010, quan neix l'associació 48h Open House Barcelona** seguint el model d'Open House London, fundada per Victòria Thornton. Ben aviat es va crear la xarxa internacional Open House World Wide amb les vuit primeres ciutats, i actualment ja són unes 45 dels cinc continents.

“La difusió de l'arquitectura es troba en els objectius i orígens de l'Open House”

Aquestes metròpolis impulsen el **Festival d'Arquitectura de Portes Obertes**. Paral·lelament, altres grups d'arquitectes van engegar projectes de difusió de l'arquitectura des de l'associacionisme, com per exemple El Globus Vermell, Archibikes, Bici Cultura, Archiwalkers...

A l'Associació 48h Open House Barcelona **vam buscar referents fora del món de l'arquitectura que ens permetessin innovar**. Per exemple, ens vam fixar en festivals d'altres àmbits culturals, com el de la música electrònica, on alguns membres de l'associació havien realitzat projectes artístics.

Reconeixement del COAC pels deu anys del
48H Open House Barcelona (48H Open House Barcelona)

Quin és l'objectiu de l'Open House?

Durant un cap de setmana a l'any, el Festival d'Arquitectura aconsegueix que l'espai privat esdevingui públic i explica la materialitat de cada edifici. D'una banda, hem ofert a la ciutadania les experiències arquitectòniques i sensorials indescriptibles que proporciona el fet de visitar els edificis i sentir-nos seduïts. D'altra banda, hem mostrat la transversalitat de l'arquitectura: gràcies a la participació dels diferents agents que la

componen (professionals, usuaris, promotors, clients i públic del festival). També destaca el debat que es produeix en les visites i a les xarxes socials.

Les xifres ens mostren que som davant **el festival cultural metropolità més important**, on cada any participen sis ciutats que obren les portes de més de 200 edificis, gràcies al suport de més de 120 entitats. El resultat són més de 60.000 visites possibles gràcies a 1.000 persones voluntàries, coordinades per vuit arquitectes. Una demostració de l'aposta decidida per la difusió del nostre sector gràcies a una associació petita amb un equip motor de sis persones.

Pel que fa a l'impacte a internet, el nostre lloc web rep un milió de visites, de les quals més del 60% són dones. Segons dades de l'ICCUB 2017, el Festival 48h Open House és a la **8a posició pel nombre de visitants que rep i se situa el primer en l'àmbit del disseny**.

“De les 1.000 persones voluntàries que fan possible aquest Festival de l'Arquitectura, el 68% són dones”

Des d'una mirada de gènere podem dir que, de les 1.000 persones voluntàries que fan possible aquest Festival de l'Arquitectura, el 68% són dones. La més jove té 16 anys i la més gran 70. **El perfil és dona de 24 anys estudiant d'arquitectura**. Amb aquestes dades podem afirmar que aquesta vessant de sensibilització cap a la societat té ulls de dona.

L'arquitecta Cristina Gamboa presentant el projecte
de la casa La Borda (48H Open House Barcelona)

Entre els 200 edificis que es van poder visitar l'any 2017, hi van participar 29 arquitectes autores com a voluntàries per explicar els seus edificis. **El 2019 passat, coincidint amb el 10è aniversari, vam decidir reivindicar la dona arquitecta i fer visibles les professionals en els diferents àmbits del sector**. En part per aquest motiu, vam aconseguir

augmentar la participació fins a 52 dones i millorar la visibilitat de les arquitectes, que en molts casos queden invisibilitzades, sobretot quan són equips mixtos.

COM HEM APROPAT LA CULTURA DURANT EL CONFINAMENT?

Hem constatat durant el confinament exemples de com **l'espai el fan les persones**. En aquest sentit, cal destacar propostes des de la universitat com la d'Arquitectes de Capçalera. Consisteix a cartografiar el multiús de la llar de cadascú i compartir-ho amb l'etiqueta #MilCasasEnTuCasa. Aquestes maneres de veure l'habitatge propi s'han analitzat a les conferències del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, concretament, al seu interessant canal de YouTube. A través del projecte Arquitectes de Capçalera també hem pogut conèixer **propostes artístiques permeses entre veïns**, com la de [Mito#6], on els ciutadans feien barri amb feixos de llum que esdevenien missatges quan es llegien projectats a l'edifici veí.

En el marc de la **Setmana d'Arquitectura**, el mes de maig passat, el COAC tenia previst organitzar la Festa d'Arquitectura de l'Eixample per posar en valor el Taller Masriera i reivindicar-lo com a ateneu de barri. El repte d'una festa és gaudir d'una bona estona plegats. Però, com fer-ho possible si havíem d'estar confinats a casa? De la mà de Toni Mira es va organitzar una adaptació imaginativa de l'activitat Ballo al Balcó, que es va convertir alhora en una performance de reivindicació tant del Taller Masriera com dels balcons, uns espais dels habitatges abans oblidats i ara tan valorats.

Iniciativa Ballo al Balcó, ateneu de barri
Taller Masriera - Toni Mira (Taller MasRiera)

A l'Associació 48h Open House Barcelona, la Setmana de l'Arquitectura ens ha servit per **reflexionar sobre com podíem emocionar sense visitar els espais físicament**. Hem apostat per reproduir les sensacions de la descoberta d'un espai físic a través de les emocions provocades per la música i el joc. L'acollida ha estat molt positiva.

Espais Ocults (48H Open House Barcelona)

LA CULTURA SEGURA DES DEL DESCONFINAMENT

Un cop iniciada l'etapa de desconfinament, hem tingut la **necessitat de viure de prop l'arquitectura i la cultura**. Però els protocols de distanciament han generat un nou repte en les activitats culturals. Per exemple, la darrera Mostra d'Arquitectura de Barcelona i Vallès del COAC va substituir l'habitual sala d'actes del col·legi per un lloc obert com els Jardins de la Torre de les Aigües —primer interior d'illa de la ciutat guanyat com a espai públic—. Les abraçades dels murals de Picasso es van substituir pels balcons del veïnat, que va poder gaudir de l'arquitectura i del concert de la mà de la Fundació del Grupo Sifu, com a exemple d'inclusió de la cultura.

Veredicta Mostra d'Arquitectura de Barcelona i Vallès
COAC- Jardins Torre de les Aigües
(Laura Ruiz)

***“L’edició d’enguany es realitza
del 15 d’octubre al 31 de
desembre del 2020”***

De la mateixa manera, fa pocs dies diversos actes ens van permetre descobrir **els Jardins del Doctor Pla i Armengol d’Horta-Guinardó**, dos espais recuperats recentment per l’arquitecta Anna Planas. Allà vam gaudir del concert de piano anual de l’arquitecte Jordi Querol i de la taula rodona amb Maria Sisternas i Toni Casamor sobre el valor de la cultura. Es van fer guardant el distanciament d’1,5 metres amb 100 companys i tot el veïnat que s’apropava, i més de 1.000 persones ho van poder seguir a través d’una retransmissió.

Jardins del Doctor Pla i Armengol (Anna Mas)

Aquesta combinació del directe i virtual es converteix en una oportunitat que ens permet arribar a molt més públic i treure virtut de la complexitat actual. **Sentir-nos més junts malgrat el distanciament ha estat l’aposta de moltes entitats** per demostrar que la cultura es reinventa i continua sent un pilar essencial de la nostra vida quotidiana.

SOBRE EL FESTIVAL 48H OPEN HOUSE BARCELONA 2020

L’exposició *La teva experiència i la meva, la teva exposició i la meva. Deu anys del Festival d’Arquitectura 48h Open House BCN*, prevista el mes d’abril passat, es va portar a terme **del 15 d’octubre al 31 de desembre del 2020** i es va convertir en el tret de sortida de l’11a edició del festival.

Aquest temps d’incertesa ens va fer **treballar amb diversos escenaris**. El primer va ser espaiar el festival en el temps, del 15 d’octubre al 15 de novembre. Segon, promoure els itineraris urbans i la ciutat dels 15 minuts (zones on les activitats estiguessin separades a peu un màxim un quart d’hora) en cultura arquitectònica. Tercer, per evitar concentracions i aglomeracions, la programació del festival es va fer presencialment i virtualment.

Al festival presencial, es van limitar els espais visitables i es van dissenyar recorreguts interns que evitaven llocs reduïts. A més, per augmentar la distància entre persones, per primera vegada comptàvem amb visites lliures i audioguiades, a més de les guiades. Al festival online es va poder gaudir de **45 visites virtuals, 10 vídeos 360°, 70 podcasts i 23 itineraris lliures**. El contingut d'aquesta completa programació va ser realitzat per arquitectes autors o entitats i associacions expertes que transmetien els seus coneixements amb emoció i compromís cap a la ciutat i la seva arquitectura. I està disponible tot l'any de manera gratuïta i oberta a tothom.

Entrada a l'exposició 'La teva experiència i la meva,
la teva exposició i la meva'
(48h Open House Barcelona)

Malgrat la reducció d'aforament, la decisió d'espaiar en el temps el festival pot contribuir a **mantenir els 60.000 visitants de mitjana** registrats a les darreres edicions del macrofestival 48h Open House BCN.

Amb la temàtica d'aquesta edició, **La ciutat saludable**, volem promoure i reivindicar els espais públics i l'arquitectura de qualitat. També explicarem com la nostra activitat contribueix a millorar la salut amb mesures com la pacificació de carrers, la mobilitat sostenible, els espais per la col·lectivitat...

Davant la impossibilitat d'algunes ciutats de la **xarxa internacional Open House World Wide** de celebrar el seu esdeveniment anual a la primavera, es va proposar a les 45 metròpolis treballar juntes i unir esforços per fer un festival conjunt online el cap de setmana del 14 i 15 de novembre. Quin plantejament hi ha? Per exemple, exposar les similituds i diferències tipològiques dels habitatges arreu del món, introduint el punt de vista dels seus usuaris ara que l'han redescobert. En aquest sentit, a Barcelona, el confinament ens ha fet trobar de nou el valor d'alguns espais de casa que no habitàvem, per exemple els balcons, les escales i els terrats. Quins espais han redescobert a Melbourne, Londres, Roma, Chicago o Buenos Aires?

Un altre moment de l'exposició 'La teva experiència
i la meva, la teva exposició i la meva'.
(48H Open House Barcelona)

COM SERÀ EL FUTUR DE LA FORMACIÓ I DE LA CULTURA?

Aquesta pandèmia ens ha obligat a repensar molts aspectes de l'arquitectura, però també com fem arribar la informació, la sensibilització i la formació en general. La presencialitat dels actes sembla indiscutible i va molt més enllà del contingut mateix de l'activitat; per exemple, hi ha molt valor que aporta la vibració del públic, l'espontaneïtat d'una participació, els moments entre actes, les converses de passadís...

Les plataformes online encara han de millorar molt la sensació de proximitat. Però segurament totes les exploracions que ens hem vist obligats a fer ens portaran a **enriquir tots els actes presencials**. Tot i així, difícilment cap canal virtual podrà substituir el fet de mirar-nos als ulls, copsar un somriure o sentir el caliu o l'energia d'una abraçada

Daniela Arias va presentar la seva tesi durant
l'acte FEM RECERCA (COAC)

Laura Martínez de Guereñu va presentar la seva recerca
sobre Lilly Reich (COAC)

FEM RECERCA

Anna Ramos

—
Sala d'actes COAC, 29 de gener de 2020
—

FEM RECERCA va tenir lloc al gener de 2020, dins el marc del cicle *Les dones FEM*, impulsat pel Grup Obert de Dones Arquitectes del COAC.

En aquest debat, a la seu del COAC a Barcelona, es va parlar de la recerca que fan les dones, la recerca que es fa sobre les dones, i de les dones que fan recerca. També es va debatre sobre la invisibilització, el difícil equilibri entre el treball col·lectiu i el reconeixement individual, els sostres de vidre en els àmbits acadèmic i de recerca, les eines per trencar-los i les estratègies i pactes que fan en la vida personal les dones investigadores.

L'acte va ser presentat per Sandra Bestraten, presidenta de la Demarcació de Barcelona del COAC i moderat per l'arquitecta Anna Ramos, membre del Grup Obert de Dones Arquitectes i directora de la Fundació Mies van der Rohe, que impulsa la Beca Lilly Reich per a la igualtat en l'arquitectura. També van participar la doctora arquitecta Daniela Arias, que va presentar l'essencial de la seva tesi *La construcció del relat arquitectònic i les arquitectes de la modernitat: una anàlisi feminista de la historiografia*, i la doctora arquitecta Laura Martínez de Guereñu, guanyadora de la primera edició de la beca Lilly Reich atorgada per la Fundació Mies van der Rohe, que va presentar la seva recerca sobre l'extraordinari treball de Lilly Reich a Barcelona el 1929.

Conclusions:

- La recerca ens permet construir un coneixement sòlid, basat en evidències científiques, sobre les aportacions realitzades per les dones arquitectes a la disciplina arquitectònica.
- Aquest coneixement ens permet reconstruir el llegat del que som dipositàries les actuals generacions de dones arquitectes, recuperar les traces esborrades per una historiografia de l'arquitectura sesgada i incompleta.
- La visibilització del fil continu que uneix les dones arquitectes del passat i del present ens allibera del desgast que implica ser pioneres i trencar un cop i un altre sostres de vidres que les nostres besàvies, àvies i mares ja van trencar. Tant de bo el sostre no es tanqui sota els nostres peus i les nostres netes ja no hagin de 'redescobrir' tot el que les dones d'avui fem.

Sense títol
Figures d'esquena, costa de Cap de Creus
(Hereus de Mey Rahola)

Mey Rahola, fotografiada per la
seva germana Pilar
(Hereus de Mey Rahola)

Gimnasta, 1936
(Hereus de Mey Rahola)

FEM HISTÒRIA

Marta Pérez Franco

On line, 30 de novembre de 2020

FEM HISTÒRIA va ser la vuitena xerrada del cicle *Les dones FEM* impulsat pel Grup Obert de Dones Arquitectes del COAC.

Sovint es fa difícil trobar referents femenins en la història de l'arquitectura, la fotografia i l'urbanisme, sempre cal fer una recerca més en profunditat per començar a descobrir dones especialitzades en el seu àmbit que proposen una mirada diferent de l'establerta, no perquè no hagin existit sinó perquè simplement no s'ha visibilitzat la seva feina.

La descoberta del fons fotogràfic de Mey Rahola, una de les primeres dones fotògrafes artístiques dels anys 30, recupera una mirada fotogràfica moderna i convida a preguntar-se quantes fotògrafes com ella han desaparegut de la història de la fotografia.

Actualment les dones fotògrafes d'arquitectura formen part d'una professió reconeguda i són peça clau per construir mirades diverses sobre l'arquitectura actual i fer història.

Conclusions:

- Treballar per seguir investigant i construint referents de dones en tots els àmbits relacionats amb l'arquitectura com la fotografia i l'urbanisme.
- Promoure la formació de les noves generacions en la fotografia professional d'arquitectura i sobretot educar en el valor de la mirada i conseqüentment els drets d'autor.
- Visibilitzar el fet que les dones aporten una mirada diferent de l'establerta en les diferents especialitats.
- Treballar per la construcció d'un arxiu universal, obert, transdisciplinar i equitatiu i començar a fer sinergies amb altres arxius.

Captura de pantalla de l'acte
online (COAC)

Hi ha una falta greu de llibres escrits per dones a
 les bibliografies recomenades als cursos universitaris
 (Gettyimages / IG Fem Llibres)

FEM LLIBRES

**Zaida Muxí Martínez, Eva Serrats
i Ana María Álvarez**

—
En línia, abril de 2020
—

FEM LLIBRES va ser la cinquena activitat del cicle *Les dones FEM* impulsada pel Grup Obert de Dones Arquitectes del COAC i organitzada per les arquitectes Zaida Muxí, Ana María Álvarez i Eva Serrats.

L'esdeveniment es centrava en la celebració del mes dels llibres exaltant aquell escrit per dones o sobre dones. Al març es va decretar l'estat de emergència i es va imposar el confinament. Així que les activitats presencials que s'estaven preparant per al dia de Santa Jordina van haver de mutar a la virtualitat, amb accions realitzades i presentades des de les pròpies cases i a través de les xarxes socials.

Amb l'Eva Serrats i la llibreria La Capell, la presentació de *10+1 (10 llibres i 1 cadira)* es va convertir en una edició en línia a través del perfil de la llibreria a Instagram. Zaida Muxí i Ana María Álvarez van presentar 10 llibres escrits per dones sobre urbanisme, disseny, Bauhaus, arquitectura i l'home genèric.

A més, es va crear un perfil propi en Instagram: Fem Llibres, per a impulsar i donar a conèixer aquest tipus de obres. Per al dia de Sant Jordi, amics i col·legues van recomanar els seus llibres de capçalera escrits per i sobre dones: aquestes recomanacions es van recollir també en aquest perfil. El compte continua viu i, a poc a poc, el prestatge es va omplint.

Conclusions:

- Hi ha una manca greu de llibres escrits per dones a les bibliografies recomanades als cursos universitaris.
- No tots els llibres d'arquitectura i disseny escrits per dones fan èmfasi en el gènere ni tenen perspectiva feminista.
- La millor estratègia per a difondre les dones que escriuen és donar-los a conèixer per diversos mitjans, des de conferències més clàssiques a *stories* d'Instagram
- La utilització de la inicial del nom de les autores, en lloc d'escriure'l complet, invisibilitza fins i tot més a les dones. Seria important promoure que en biblioteques i bibliografies (i qualsevol tipus de citacions) apareguin totes les persones autores, així com nom i cognom.

L' HÀBITAT

L' HABITACIÓ EXTERIOR

Queralt Garriga

—

17 de desembre de 2020

Escric des d'una terrassa. És una terrassa petita, no més gran que una habitació. Podria dir-se que és una habitació exterior, amb tres tancaments i una pèrgola de fusta que em protegeix del sol intens que llueix avui. Escric sobre una taula de marbre blanc. Sento els sorolls del carrer, pocs. I també la temperatura càlida, d'aquesta tardor amable, que sembla no voler arribar del tot. Estic envoltada de verd i d'aire.

En temps de pandèmia, reclosos a les nostres llars, s'han posat de manifest els límits de moltes arquitectures domèstiques (Queralt Garriga)

Des d'aquí, a la meua esquerra, veig la cuina que dona tota ella cap enfora per unes finestres horitzontals, àmplies. I la sala, al davant, a través dels finestrals, com una continuació de la terrassa, cap a l'interior. Aquest límit, entre l'interior i l'exterior, el vam voler difús. Per a què donés diferents possibilitats d'acció, d'estar i romandre a un lloc o l'altre. I també per a què creés relacions diverses entre els espais i les persones. Sobretot, m'agrada jeure al sofà, just després de dinar, obrir la balconera i que el sol em toqui a la cara... **Aquesta experiència, la d'estar a dintre però sentir-te en contacte amb l'exterior, és del que vull parlar.**

Diuen que en Gaudí definia l'arquitectura com "l'art d'embolicar l'aire"^[1] I la frase és suggeridora perquè planteja una dicotomia fonamental: **l'espai i la conformació del recinte com a matèries primeres de l'arquitectura.**

Allò que l'arquitecte manipula és el límit entre un dintre i un fora. Aquest és, potser, el gest més primigeni de la disciplina: alliberar-nos de la intempèrie, separar-nos d'un entorn natural hostil, enfront del qual necessitem protecció.

'Mujeres en la ventana' (1665-1675)
Bartolomé Esteban Murillo
(Wikimedia)

I, podria dir-se que l'evolució del nostre art s'ha esdevingut en paral·lel a la **progressiva indefinició d'aquest límit**, a la seva porositat creixent. A la cerca, d'allò que, en realitat, és més natural i per tant necessari: estar-se a l'exterior.

***“La necessitat ineludible de tenir
espais de relació amb l’exterior
és crítica”***

Aquesta voluntat s’ha materialitzat en un element —**la finestra**— que, al llarg del temps, ha derivat en diferents ginyes arquitectònics just al límit de l’edifici: **finestrals, balcons, galeries, tribunes, porxos, verandes, passeres, terrasses cobertes... Espais intermedis** —encaixats a la mateixa pell de l’obra, sobresortint d’aquesta o envaint l’interior— que han estat no només funcionals —font d’aire i il·luminació— sinó també i sobretot mecanismes per viure l’exterior des de la intimitat.

En temps de pandèmia, reclosos com mai a les nostres llars, s’han posat clamorosament de manifest els límits i les carències de moltes architectures domèstiques. Llars altament tancades, sense espais entre el dins i el fora, que ens han fet més dur el confinament estricte. **La necessitat ineludible de tenir espais de relació amb l’exterior és crítica.**

‘Femme à la fenêtre’ (1654) de Jacob Vrel
(Wikimedia)

Les primeres architectures, com deia, ens van donar recer. **Gottfried Semper afirmava que l’element arquitectònic més important és el foc**, com a primer signe d’assentament humà. Els altres tres elements —el sostre, el recinte i el terraplè— diu, van aparèixer al voltant d’aquest, per preservar-lo.

Amb l'aparició dels assentaments estables, aviat va ser necessària la construcció de murs sòlids per raons de seguretat, per suportar càrregues i per durabilitat. **En aquests primers moments, les obertures al recinte eren meres perforacions al ple per permetre la sortida del fum, una mínima entrada de llum i la ventilació.** Si existien, per qüestions estructurals, aquests forats eren tendencialment petits i rarament estaven coberts d'algun material (fusta, pell, paper, ossos d'animal,...). El vidre, tot i existir, era costós, aïllava malament i la seva tècnica de producció no permetia grans dimensions. El seu ús no va ser ordinari en l'arquitectura domèstica fins ben entrat el segle XVIII.

El límit —paret o coberta— separava, diferenciava i exclouïa. Per tant, durant mil·lennis, no hi va haver succedanis, **l'arquitectura es plantejava sobretot en termes de contrast: o s'estava a fora o s'estava a dintre; exposat o a refugi; en públic o en la intimitat.**

'In a courtyard in Pompeii' (1878) de Luigi Bazzani
(Wikimedia)

La casa benestant romana o grega estava bolcada cap a ella mateixa. **Els primers sistemes de plantes domèstiques no són sinó el reflex formal de la protecció de l'interior.** El fora és encara un lloc del qual ens volem distanciar. A l'atri s'aboquen totes les estances de la casa. I, aquest és l'instrument de diàleg amb l'exterior -la llum, el cel, la pluja, la brisa, el verd, l'aigua...- i el silenci. El pati i després l'eixida seran, al llarg de la història, una constant en les cases de ciutats mitjanes i petites.

***“L’ús del vidre no va ser ordinari
en l’arquitectura domèstica fins
ben entrat el segle XVIII”***

Però la densitat urbana farà que el contacte saludable i experiencial amb l’entorn passi a ser un privilegi. Ja en l’antiguitat, a les grans ciutats, com la mateixa Roma, la gent s’amuntegava en cases de pisos de lloguer agrupades en illes (*insulae*), molt semblants als edificis d’habitatges que trobem als centres històrics de qualsevol ciutat europea.

Des de sempre, els artefactes d’intermediació amb l’exterior han estat un privilegi dels que s’ho podien permetre.

‘Brieflezend meisje bij het venster’ (1657-1659)
de Johannes Vermeer
(Wikimedia)

Amb la major dimensió de les obertures per raons tècniques i estructurals, la finestra deixa de ser un mer retall del mur i comença a sofisticar-se com a mecanisme. Espais guanyats al carrer, sobresortint de la façana amb estructures tancades d’entramats de fusta; filtres de llum que impedeixen l’entrada d’insectes i brutícia, però permeten veure i no ser vist; habitacles o festejadors construïts a l’interior del mur, com a dispositius per habitar-lo... La finestra adquireix la capacitat de convertir-se en un lloc quan la seva

configuració i materialitat permeten que s'hi produeixi alguna activitat en el temps. És aleshores quan la definició estricta del límit entre el dintre i el fora comença a desdibuixar-se definitivament.

La finestra tal com l'entenem avui en dia, un **element per a la contemplació**, no fa la seva aparició fins a principis del segle XV, en paral·lel a la invenció del quadre, per emmarcar un determinat paisatge o vista^[2]. Passa, per tant, a ser unitat espacial i objecte de projecte.

Al llarg de la història, **les finestres han estat transformades depenent del clima, la tradició constructiva, la cultura i els costums socials**, i en funció de com les persones, en la seva recerca de l'experiència exterior, les hem anat conformant. Totes les seves derivades emergeixen gradualment creant diferents oportunitats i graus en aquesta relació.

'De høje vinduer' (1913) de Vilhelm Hammershøi
(Wikimedia)

Mentre la façana ha estat estructura i tancament, obrir forats en el mur ha estat una alternativa limitada. Al segle XX, finalment, la creixent dimensió de la fulla de vidre generalitza l'ús de la finestra i les seves resultants, en tota arquitectura.

Le Corbusier formula la idea de la fenêtr en longueur i construeix edificis en els quals diferents espais buits perforen completament el volum, dotant-lo de transparència perquè corri l'aire i entri el sol en diversos moments del dia. Bruno Taut declararà el 1925: "Les tribunes, els balcons i les galeries formen ara l'actual sistema de l'arquitectura"^[3].

***“Estar-se a casa no pot
ser sinònim de reclusió”***

A partir dels anys vint, apareixen també els vidres de grans dimensions (panoràmics) que permeten construir façanes senceres, i el doble vidre, que permet dotar d'un cert grau d'aïllament al parament transparent.

‘Støvkornenes dans i solstrålerne’ (1910-1911)
de Vilhelm Hammershøi
(Wikimedia)

Amb la invenció del mur cortina, però, la finestra com a instrument d'intermediació torna a desaparèixer: perd la seva autonomia com a element^[4] i es converteix, ella mateixa, en l'única pell de la façana. Tornem a estar tancats en un interior sense possible contacte amb l'exterior. **Gaudim de les vistes, però no podem sentir-les.**

Amb l'arribada de l'estandardització, per altra banda, que converteix la finestra en una peça catalogada -igual per a tots-, s'ha reduït la casuística i s'ha homogeneïtzat el vincle amb el defora. Hem perdut el potencial d'inventar la relació entre nosaltres i l'entorn. **Els edificis d'habitatges contemporanis no són porosos i ens allunyen de l'experiència de l'exterior.** Altre cop, el límit és només recinte. Altre cop, o s'està a fora o s'està a dintre.

En eliminar aquests espais d'intermediació s'han esborrat també les múltiples possibilitats de viure'ls. La pandèmia, en termes arquitectònics, ha fet evident la inhabilitat dels habitatges. **Estar-se a casa no pot ser sinònim de reclusió.** La casa ha de tenir mecanismes i donar les possibilitats per a què, viure en ella, sigui una experiència rica, diversa, múltiple i canviant: un gaudi complet.

L'actual decret 141/2012 sobre condicions mínimes d'habitabilitat confia en la seva clàusula 3.9 el seguit de responsabilitats que he anat relatant. I diu així: **Els espais d'ús comú i les habitacions han de tenir ventilació i il·luminació natural directa des de l'exterior mitjançant obertures d'una superfície no inferior a 1/8 de la seva superfície útil (...).** La sintètica frase mostra, no hi ha dubte, els límits del mateix sistema i una confiança infinita en la realitat. El resultat el patim nosaltres, els ciutadans, especialment els més necessitats.

Implementar més mesures per potenciar els espais intermedis en els habitatges ha de ser una aposta política clara. Si les normatives obliguen que hi hagi uns metres quadrats mínims per considerar un espai habitable, **no haurien de considerar-se també prescriptius uns espais mínims exteriors?** Advocant per una construcció més vinculada amb l'entorn, més propera a les persones, que doni lloc a ciutats més amables. No només en termes de sostenibilitat o eficiència energètica, sinó també i particularment per la felicitat directa de les persones.

NOTES

[1] Transmissió oral de Manuel Medarde (enginyer i antropòleg, investigador sobre la Cripta de la Colonia Güell durant més de 30 anys) feta a ell per un dels habitants de la Colònia que havia conegut a Gaudí.

[2] LAHUERTA, Juan José, Citant a Alberti. (Assignatura Història de l'Art, ETSAB/UPC, 2020-21)

[3] TAUT, Bruno, *Für die neue Volkswohnung. Für die neue Baukunst Berlins! A Die Wohnungswirtschaft*, 2, 1925, H1, 4.

[4] AAVV: *Elements of architecture* (Window, Balcony), 14 International Architecture Exhibition, La Biennale di Venezia, 2016.

ELS CANVIS QUE HA PORTAT EL TELETREBALL DURANT LA PANDÈMIA

Laura Prados

—

10 de febrer de 2021

Tots sabem que aquests últims mesos la nostra vida ha canviat. Però tant, ha canviat? Potser seria més correcte dir que ha canviat la situació general. I és que ens hem hagut d'adaptar a moltes coses que abans no fèiem, però no eren coses noves. Ja hi eren, allà, però no les fèiem servir. No les volíem deixar entrar a formar part del nostre dia a dia.

Des de l'arquitectura tenim l'oportunitat
d'avançar en la línia de teletreballar
millor (Unsplash)

La covid-19 ens ha obligat a incorporar-les de cop i volta. Molt ràpidament, ens hem hagut de posar les piles per estar a l'altura i tirar endavant com millor hem pogut i sabut, per **intentar fer que la vida presencial es convertís en vida telemàtica**.

L'obligació per avançar ens ha anat molt bé, som així. Ho mostra el fet que **ja fa dues dècades que estem immersos en el món d'internet i encara continuem fent moltes coses presencialment**, tot i que algunes ja es poden fer virtualment i sense perdre tant de temps en desplaçaments. Per què no ho fèiem, doncs? Tot aquest potencial tecnològic ja fa temps que existia i no el fèiem servir, o el coneixíem poc o gens i malament. Ningú no ens ha ensenyat a utilitzar-lo, i és per això que ara, obligats, n'hem hagut d'aprendre. En aquesta situació, tothom s'ha hagut d'espavilar pel seu compte. També sabem que sempre és millor si algú que en sap molt t'ajuda, i quan l'aprenentatge és lent però ferm.

Ara és el **moment de canviar de veritat**. Ara que estem més o menys equilibrats de nou, que estem retornant a una situació molt semblant a l'anterior al confinament. No m'agrada parlar de normalitat, ja que cada dia és únic i és una gran aventura, però sí parlar de rutines, hàbits, maneres de fer les coses, la nostra tan comentada zona de confort...

Durant la pandèmia hem après a combinar la vida presencial i la telemàtica (Pexels)

I seria ara el moment de pensar amb tranquil·litat, però amb fermesa i pressa, quines són aquelles coses que ja sabíem que estaven fallant, que no ens convencien, que seria bo canviar, perquè tot rutllés una mica millor, **petits canvis que ajudarien a fer més àgil, pràctic, satisfactori el sistema**.

“Ja fa dues dècades que estem immersos en el món d'internet i encara continuem fent moltes coses presencialment”

Des de l'arquitectura tenim l'oportunitat d'avançar, no només en la línia de treballar millor, en remot, d'aprofitar els recursos i el temps i de conciliar, sinó també per posar el nostre granet de sorra i donar la nostra visió experta.

La covid-19 afecta tots els espais, tots. Els espais s'han d'adaptar. La nova organització de l'espai no pot reduir-se únicament a col·locar elements físics separadors o distanciadors, notes indicadores, cintes que prohibeixin el pas i cartells de colors enganxats per tot arreu. **Quan hem hagut de sortir del pas i donar una resposta ràpida i necessària, ho hem fet prou bé.** Però em pregunto: perdrem aquesta gran oportunitat d'anar més enllà?

Els espais de coworking guanyaran protagonisme
en els temps propers
(Pexels)

Hem de pensar de veritat en les persones, pensar com seria l'espai ideal per treballar en cada sector i cada professió. Pensar en cada edifici, com ha estat dissenyat i sobretot com es fa servir, **quines coses en podem millorar perquè s'adeqüi millor a les necessitats actuals**, si aquestes han canviat. Com pot la configuració dels espais fer la vida més fàcil als qui els fan servir.

Ha arribat el moment d'analitzar com treballem en aquests metres quadrats de què disposem.

Cal sense dubte tenir una visió analítica, estratègia, coneixement i experiència, i molta comunicació.

***“Davant el canvi constant i la necessitat d'adaptar-nos
contínuament a les situacions canviants, les decisions
sobre lloguer d'espais s'han escurçat en el temps”***

La conciliació familiar pot millorar amb el teletreball (Pexels)

Aquesta nova mirada ha posat en evidència que els espais de treball ja no responien a les necessitats actuals. **Hem viscut tots en primera persona una adaptació brutal, en la qual hem vist què era o no imprescindible per a la nostra feina diària.** Els autònoms, els empresaris, els promotors..., tots hem vist la necessitat d'adaptar espais de treball existents que tenien un ús de vegades dubtós o desaprofitat.

Tots aquests locals, oficines i coworkings han estat objecte d'anàlisi. D'aquesta manera, alguns hotels han decidit reconvertir els espais a la planta baixa dels seus edificis en petites sales de reunions i de feina, amb opció de lloguer temporal de durada limitada. **Els coworkings d'espais oberts han derivat en petites sales amb més privacitat.** Es busquen locals ben ventilats, amb llum natural i no necessàriament al centre de les ciutats.

Hem hagut de repensar els nostres espais de treball, sigui a casa o als coworking (Unsplash)

Davant el canvi constant i la necessitat d'adaptar-nos contínuament a les situacions canviants, les decisions sobre lloguer d'espais s'han escurçat en el temps. Si l'empresa creix, creixerà l'espai de treball. Si cal un canvi d'ubicació, serà més fàcil i àgil portar-lo a terme. **Això potser aportarà una agilitat més gran en la presa de decisions per part dels directius**, així com a l'hora de valorar el teletreball, entendre que el treball per objectius és la base de l'eficiència i que l'arquitectura és la base per fer aquestes adaptacions.

Tots els espais han de repensar-se per fer-los millors, més eficients i més humans.

També hem vist que els espais individuals no ens convencen, que necessitem sortir de casa i tenir un espai diferenciat per treballar, on poder compartir vivències i despeses, socialitzar-nos, treballar en equip. Les plantes baixes seran espais compartits amb diferents usos. Hi conviuran activitats que fins ara no ens havíem imaginat. Ajudaran a dinamitzar les ciutats i a configurar-les a escala urbana.

Prioritzem una bona inversió per maximitzar tots els recursos i pensem a anar creant un model de societat més just, equilibrat i ecològic.

Fem arquitectura responsable, fem arquitectura saludable.

Denise Scott Brown outside Las Vegas in 1966; photograph from the Archives of Robert Venturi and Denise Scott Brown.

(Frank Hanswijk)

Enfortim la lluita del dret a una ciutat més sostenible i saludable per fer front a l'envelliment i a l'emergència climàtica
(Gettyimages)

FEM HÀBITAT

Núria Colomé, Paula Martí i Helena Trias

En línia, 11 de desembre de 2020

FEM HÀBITAT va ser la novena xerrada del cicle *Les dones FEM* impulsat pel Grup Obert de Dones Arquitectes del COAC i la cooperativa Celobert.

Tot i que l'habitatge i la ciutat ha estat present en tots els debats del 2020, aquests drets no estan garantits per a tota la ciutadania.

La mirada, experiències i aportacions de les dones, arquitectes i urbanistes ha estat clau en la defensa del dret a l'habitatge des de la política, la universitat, l'exercici tècnic i professional i l'activisme, i ha permès la incorporació de la perspectiva de gènere en els reptes actuals per situar les persones i les cures al centre de les polítiques urbanes.

Conclusions:

- El dret a l'habitatge i a la ciutat és un repte col·lectiu i per tant necessita d'una resposta política i comunitària de forma estructural. Ser dona resulta un vector de vulnerabilitat en relació a l'habitatge.
- Situem al centre, de forma transversal i amplia les polítiques d'habitatge a les administracions locals on tradicionalment han estat deslligades entre urbanisme (homes) i benestar social (dones) i acompanyem a definir i prioritzar les actuacions a desenvolupar.
- Impulsem el treball multidisciplinari entre arquitectes, urbanistes, politòlogues, geògrafes i altres tècniques per repensar i promoure nous models de gestió, de tipologies, de propietat, d'accés de l'habitatge juntament amb les administracions, les entitats socials i la ciutadania.
- Treballem per impulsar polítiques des de diferents eixos: ampliar el parc d'habitatge assequible perquè sigui estable i pugui donar resposta a diferents col·lectius; rehabilitar i regenerar entorns vulnerables per a la transformació social; atendre a l'emergència i l'exclusió residencial i promoure un bon ús de l'habitatge.
- Enfortim la lluita del dret a l'habitatge per apoderar la ciutadania en la transformació i rehabilitació dels habitatges, edificis i barris cap a una ciutat més sostenible i saludable per poder fer front a l'envelliment i l'emergència climàtica.

Projecte artístic *Uterus Vesalius*,
de l'artista Amédée Houx Lieu

Acte al recinte modernista de l'Hospital
de la Santa Creu i Sant Pau (COAC)

FEM VIDA

**Clara Rius Sambeat, Montserrat Salvadó i Gomà
i Ana María Álvarez**

—
Recinte modernista de Sant Pau
13 de febrer de 2019
—

FEM VIDA va ser la quarta xerrada del cicle *Les dones FEM* i la segona del 2020 impulsada pel Grup Obert de Dones Arquitectes del COAC, organitzada per les arquitectes Montserrat Salvadó i Ana María Álvarez. La jornada va tenir lloc al recinte modernista de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. La xerrada va ser un debat obert sobre l'arquitectura per a la salut, el paper de l'arquitectura en la salut i benestar de les persones, i el paper de la dona en la creació d'entorns saludables, tant arquitectònics, laborals, socials o íntims. Les quatre convidades tenen en comú un interès especial per les persones i el seu comportament i treballen per entendre les necessitats i diferències individuals, des dels seus diferents punts de vista i especialitats: Clara Rius, arquitecta associada d'Estudi PSP Arquitectura; Raffaella Scorziello, directora de projectes internacionals a Pinearq; Isabelle Anguelovski, doctora en Urbanisme, professora ICREA i directora del Barcelona Lab for Urban Environmental Justice and Sustainability (BCNUEJ) i Montserrat Gomà-i-Freixanet, doctora i catedràtica en Psicologia de la personalitat a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB).

Durant la jornada, es va exposar el projecte artístic *Uterus Vesalius* de l'artista Amédée Houx Lieu, que reflexiona sobre l'objectivitat de les imatges científiques i els prejudicis de les mentalitats dominants de la societat. A més a més, fem servir una web per a rebre preguntes en directe per part dels assistents, que vam anar traslladant al debat.

Conclusions:

- És important posar en dubte els patrons arquitectònics que ens han imposat per segles. Les maneres de veure i de fer les coses són el reflex d'una mirada subjectiva des de la perspectiva del gènere dominant.
- Sent conscients d'això, reconèixer que hi ha una dificultat per crear estàndards universals que serveixin i s'adaptin a totes les necessitats i diferències (socials, físiques, de gèneres, perspectiva, etc). Utopia de la universalitat.
- Queda patent la necessitat de crear entorns flexibles i adaptables per les diferents diversitats d'ús dels espais i d'usuaris que els habiten.
- Se subratlla la importància de les *smart cities* i la participació ciutadana en la creació d'espais adaptables a totes les realitats i necessitats d'una ciutat.
- L'entorn influeix en l'estat i la curació de les persones. Tornen a adquirir importància els aspectes de la biofilia i el contacte amb la natura, la ventilació, l'ús de materials i les seves textures, la llum tant natural com artificial, les proporcions dels espais, i tots aquells aspectes que incideixen en la sensibilitat de les persones.

EL CARRER
I EL PAISATGE

Plaça d'en Baró, Santa Coloma de Gramenet. Projecte Equal Saree.
(Foto Conchi Berenguer)

Guia pràctica per a la integració
del gènere als plans i projectes
TerritorisXLM

Experiències d'implicació ciutadana
a Santiago de Cali, Colòmbia
(Greta Tresserra)

FEM CIUTAT

Noelia González

—
En línia, dilluns 18 de gener de 2021
—

FEM CIUTAT va ser una xerrada dins el cicle *Les dones FEM* impulsat pel Grup Obert de Dones Arquitectes del COAC.

Vam exposar els reptes als que s'enfronten les ciutats i com donar-hi resposta des de la perspectiva de gènere, la qual defensa que pensem les ciutats tenint en compte les diferents circumstàncies vitals, no només per les activitats productives sinó també les cures.

Es planteja una ciutat més amable, més propera, amb espais que ens facin sentir còmodes i segures, com una extensió de casa nostra.

Conclusions:

- Pensar en ciutats pròximes i amb mixticitat d'usos que ens permetin accedir fàcilment als equipaments i serveis de la nostra xarxa quotidiana; amb espais públics accessibles per les diferents situacions vitals.
- Tenir molt en compte la percepció de seguretat, amb bona il·luminació i, sobretot, amb presència de gent a les diferents franges horàries, fet que s'aconsegueix amb la combinació d'usos.
- Reveure models de transport que donin resposta a la mobilitat de les persones que s'encarreguen de les cures, no només pensar en les necessitats de qui desenvolupa activitats productives.
- Projectar habitatges flexibles i diversos, adequats als diferents models de família.

Un aspecte clau en tot això és la participació ciutadana, especialment de les dones. L'urbanisme i l'arquitectura han estat àmbits amb poca representació femenina, pel que hem pogut incidir poc en la presa de decisions urbanes. En canvi, amb el repartiment tradicional dels rols reproductius i de cures, hem estat les màximes usuàries i coneixedores dels espais quotidians. Per això és tan necessària la participació real de les dones en els processos participatius de la ciutadania.

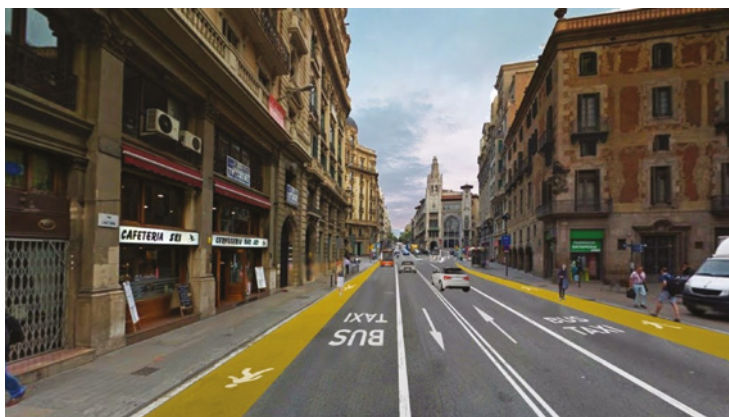
COVID-19, DISTÀNCIA FÍSICA I CIUTAT

Olga Subirós

—

10 de juny de 2020

Solucions, també, per a una ciutat més habitable, saludable i justa. Aquesta es la proposta de l'autora de l'article sobre les mesures que estan prenent les grans metròpolis del planeta per tenir un futur més sostenible i sobre com ha influït la irrupció del coronavirus en aquestes polítiques.

La negociació de l'espai públic està en
joc i el virus ha convertit les ciutats
en laboratoris (Ajuntament de Barcelona)

D'arreu ens arriben imatges i propostes sobre com pintar, literalment, solucions a les voreres i vials per aconseguir la distància física entre persones necessària per a la convivència en temps d'alerta sanitària per la covid-19. La negociació de l'espai públic de la ciutat està en joc. Aquest cop les cartes no estan a favor de la mobilitat en vehicles de combustible fòssil. Aquest cop, per fi, és la salut. És la nostra supervivència. **El virus està convertint les ciutats en laboratoris per al canvi que necessitem.**

“A Berlín s'estan fent els carrils bici més amples per aconseguir els dos metres de separació entre ciclistes”

A Nova York (6.918,24 hab/km²), l'alcalde De Blasio s'ha compromès a fer 100 milles (160 km) d'**Open Streets**. Han començat per les zones amb més necessitat, amb les voreres i vials més estrets. Són 60 milles de carrers al voltant i a dins dels parcs; 20 milles de carrers identificats amb diversos agents socials; fins a 10 milles de carrers autogestionats per associacions de veïns (carrers “ocupats” a l'estil de l'avinguda Broadway); 2,5 milles de voreres eixamplades, i fins a 10 milles més de carrils bici protegits que se sumen a les més de 1.240 milles (1.995 km) ja existents.

Una ciutat tan densament poblada com Nova York necessita més espais per als vianants (Unsplash)

L'Ajuntament de **Milà** (7.439,65 hab/km²) ha llançat l'operació **Strade Aperte** per reduir l'ús del cotxe i ampliar l'espai en 35 quilòmetres per a vianants i bicicletes. Ho estan fent pintant la ciutat. Aquesta mesura es combina amb la “città lenta”, un paquet de zones amb circulació de vehicles a un màxim de 30 km/h i algunes zones a 20 km/h. La marxa lenta garanteix la convivència entre vianants, ciclistes i altres modalitats de mobilitat individual (patins, skates, motos, patinets elèctrics), alternativa a un transport públic que veu reduïda la seva capacitat per la distància física necessària entre usuaris.

París (21.258 hab/km²) ha pogut accelerar el **Pla Vélo** de l'alcaldessa Anne Hidalgo, que prometia que tots els carrers de la ciutat estarien habilitats per anar-hi amb bicicleta el 2024 i reduir així el 72% de l'aparcament en superfície. De moment, durant el període d'alerta pel coronavirus, París tindrà 650 km per a bicicletes, dels quals molts reproduïen, en superfície, el traçat de les línies de metro, i un gran nombre seran de caràcter temporal. El Pla Vélo forma part de la **Ville du Quart d'Heure** que l'alcaldessa vol implementar en els anys vinents. La ciutat ofereix a menys de 15 minuts en mobilitat activa (a peu o en bici) sis funcions socials urbanes essencials: viure, treballar, aprovisionar-se, cuidar-se, aprendre, descansar. Per fer-ho, s'estableixen quatre criteris: redescobrir tots els recursos de proximitat, utilitzar els metres quadrats existents més i millor, donar a cada lloc múltiples usos i reapropiar-se l'espai públic.

Berlin està treballant per crear un entorn amigable per als ciclistes (Pixabay)

Londres (5.590 hab/km²) és una ciutat amb els deures fets quant a la reducció del trànsit, i per tant quant a la reducció d'emissions tòxiques. Té una Zona de Baixes Emissions des de fa quinze anys i una **Ultra Low Emission Zone** al centre de la ciutat des d'abril del 2019, que té previst expandir el 2021. Transports for London va publicar el 2016 *Healthy Streets for London*, on s'estableixen indicadors de carrer saludable, mesures i mètodes d'avaluació d'impactes. Es tracta d'un document que promou el canvi cultural necessari per entendre la transformació de la mobilitat a la ciutat com a inversió en salut pública. Tot i això, atès que el transport públic de Londres ha vist reduïda la seva capacitat a una cinquena part durant la covid-19 i per evitar que part de la mobilitat vagi als vehicles, l'alcalde de Londres està implementant ara un pla radical, **Streetspace Plan**, per incrementar en deu vegades la capacitat dels carrers i fomentar els desplaçaments a peu i en bicicleta amb seguretat.

Londres ha fet importants esforços per reduir la circulació de cotxes
(Pixabay)

Ciutat de Mèxic ($6.005,83 \text{ hab/km}^2$) planeja 80 quilòmetres de carrils bici temporals. A **Bogotà** ($4.907,45 \text{ hab/km}^2$) una xarxa de carrers de 75 quilòmetres que s'obre a les bicicletes un dia a la setmana estarà oberta tota la setmana i s'obriran a més 47 quilòmetres de carrils bici per reduir l'aglomeració en transport públic i millorar la qualitat de l'aire.

“A Barcelona es considera que un itinerari segur és el que té amplada de pas de quatre metres i permet dos metres entre dues persones”

A **Barcelona** ($15.992,2 \text{ hab/km}^2$), el pla és proporcionar 21 quilòmetres nous de carrils bici i 30,5 quilòmetres més per al passeig, dels quals una bona part corresponen al tancament al trànsit de 44 carrers de la ciutat que tenen voreres massa estretes i poques alternatives. Es considera que un itinerari segur és el que té amplada de pas de quatre metres i permet dos metres entre dues persones.

Carrils bici projectats a Sants-Creu Coberta
(Ajuntament de Barcelona)

LA XARXA C40, MEGACIUTATS MUNDIALS

Aquestes vuit ciutats formen part de la xarxa de megaciutats mundials **C40**, compromesa a fer front al canvi climàtic col·laborant eficaçment, compartint coneixement i impulsant accions significatives, mesurables i sostenibles sobre el canvi climàtic. Ciutats que demostren la seva capacitat d'autogestió davant de crisis com la de la covid-19. Ciutats que donen respostes des del coneixement local, des de la diversitat de la seva realitat urbana. Que ens confirmen els avantatges d'una **gestió distribuïda del territori**.

Totes aquestes iniciatives d'**urbanisme tàctic** que hem vist posen de manifest com a través d'intervencions de petita escala i baix pressupost és possible aconseguir un destacat impacte sobre l'espai públic i la ciutadania. Són un gran "assaig general" sobre com compartir els nostres espais públics durant aquesta pandèmia i en un futur post-coronavirus. Per això és cabdal donar el valor de prova pilot al que s'està implementant i estudiar la viabilitat que moltes de les mesures que s'estan duent a terme de manera temporal en temps de covid-19 puguin tenir un caràcter permanent.

La covid-19 ens porta a plantejar-nos si volem que "tot continuï com abans". Recentment, l'alcaldeessa de Barcelona, Ada Colau, va dir: "La contaminació és una **normalitat a la qual no volem tornar**. No volem tornar a uns carrers plens de cotxes". Recordem que Barcelona és la ciutat europea amb la densitat de vehicles més alta: 6.000 vehicles/km². Recordem també que la Ciutat Comtal té més del 50% de l'espai públic dedicat a la circulació de vehicles i a l'aparcament en superfície.

La **Zona de Baixes Emissions**, en vigor des de l'1 de gener del 2020, reduirà, en el millor dels casos, 50.000 vehicles dièsel. Sabem també que és una mesura en la bona direcció, com ho és, en alguns aspectes, la implantació de les superilles, però no són suficients per assolir els estàndards de qualitat de l'aire requerits per la UE i l'Organització Mundial de la Salut (OMS).

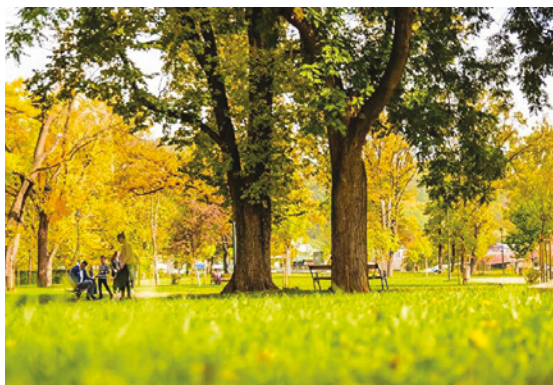

L'objectiu de les grans metròpolis globals
és reduir el nombre de cotxes
(Unsplash)

L'aire és on es donen les grans crisis actuals: la crisi climàtica global i la crisi de salut pública local a les ciutats provocada per les emissions de combustibles fòssils. Crisis a les quals s'afegeix la provocada per la covid-19. I totes estan interrelacionades. Segons estudis científics recents (entre d'altres, de la Universitat de Harvard i la Universitat d'Aarhus), existeix correlació entre els grans focus de casos de covid-19 i les ciutats amb poblacions exposades durant anys a índexs de contaminació de l'aire superiors als permesos per l'OMS. La contaminació de l'aire afecta 7 de cada 10 ciutats; 9 de cada 10 persones al món respiren aire contaminat. Són més de 7 milions de morts anuals a tot el món (400.000 morts/any a Europa) per contaminació de l'aire.

***“La ciutat ha cedit massa espai
als vehicles de combustible fòssil.
L’hem de recuperar per als humans
i els no humans”***

Aquests temes es planteja el projecte Air/Aria/Aire, amb el qual vaig guanyar, el juliol del 2019, el concurs convocat per l'Institut Ramon Llull i pel Comissariat per a la participació de Catalunya a la Biennal de Venècia 2021, i que es presentarà, esperem, el pròxim 22 de maig del 2021 a Venècia. A la pregunta-títol de la Biennal “Com viurem junts?”, formulada pel comissari general, Hashim Sarkis, degà de l'escola d'arquitectura del MIT, vaig respondre posant el focus en l'aire. Parlar de qualitat de l'aire és parlar de ciutat per a la vida, reformular la pregunta de la Biennal i preguntar-se: “Com sobreviurem junts?”.

Les zones verdes són cabdals
a les grans ciutats
(Unsplash)

Necessitem espai, aire per a la vida. La ciutat ha cedit massa espai als vehicles de combustible fòssil. L'hem de recuperar per als humans i els no humans. Com ens diu Xavier Querol, investigador de la qualitat de l'aire a l'IDAEA-CSIC: “No pensem que hem de triar entre fum o fam; necessitem un canvi de model econòmic i polítiques mediambientals de llarg recorregut”. María P. Neira, directora del Departament de Salut Pública i Medi Ambient de l'Organització Mundial de la Salut (OMS), fa un clam al nostre col·lectiu: “La salut ha de ser la màxima prioritat dels urbanistes”.

L'espai públic és el que ens fa ciutadans. La qualitat d'aquest espai públic ha de ser el fruit de la participació ciutadana i d'experts urbanistes i arquitectes en col·laboració activa amb altres professionals que estudien la ciutat. Tots som agents de canvi per a aquesta, esperem, renovada sobirania de l'espai públic, per sumar-nos a la transformació necessària per a la transició ecològica i així fer front a la crisi climàtica, sanitària, social i econòmica. **El futur és avui. Un present que dona màxima prioritat a la salut, que posa la vida en el centre de la presa de decisions sobre la ciutat.**

EL URBANISMO TÁCTICO EN BARCELONA, SEGÚN LAS PROFESIONALES EXPERTAS

Ana María Álvarez i Zaida Muxí Martínez

—
18 de febrer de 2021

Como decía Itziar Gonzalez Virós (en *El Periódico* del domingo 4 de octubre de 2020), lo ideal y lo deseable es que haya participación en las tomas de decisiones. Aun estando de acuerdo, bien sabemos que hay veces en las que es necesario actuar, y sin dilaciones, y la pandemia nos ha puesto en uno de esos momentos.

A pesar de las críticas recibidas a la aplicación de este modelo, se reconoce su provisionalidad y que habrá que introducir mejoras en su definición (Ayuntamiento de Barcelona)

Para estas circunstancias, un urbanismo táctico o, mejor, un urbanismo perfectible (parafraseando al arquitecto Ignacio Paricio) o un urbanismo de soportes (aquí parafraseando a N. John Habraken, ambos refiriéndose a la vivienda), es un urbanismo blando sobre el *hard* existente, que puede ir mejorando, transformándose y completándose según las necesidades cambiantes de los y las habitantes.

Con este artículo damos respuesta a la falta de voces de expertas en el artículo de Clara Blanchar y José Ángel Montañes.

El urbanismo táctico, perfectible o de soportes permite distribuir mejor los recursos económicos: con el mismo dinero de una urbanización definitiva se puede transformar y mejorar la cotidianidad de más personas en más barrios. Y el haber aplicado este urbanismo en una urgencia permite su puesta en práctica ciudadana y esperar a que se produzca el proceso participativo para ajustar, cambiar, mantener o eliminar.

Por ello, las últimas obras desarrolladas en el espacio público de Barcelona demuestran que se trata de un proceso, que debe hacerse cada vez con más urgencia y que debe ir acompañado de una estrategia a largo plazo para lograr una transformación global enfocada en las personas. Prototipar el espacio público para que sea probado, obtener reacciones y mejorarlo es una manera real de reducir la inversión inicial necesaria para el lanzamiento, probar la solución en condiciones reales de uso y mejorarla según los primeros resultados. Así, **se propicia la implicación y responsabilidad de la ciudadanía a través de la participación y del uso, al tiempo que se complementa con la aportación de personas expertas.**

El nuevo urbanismo de Barcelona ha sido analizado
por un buen número de expertas
(Ayuntamiento de Barcelona)

Hemos conseguido 32 respuestas a la pregunta “¿Cómo ves la transformación de Barcelona con el llamado urbanismo táctico?” de expertas que demuestran

conocer y entender el alcance del urbanismo táctico, su oportunidad democratizadora y el uso de recursos de manera eficiente, para ciudades más sanas e inclusivas. A pesar de las críticas recibidas a la aplicación de este modelo en Barcelona, la consciencia colectiva reconoce la provisionalidad que permitirá introducir mejoras en su definición técnica y estética, así como en su comunicación y legibilidad.

Aunque el artículo de *El País* se centraba en la estética de las acciones llevadas a cabo en Barcelona, el urbanismo táctico no es solo eso. Incluimos aquí todas las respuestas, estructuradas en cuatro bloques temáticos: estrategia, equidad y escalas; diversidad, sostenibilidad y movilidad; prototipos, tiempos y cambios, y comunicación y habitantes.

La humanidad está en examen, como nunca antes.

Calles pacificadas en Barcelona

Un nuevo urbanismo para tener un uso de recursos de manera
eficiente, para ciudades más sanas e inclusivas
(Ayuntamiento de Barcelona)

DE ESTRATEGIA, EQUIDAD Y ESCALAS

[...] Entiendo que muchas actuaciones no se ajustan a la que sería la opción elegida en otras circunstancias. Sin embargo, nos servirán para evaluar su funcionalidad, y, como muchos de estos cambios, han llegado para quedarse: una mayor peatonalización de los espacios públicos o la prioridad de realizar actividades al aire libre. Se podrán ir transformando en actuaciones permanentes y con los criterios de calidad y diseño a los que estamos acostumbrados.

Noelia González.

Arquitecta municipal del Vendrell desde 2007.

Cuestionar el urbanismo táctico sólo con argumentos estéticos demuestra la contundencia de la propuesta, puesto que nadie que defienda una ciudad más amable, más sana, más sostenible, más vivible o más segura, inunca! cuestionará la poca equidad que existe en el espacio público en la mayoría de ciudades de nuestro territorio o los problemas de congestión y accidentalidad que persisten en las ciudades.

Ruth Lamas Borraz.

Profesional de la movilidad sostenible y el transporte, AMB.

Barcelona está viviendo una transformación funcional muy necesaria para recuperar una habitabilidad que se vio truncada desde que irrumpió el vehículo de motor. [...] Es especialmente necesario para salir de la pandemia reforzando un uso del espacio público más equitativo y saludable.

Sílvia Casorrán Martos.

Responsable de la Oficina Metropolitana de la Bicicleta.

Coordinadora de la Red de Ciudades por la Bicicleta.

Consejera de movilidad y accesibilidad del distrito de Sant Martí.

[...] Estrategias urbanas como la de las supermanzanas, a través de actuaciones de urbanismo táctico, son una buena oportunidad para reequilibrar las funciones del espacio público en la ciudad consolidada, de una forma más justa e inclusiva. Eso sí, no solo hay que disponer, sino que también habrá que garantizar (del mismo modo que en la vivienda) las condiciones mínimas de habitabilidad de estos espacios donde habitamos de forma colectiva (espacio público), y claramente estas condiciones van mucho más allá de la estética urbana.

Mònica Beguer Jornet.

Arquitecta urbanista fundadora de TerritorisXLM.

[...] Una estrategia con tres características muy ventajosas para un entorno vivo y cambiante como es la ciudad. En primer lugar, se trata de un planteamiento altamente flexible. [...] En segundo lugar, las intervenciones del urbanismo táctico son de implementación rápida. [...] En tercer lugar, desarrollar el urbanismo táctico es asequible económicamente. ¿Cuánto habría costado el equivalente a ensanchar las terrazas de los bares o las salidas de las escuelas si se hubiera realizado con obra en vez de mediante maderas, pilonas y pintura? [...] Responde a criterios de eficiencia e interés general que se realicen las máximas medidas con el mínimo presupuesto posible. [...] Una importante mejora a considerar en el urbanismo táctico es la inclusión de más verde, que proporcione servicios ambientales y un ecosistema más naturalizado. [...]

Clara Montaner Augé.

Máster en Planificación Urbana y Sostenibilidad. Experta en ecología aplicada a la evaluación ambiental y a proyectos de resiliencia urbana.

“Barcelona está viviendo una transformación funcional muy necesaria para recuperar una habitabilidad que se vio truncada desde que irrumpió el vehículo de motor”

—Silvia Casorrán Martos.

La movilidad sostenible está llamada a tener un rol central en este nuevo modelo.
(Pixabay)

La transición urbanística de las ciudades comportará cambios radicales para adaptar el espacio público [...]. Es importante apoyarse en una estrategia a largo plazo, para evaluar el detalle de las tácticas, organizar los objetivos y coordinar las acciones.

Maria Rubert.

Doctora arquitecta. Catedrática UPC.

El urbanismo táctico [...] presenta varias ventajas sobre los modelos tradicionales de planificación y ejecución de proyectos: es de bajo costo y de implementación ágil, pone en el centro a las comunidades a las que pretende servir, y ejemplifica y testa nuevos modelos de entornos urbanos más equitativos, sostenibles y saludables.

Miriam García García.

Doctora en arquitectura, directora de Land Lab.

La estrategia del urbanismo táctico forma parte de un proceso de cambio de modelo que responde a los retos que plantea la crisis climática y sanitaria actual, y que nos obliga a trabajar un urbanismo desde la base, recuperando el “hacer ciudad” con prácticas comunitarias locales. [...] Permiten observar si estas funcionan, reconocer errores y proponer mejoras por parte de la propia ciudadanía, las entidades y la Administración [...].

Anaïs Bas Mantilla. Arquitecta en la cooperativa Cíclica.

[...] El paisaje urbano es un lugar que podemos “habitar” y no solo “utilizar” en base a criterios impuestos y estandarizados. El urbanismo táctico, que en nuestra opinión debe siempre abrirse a la participación ciudadana, puede ser una herramienta eficaz para acompañar este proceso de reapropiación y redefinición de los espacios urbanos por parte de las comunidades locales. [...] Ha llegado la hora de devolver la construcción de la ciudad a su dimensión más humana, de pequeña escala y de proximidad.

LEMUR Laboratori d'emergències urbanes.

[...] La manera como se está llevando a cabo esta transformación en la apropiación del espacio público supone un cambio en la concepción de la intervención pública [...]. Por un lado, obra la idea que el espacio público está en construcción permanente a partir de la apropiación que hace la ciudadanía. [...] Por otro lado, muestra cómo la intervención pública para cambiar la realidad de un entorno urbano no requiere de una inversión millonaria que limite los cambios a unas pocas actuaciones el año [...]. El debate está servido. Bienvenido sea, siempre se estará a tiempo de revertir aquellas intervenciones que la ciudadanía acabe mostrando que no han estado bastante acertadas.

Núria Colomé Montull.

Arquitecta y urbanista. Miembro fundadora de la cooperativa sin ánimo de lucro Celobert.

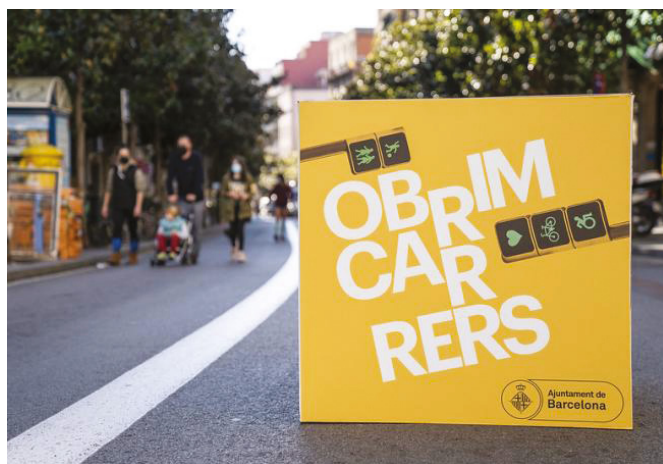
Desde una perspectiva feminista, las últimas intervenciones en la ciudad de Barcelona [...] son medidas que mejoran la vida cotidiana de las personas que vivimos en ella. [...] Deben cambiarse las prioridades que han regido la construcción de nuestras ciudades y poner la vida en el centro en todos los ámbitos de nuestra vida, también el económico. Son primeros pasos para andar hacia una ciudad cuidadora, que nos cuida, nos deja cuidar y cuida de nuestro entorno.

Col·lectiu Punt 6.

Cooperativa de arquitectas, sociólogos y urbanistas.

***“El paisaje urbano es un lugar
que podemos “habitar” y no solo
utilizar en base a criterios
impuestos y estandarizados”***

—LEMUR Laboratori d'emergències urbanes.

Los espacios verdes acontecen capitales
en la ciudad del siglo XXI
(Ayuntamiento de Barcelona)

DE DIVERSIDAD, SOSTENIBILIDAD Y MOVILIDAD

[...] El urbanismo táctico recrea oportunidades de encuentro y de uso alternativo de la calle –volviendo a un cierto modelo Cerdà– y anuncia un urbanismo más contundente, radical y progresista basado en la salud y en bienestar. [...] Lo importante del urbanismo táctico actual se sitúa también en la toma en consideración de los barrios socialmente menos privilegiados de la ciudad donde las necesidades y los usos en cuanto a movilidad o espacio público son diferentes. [...] El urbanismo táctico tiene que ser justo e inclusivo, y reconocer las circunstancias diferenciadas de varios grupos sociales en la ciudad.

*Isabelle Anguelovski.
Profesora de investigación ICREA, UAB. Directora de Barcelona Lab para la
Justicia Ambiental y la Sostenibilidad (BCNUEJ).*

Prescindir del urbanismo táctico en pleno siglo XXI sería anacrónico. [...] La apuesta clara y contundente de dar el espacio que proporcionalmente le corresponde al coche, sin necesidad de demonizarlo, también es de extrema actualidad y necesidad. La celebro conjuntamente con la concienciación ciudadana. Entiendo que las estridencias de diseño acabarán quedando como anécdotas, que es lo que son. Barcelona y su conjunto de técnicas y técnicos sabrán darle la vuelta para que su espacio público siga siendo un referente por su calidad y sobriedad.

Rosina Vinyes i Ballbé.

Arquitecta Doctora en Urbanismo. Profesora asociada en el Departamento de Urbanismo y Ordenación del Territorio de la UPC.

[...] La importancia de la apuesta del Ayuntamiento con esta estrategia debe verse más allá de intervenciones de urbanismo táctico, o de un color de pavimento o el material utilizado para la “apropiación”. Su aporte radica en cambiar el modelo existente y reivindicar el viario como espacio urbano. Es así que esta estrategia, basada en un sistema de espacios públicos para uso colectivo rescatados del coche, requiere de una mirada sistémica para entender su complejidad, y para revisar las oportunidades y necesidades para activar estas transformaciones urbanas y convertirlas en lugares sostenibles [...] incorporando procesos que garanticen la coproducción de espacios que incorporen una variedad de intereses y perspectivas.

Carmen Mendoza Arroyo.

Profesora, subdirectora de la School of Architecture y directora del Master in International Cooperation Sustainable Emergency Architecture, UIC Barcelona

El cambio en el modelo de ciudad parece una necesidad
(Ayuntamiento de Barcelona)

“La importancia de la apuesta del Ayuntamiento con esta estrategia debe verse más allá de intervenciones de urbanismo táctico, o de un color de pavimento o el material utilizado para la “apropiación”

Carmen Mendoza Arroyo

[...] Utilizar el término urbanismo táctico es un eufemismo, porque de lo que realmente se trata es de cambiar las prioridades de uso del espacio público. [...] La ciudadanía ha respondido [...] incrementando el uso de los medios de transporte que les permiten ir por la calle, a cielo abierto (andar, ir en bici y utilizar los patinetes). A esto, se le añade la necesaria recuperación del tejido económico urbano, especialmente la actividad de restauración. [...] Delante de estas nuevas demandas, tenemos viejas distribuciones del espacio público [...]. Y ¿cómo se está intentando implementar? [...] Se está haciendo de forma precipitada, sin pensar en el conjunto de la calle ni en lo estético de la implementación.

Carme Miralles-Guasch.

Catedrática de geografía urbana de la UAB.

[...] Las actuaciones recientes para ganar espacios peatonales son una apuesta clara para poner en el centro del espacio público a los peatones, en la vida; menos vehículos y más vida. Una actuación decidida que intenta poner de manifiesto que es posible ampliar el espacio peatonal, que es posible hacerlo ahora, y que se puede hacer por muy bajo coste, y que sobre todo será una propuesta que los usuarios podrán valorar, modelar, revisar, incorporar o modificar; una forma diferente de generar los espacios de la ciudad... ¿Quizás es esto lo que no gusta?

***Núria García Soto. Arquitecta,
socia de Aquidos Arquitectes.***

[...] Debemos afrontar una nueva manera de materializar la transformación de la ciudad. [...] No se trata tanto de ser sostenibles ambientalmente por el hecho de utilizar unos determinados materiales en detrimento de otros, sino que debemos ser capaces de utilizar, reutilizar y aprovechar lo que ya existe de una manera eficiente y efectiva. [...] Este proyecto para Barcelona en dos fases, una experimental y una consolidada, permite así incorporar la crítica de los habitantes a través del uso del espacio y la respuesta de los técnicos para materializar esta necesaria transformación sobre la ciudad existente, y propone una nueva metodología capaz de involucrar a los ciudadanos en los futuros retos que debemos afrontar.

Marta Domènech Rodríguez.

Doctora arquitecta y profesora de Proyectos Arquitectónicos de la UPC, presidenta de la asociación de arquitectura Map13 Barcelona.

La calle debe tener muchos usos, es una de las máximas del urbanismo táctico (Ayuntamiento de Barcelona)

DE PROTOTIPOS, TIEMPOS Y CAMBIOS

[...] No todas las operaciones tácticas, solo por el hecho de serlo, son válidas. Han de estar bien pensadas y ofrecer una imagen y una materialidad dignas, ya que las acciones excesivamente agresivas o endebles pueden provocar rechazo, y así generar una actitud negativa hacia el espacio urbano que se pretende regenerar o, incluso, hacia la propia política urbana del ensayo previo. También es muy necesaria la labor de divulgación, para que todo el mundo entienda que el procedimiento está basado en acciones rápidas, temporales y perfectibles.

***Patricia Reus. Doctora arquitecta.
Profesora de Proyectos Arquitectónicos en la Universidad Politécnica de
Cartagena. Socia de Blancafort-Reus Arquitectura.***

[...] No se debería plantear como una solución temporal a situaciones urbanas que han quedado obsoletas (como el dominio del coche en el espacio público), sino que deberían ser el punto de partida para transformaciones que se consoliden a medio y largo plazo.

***Equal Saree,
equipo de arquitectas e investigadoras feministas.***

Creo que el urbanismo táctico permite dar respuestas rápidas a necesidades sociales diversas, [...] que además de responder a las necesidades de la situación sanitaria actual provocada por la covid también persiguen objetivos establecidos en el Plan de movilidad urbana de Barcelona (2019-2024) y compartidos con el Plan director urbanístico metropolitano de Barcelona (Avance del PDU metropolitano, 2019) [...]. Es decir, estas intervenciones son a la vez prototipos de solución o, dicho de otra manera, oportunidades de tanteo con menores requerimientos burocráticos y un presupuesto bajo para necesidades de la población a corto y a largo plazo. [...]

Teresa Gómez-Fabra. Arquitecta en el Área Metropolitana de Barcelona en los Servicios del Plan director urbanístico metropolitano y cofundadora del colectivo El Tinglado.

Lo entiendo como un ensayo general para ver cómo nuestra ciudad puede reducir la polución y el ruido, dos temas importantes de salud. Es interesante implementar pruebas en la ciudad a escala real para ver si las decisiones reflexionadas sobre plano son entendidas y discutidas entre los ciudadanos y así poder pasar a una etapa de ajuste definitiva.

***Eva Prats. Doctora arquitecta.
Fundadora del estudio Flores & Prats.
Profesora en la escuela ETH de Zurich y de RMIT Melbourne.***

En primer lugar, opino que la transformación de la ciudad es necesaria e inevitable. Las ciudades están siempre en continua transformación, o deberían, como sistemas vivos que son. [...] El urbanismo táctico parte de procesos de diseño de prototipado en los que se actúa rápido y de manera temporal para, a través del uso, detectar fallos o puntos a ajustar e ir mejorando en las versiones sucesivas. Es un proceso continuo. [...] En cuanto a las acciones llevadas a cabo en Barcelona, veo puntos a corregir. Por un lado, en la red de carriles bici algunos de ellos no cumplen con los estándares mínimos de confortabilidad e incluso llegan a puntos de inseguridad. [...] En cualquier caso, sigo estando a favor de hacer. De hacer y mejorar. De hacer actuaciones enfocadas a mejorar la calidad de vida de los ciudadanos. Siempre que dejemos las puertas abiertas a mejorar.

***Lara Pérez-Porro.
Arquitecta y 'wayfinding designer' de Barcelona. Vive en Amsterdam.***

“No se debería plantear como una solución temporal a situaciones urbanas que han quedado obsoletas (como el dominio del coche en el espacio público)”

Equal Saree

Las ciudades están siempre en cambio constante
(Ayuntamiento de Barcelona)

[...] El urbanismo táctico permite transformaciones rápidas, económicas y reversibles de gran impacto en el día a día de la ciudadanía. Instalados como estamos en una aparente provisionalidad, deberíamos tener la serenidad y lucidez para pasar de la emergencia a la permanencia –que no la inmutabilidad– explorando todavía más esas tácticas para mejorarlas e impulsar espacios de mayor calidad ambiental.

Pilar Calderon.

Arquitecta, codirectora de Calderon-Folch Studio y profesora asociada de Proyectos Arquitectónicos de la ETSAB.

Todas estas iniciativas de urbanismo táctico que hemos visto no solo en Barcelona, sino también en Nueva York, Londres, París, Milán..., ponen de manifiesto cómo, a través de intervenciones de pequeña escala y bajo presupuesto, es posible dar respuesta urgente para

conseguir proteger la salud de sus habitantes. El urbanismo táctico genera una renovada soberanía del espacio público que da máxima prioridad a la salud. La discusión por la estética de las actuaciones de urbanismo táctico es secundaria. Son necesarias y urgentes. Punto. [...] La calidad de este espacio público no solo depende del diseño visible, sino también del aire que respiramos. [...] El rediseño de este espacio público compartido debe ser el fruto de la participación ciudadana y de urbanistas y arquitectos en colaboración activa con otros profesionales que estudian la ciudad. Todos somos agentes de este cambio en las urbes urgente y necesario que pone la salud, la vida, en el centro en la toma de decisiones sobre la ciudad.

Olga Subirós.

Arquitecta y comisaria de proyectos expositivos.

El urbanismo táctico permite precisamente testar soluciones diferentes a las clásicas y es la mejor manera de innovar. En ese sentido, la solución es lo importante, y no la materialización, que vendrá en una segunda fase, cuando hayamos demostrado que funciona. Las soluciones implementadas en Barcelona funcionan y habrá que planificar la implementación duradera, que podrá no servirse de los mismos elementos, pero sí de las mismas funcionalidades. [...] La reiterada crítica a las soluciones propuestas e implantadas en Barcelona por su forma, mayoritariamente por cuestiones estéticas, es a mi parecer una aprobación de la solución. Si la crítica es meramente a la forma y la estética, es que la propuesta funciona y lo que se reclama es pasar a una segunda fase de implementación definitiva.

Elia Hernando Navarro.

**Arquitecta urbanista. Coordinadora
técnica en la gerencia de Urbanismo del Ayuntamiento de Barcelona.**

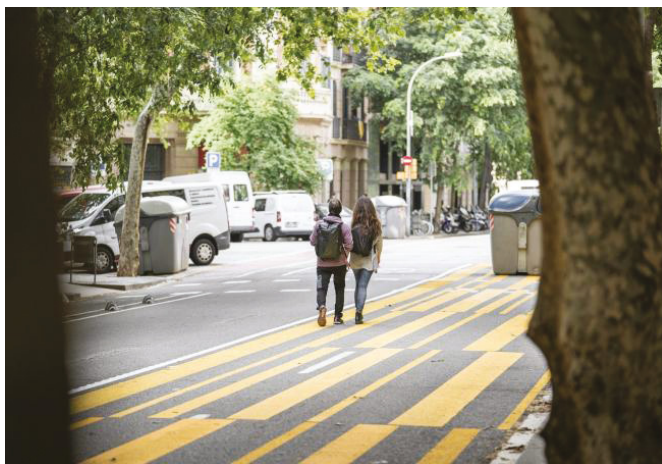
Entiendo el espacio de la táctica –en el sentido de Michel de Certeau (‘The practice of everyday life’, 1984)– como el espacio que pertenece al otro y que depende del tiempo. Un urbanismo temporal que busca oportunidades para un cambio es una herramienta muy interesante en la ciudad contemporánea. Sería deseable entender el urbanismo táctico todavía más como un real-world laboratory o laboratorio de y en lo real, donde la sociedad civil coopera con la ciencia (urbana, social, ambiental y tecnológica) y donde la meta central es el aprendizaje mutuo en un contexto experimental [...].

Kathrin Golda-Pongratz.

**Doctora en arquitectura y urbanismo. Profesora de la UIC Barcelona School of
Architecture y del Departamento de Urbanismo de la UPC-ETSAV.**

Ante el adjetivo táctico prefiero utilizar el término dialógico, ya que las intervenciones efímeras, informales, que experimentamos en las calles barcelonesas forman parte de un diálogo y de una negociación, constituyen un proceso de transición. Como tal, implican un aprendizaje, una iteración, una ausencia de modelo de partida. Implican algo nuevo y, de por sí, una resistencia al cambio. [...]. Su naturaleza permitiría un diseño más participado basado en una cooperación comunitaria genuina que se adaptara y diera voz a la especificidad de las distintas zonas de la ciudad, incluso sin necesidad de apostar por una estética continua que uniformizase su diseño o forma de presentarse. Pero también podrían suponer una herramienta pedagógica más fuerte, una ventana crítica a las preguntas aún sin resolver, a las múltiples preguntas que nuestro futuro nos depara. [...]

**Marta Serra Permanyer. Profesora doctora arquitecta
de la Escuela de Arquitectura del Vallès-UPC
y cofundadora de Cíclica Arquitectura.**

Menos coches en la calle, una de las prioridades
de las estrategias de urbanismo en el siglo XXI
(Ayuntamiento de Barcelona)

DE COMUNICACIÓN Y HABITANTES

[Se trata de] una oportunidad para pacificar las ciudades devolviendo a las personas el espacio urbano para desplazarse; por ello, a la hora de diseñar estos espacios, se debe tener en cuenta la diversidad de personas que utilizan las calles y de su movilidad. [...] Cualquier actuación realizada, sobre todo en vía pública, debe ir acompañada de información hacia la ciudadanía para que tengan conocimiento de cómo, quién, y de qué manera se pueden

utilizar estos nuevos espacios urbanos, ya que el desconocimiento lleva a dudas, y las dudas a miedos, que poco o nada ayudan a recuperar o desarrollar nuevos espacios urbanos para todas las personas.

Emma Vives.

Arquitecta y técnica especialista en accesibilidad y diseño universal.

El urbanismo táctico aplicado a Barcelona ha suscitado cierta avalancha de críticas; en general, no se ha puesto en entredicho el porqué, pero sí el cómo [...]. Todo cambio es siempre susceptible a recibir críticas, pero estas críticas quedan rápidamente diluidas en el tiempo cuando la ejecución ha sido buena. Es decir, cuando se demuestran los beneficios del cambio. En definitiva, todo cambio es bueno si el fin es el correcto, pero resulta indispensable no olvidar a nadie en el camino.

Existen otros factores clave para la aceptación de todo cambio: su condición funcional y estética. Son dos factores que deberían ir siempre de la mano, sin renunciar a uno en favor del otro. Este es quizás uno de los principales requisitos para el éxito de todo diseño inclusivo [...]. Se trata de un objetivo ambicioso, que requiere de la participación de muchos y no es amigo de las prisas con que se implementa el urbanismo táctico [...]. En resumen, el urbanismo táctico aplicado en Barcelona aporta beneficios notables a la ciudad y responde a las demandas del siglo XXI. Se debe tomar como una ocasión única para medir sus logros y errores, sabiendo rectificar y escuchar a todos los afectados.

Marta Bordas Eddy.

Doctora arquitecta, especializada en diseño universal.

Directora de la formación en accesibilidad de la Escuela Sert (COAC).

Cofundadora de SomHabitat.

[...] Ojalá cualquier intervención de urbanismo táctico se lleve a cabo después de realizar procesos participativos con las personas vecinas del lugar donde se implementarán, por un lado, y por el otro, que se acompañen de la simbología, señalización o cualquier estrategia comunicativa que ayude a la lectura de la intervención por parte de cualquier persona que, sin habitar la zona, la circule, teniendo siempre en cuenta la diversidad funcional que garantice la inclusión [...].

Magda Melara Orellana.

Arquitecta máster en Desarrollo Urbano.

EL CONFINAMIENTO Y EL PAISAJE

Conchita de la Villa

—

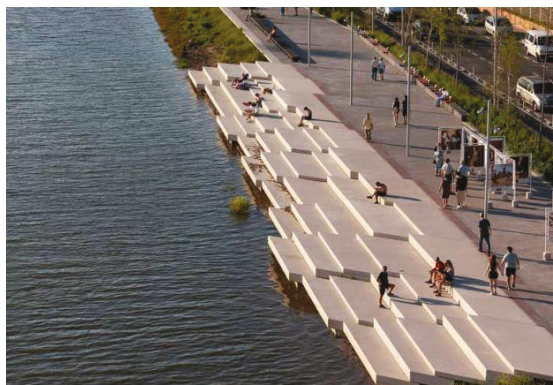
11 de gener de 2021

Esta imagen es la mejor expresión de la satisfacción al salir al exterior. Exterior es paisaje, es sol, son vitaminas, es energía, es movimiento, es relación, es contacto. Todas esas cosas nos han faltado con el confinamiento. Han sido casi tres meses de interioridad, familia, silencios e internet.

El recogimiento nos ha servido
para darnos cuenta del valor del
aire libre (Unsplash)

Esta etapa de recogimiento nos ha servido para darnos cuenta del valor de salir de casa, del valor del aire libre, el valor de la naturaleza. Se decía que “quien tiene un balcón, tiene un tesoro” y que esta situación de clausura cambiaría el concepto de la vivienda, con promociones que ofrezcan balcones y espacios comunitarios. Esto se verá con el tiempo pues, desgraciadamente, la memoria es corta y olvidamos rápido.

Actuación en el Paseo de San Ignacio del Proyecto de Urbanización de los Espacios libres del Área Mixta de Zorrotzaurre, Bilbao (Jansana, De La Villa, De Paauw Arquitectes y G&C arquitectos)

Lo que con toda seguridad no olvidaremos es que **hemos tomado conciencia del valor del espacio exterior**, de la naturaleza y, sobre todo, del valor de las relaciones humanas. Somos una raza social, necesitamos relacionarnos y, transmitimos afecto a través del contacto. Nos cuesta renunciar al abrazo, al beso, al apretón de manos, a las cervezas con los amigos; lo constatamos aún en estos tiempos en que podemos salir, pero no sentarnos en bares y restaurantes, aun siendo “relativamente” libres.

“El confinamiento nos ha hecho pensar, de nuevo y de golpe, que la vida puede ser corta y el final, impredecible”

El confinamiento nos ha hecho pensar, de nuevo y de golpe, que la vida puede ser corta y el final, impredecible. Ese aislamiento impuesto nos dio tiempo para reflexionar sobre cómo queremos vivir nuestro futuro y como queremos ver crecer a nuestros hijos. Y lo queremos con calidad ambiental, social, habitacional y vivencial.

Deseamos viviendas con balcones, vistas, buena orientación y, a ser posible, **espacios comunitarios**. En ciudades tranquilas, silenciosas y poco contaminadas, donde se pueda salir al exterior con seguridad a tomar el sol, a encontrarnos con los amigos, a ver a los niños jugar.

Paseo Marítimo del Prat de Llobregat
(Jansana, De La Villa, De Paauw Arquitectes)

El espacio público es el parque, la calle, la plaza. Estos son nuestros espacios de relación, de convivencia. Durante este año, la pandemia ha señalado, casi de inmediato, **la importancia de ellos para la salud y el mantenimiento de la sociedad civil**. Y en tiempos de confinamiento y desescalada, hemos leído y escuchado reflexiones desde todos los ángulos, de muchos y muchas, sobre la actualidad y el futuro del paisaje en la ciudad.

El confinamiento nos ha hecho valorar estos espacios, y a nosotros, los pensadores y diseñadores de ellos, nos ha dado la responsabilidad de pensar, aún más si cabe, en dotarlos de todas aquellas cualidades y elementos que transmitan al usuario esa capacidad de relación, de disfrute de la naturaleza, donde poder sentirse libre, gozar del placer de los sentidos y vivir momentos felices.

Paseo Marítimo de Gavà
(Jansana, De La Villa, De Paauw Arquitectes)

ACTIVIDADES DEL GRUPO “LES DONES FEM”

En julio 2020, cuando parecía que la pandemia nos daba un respiro, nos permitimos, el grupo “Les Dones Fem” promovido por el Colegio de Arquitectos de Cataluña, una salida con todas las medidas de seguridad al **Paseo Marítimo del Prat del Llobregat, proyecto ganador del Premio FAD 2019** en la categoría de Ciudad y Paisaje. Este proyecto engloba una parte importante de la vida profesional de nuestro despacho Jansana, De la Villa, De Paauw Arquitectes.

Es una obra donde la naturaleza es la protagonista y recuperar sus ecosistemas en connivencia con el uso agrícola, las grandes infraestructuras y el disfrute humano, el objetivo. Allí, todos y todas juntos, gozamos de nuevo del valor de pasear acompañado de vegetación autóctona, de la brisa del mar, de subirnos al mirador para otear del paisaje y de asomarnos a las nuevas lagunas para visualizar los animales que las habitan. **Nos beneficiamos del contacto con la naturaleza y, sobre todo, de la amistad y la buena compañía.**

Les Dones Fem Paisatge: Visita al paseo marítimo del Prat de Llobregat (Jansana, De La Villa, De Paauw Arquitectes)

Antes de esta pandemia, en ciudades como Barcelona, Bilbao y otras, ya trabajábamos en **crear espacios públicos para todos, con conciencia de género, con redes verdes**. La pandemia ha ratificado este camino porque los usuarios han ansiado tener y disfrutar de un espacio público de calidad y en proximidad.

“Al quedarnos en casa, hemos sentido la importancia de tener una zona verde, un parque o una plaza cercana”

Lo que nos ha dado el confinamiento es la conciencia. Al quedarnos en casa, hemos sentido la importancia de tener una zona verde, un parque o una plaza cercana. Estos espacios de naturaleza no solo suponen un bienestar físico, sino también mental. Forman parte de nuestro patrimonio y somos conscientes de quererlos.

Vista de la Granvia de l'Hospitalet

Subrayamos la necesidad de más espacios verdes, de relación, más equipados y de mayor dimensión (zonas infantiles, zonas de juegos, pistas deportivas, escenarios, rutas deportivas, etc.), cercanos y conectados.

Hemos tomado conciencia de que el espacio público tiene un valor humano, no solo paisajístico, y debemos seguir trabajando en esta línea.

No voler imposar-se als elements naturals és fonamental
per al projecte de paisatge. És un exercici d'humilitat
(Gettyimages)

Passeig Marítim del Prat
de Llobregat (COAC)

FEM PAISATGE

Conchita de la Villa i Imma Jansana

—
Passeig marítim del Prat de Llobregat
15 de juliol de 2020
—

FEM PAISATGE va ser la cinquena xerrada del cicle *Les dones FEM* impulsat pel Grup Obert de Dones Arquitectes del COAC.

El Passeig Marítim del Prat és part integrant del corredor biològic litoral entre els dos espais humits del Remolar i de La Ricarda al Delta del Llobregat. El projecte ha buscat que aquest espai permeti la realització d'activitats relacionades amb el temps lliure i en contacte amb la natura, alhora que és compatible amb les característiques de preservició com a espai natural.

Hem pretès entendre el lloc i mostrar les seves característiques ambientals, i hem assegurat la supervivència dels ecosistemes que el conformen tot enfortint-los.

La reinterpretació del territori ens ha permès adaptar-lo a les noves orientacions d'usos i alhora facilitar-ne la seva evolució biològica.

Conclusions:

- En paisatge hem de fer projectes en els que sembli que no s'ha fet res, on hem passat de puntetes. Cal fer posar en valor l'existent, la memòria, la vegetació.
- Cal ser molt conscients que l'espai públic en el que treballem és l'espai de la comunitat, de la llibertat, de la democràcia, l'espai de la convivència, que és el reflex d'una societat equilibrada on tothom ha de tenir les mateixes oportunitats.
- En aquest projecte els elements naturals: aigua, terra, vegetació... són els que manen. Des del projecte ens posem a les seves ordres. No voler imposar-se als elements naturals és fonamental per al projecte de paisatge. És un exercici d'humilitat.
- Perquè el respecte per l'existent és una característica molt femenina, la de reciclar, d'aprofitar, que ja feien les nostres àvies. El no pretendre deixar empremta està dins la tradició femenina de ser-hi sense que es noti.

MIRADES INTERNACIONALS

CHANDIGARH: BICICLETES I URBANISME SOSTENIBLE A L'ÍNDIA

Ariadna Alvarez Garreta

—

5 de novembre de 2020

Ariadna Alvarez Garreta, arquitecta i editora, ens explica la seva experiència a Chandigarh, una ciutat que coneix molt bé i que els darrers anys ha apostat per un nou model d'urbanisme en què l'agenda ambiental té un paper clau.

Chandigarh, a l'Índia, un model
d'urbanisme per analitzar
(Ariadna Alvarez Garreta)

Quan Le Corbusier va acceptar l'encàrrec de projectar una ciutat a l'Índia fa ja més de setanta anys, no crec que li calgués que li diguessin que **Chandigarh havia de ser la primera smart city de l'Índia**. El projecte (condicionat ja des del principi per un planejament heretat de ciutat jardí) no només havia de fer possible la creació d'una nova capital regional, sinó que sobretot havia de mostrar les idees de “progrés, modernitat i secularisme” que la nova Índia volia projectar al món.

Un altre punt fort d'aquest projecte urbanístic va ser donar resposta a les necessitats habitacionals d'una població de funcionaris i treballadors refugiats (com a conseqüència de la partició del British Raj entre l'actual República Índia i el Pakistan el 1947).

Vaig arribar per primer cop a Chandigarh l'agost del 2011 després de tres setmanes recorrent els principals indrets del nord del país. Mentre circulàvem per un dels carrers principals, el conductor del taxi em va dir que en aquella ciutat la gent no accedia a casa seva pel carrer. I què volia dir aquell home amb que no s'hi entrava pel carrer?

Llavors em vaig adonar que havia arribat a una altra Índia, **que aquell paisatge urbà, que també duia la petjada de Pierre Jeanneret, Jane Drew i Max Fry**, em connectava amb una Barcelona que poc temps més tard deixaria enrere per submergir-me en aquell nou paisatge humà, que trigaria temps a descodificar.

Monument de la mà oberta
(Ariadna Alvarez Garreta)

Aquella **ciutat-jardí racionalista** havia estat projectada a base d'una malla de 22 superilles (anomenats *sectors*, i que es van ampliar fins als 56 actuals) de baixa densitat. Al centre de cada sector se situen els parcs i els equipaments comunitaris connectats per un eix comercial de barri que —seguint el concepte de la ciutat dels 10 minuts— es troba a pocs minuts a peu de les zones residencials més perifèriques.

Els habitatges són de planta baixa i pis (construïts amb totxo i bigues de fusta, que era la tecnologia de baix cost disponible a l'Índia dels anys cinquanta). També **segueixen diferents tipologies en funció de la superfície construïda** (des de les cases en filera fins als habitatges unifamiliars aïllats). S'hi accedeix des de l'interior de l'illa (ara entenïa allò que volia dir el taxista!) i els carrers perimetrals connecten els diferents sectors de la ciutat a través de dos accessos exteriors per illa.

Edifici i plaça al centre de la ciutat de Chandigarh
(Ariadna Alvarez Garreta)

La ciutat s'orienta a nord-est, i a l'extrem superior el mestre hi va situar el complex del Capitoli (que es va reservar per deixar-hi el seu manifest particular —i que malauradament va quedar inacabat—; aquí en diuen el *tour de force* de Le Corbusier), i al costat un gran llac, el Sukhna. Al centre, el cor de la ciutat; a l'oest, un campus universitari i un altre de mèdic, i els sectors industrials a la perifèria. Amb els anys, al costat del Capitoli s'hi ubicaria un parc molt particular d'aires gaudinians, que juntament amb el llac constituiria un gran espai d'esbarjo a l'aire lliure.

***“Si el vianant havia anat desapareixent,
era per una concepció cultural,
i no pas per manca d'infraestructura”***

L'ordre de la retícula va acompanyat del viari (suportat per un magnífic projecte d'arbrat que aporta una ombra del tot necessària per sobreviure a la calor i humitat extremes dels inacabables estius indis). **Le Corbusier va establir set tipus de vies de comunicació**, que va anomenar les 7V. Aquestes van des de les vies ràpides —que connecten la ciutat amb la capital, Delhi, i les principals ciutats de l'estat del Punjab— fins als carrers de velocitat invertida, els carrils segregats per a bicicletes i vianants (la V7), passant pels interiors de les illes.

Dona movent-se en bicicleta pels carrers de la ciutat
(Ariadna Alvarez Garreta)

CAP A UNA NOVA MOBILITAT

Als anys seixanta no hi havia pràcticament cotxes circulant per la ciutat, i el mode de transport més habitual eren les bicicletes i les cames. Van anar passant els anys i la ciutat es va motoritzar (parc mòbil) i les bicicletes van quedar relegades als que no es podien permetre comprar-se un cotxe o ni tan sols una moto. Aquesta era la situació quan hi vaig tornar, decidida a conèixer a fons aquella ciutat aparentment tranquil·la però amb un trànsit anàrquic i un transport públic ineficient (i abandonat per part de l'Administració pública) que l'equiparaven al caos circulatori de la resta del país.

D'aquells primers anys de Chandigarh, una de les coses que em va sorprendre més era la situació del vianant en una ciutat on —aparentment— hi havia voreres. Si Chandigarh era aquella ciutat que Le Corbusier havia projectat a “escala humana”, per què caminar a través dels diferents sectors era com una cursa d'obstacles? En això, malauradament, Chandigarh no era tan diferent de la resta de ciutats del país, però tenia totes les condicions perquè no fos així. Per tant, **si el vianant havia anat desapareixent era per una concepció cultural, i no pas per manca d'infraestructura.**

***“L'any 2014, el Govern indi va introduir
el programa de les smart cities amb l'objectiu
de construir noves ciutats i arranjar
les existents en un país on només el 29%
de la població viu en urbs”***

Joves als carrers de Chandigarh
(Ariadna Alvarez Garreta)

Amb el canvi de Govern, el 2014 **es va introduir a l'agenda el programa de les smart cities**, amb l'objectiu de construir noves ciutats i arranjar les existents en un país on només el 29% de la població viu a les metròpolis, que tenen un nivell d'infraestructura dels anys setanta. Si ho comparem amb els estàndards europeus, és a dir, si anticipem que el programa de les smart cities amb sort aconseguirà “posar al dia” la infraestructura existent, som lluny d'arribar als nivells smart.

Es va establir **un pla per invertir en 100 ciutats en vint anys** (amb una projecció de gairebé 900 milions de persones vivint a les ciutats el 2050, que representaran el 52% de la població; ja ho deia Gandhi que l'ànima de l'Índia viu als seus pobles...) en diferents fases. Chandigarh va ser seleccionada per a la segona fase el 2015, i no va ser fins al 2019 que es va començar a posar en marxa el projecte.

El llac Sukhna durant l'estat d'alarma
(Ariadna Alvarez Garreta)

LA CLAU D'UNA BONA AGENDA AMBIENTAL

Entre altres aspectes del pla, l'**agenda mediambiental hi té un paper clau**, i la regulació de la mobilitat, un efecte directe. De manera que a la llarga espero que reverteixi la situació actual i que el vianant deixi de ser un ciutadà de segona.

En aquest sentit, **la ciutat ha fet una aposta important per fomentar la cultura de la bicicleta entre la ciutadania en general** (i no només relegada a aquells que “no tenen més remei” que anar en bicicleta). Així doncs, destaquen mesures com arranjar els carrils bici existents (aquelles V7 de Le Corbusier) i crear passos segurs per travessar els sectors, i s'han fet noves rutes als voltants del llac Sukhna.

Les dones estan guanyant espais a la ciutat
que s'estan tornant més segurs
(Ariadna Alvarez Garreta)

Aquest intent per impulsar **una mobilitat més sostenible és del tot imprescindible per millorar la qualitat de l'aire**, situar el vianant al centre i recuperar l'esperit humà i social de la ciutat. Però, ai las, la pandèmia ha aconseguit descongestionar els carrers de la ciutat i, un cop desactivat un sever toc de queda (de gairebé 24/7 i que va durar tot un mes), els ciutadans van començar a recórrer la ciutat en bicicleta!

***“El programa Cycles4challenge
consisteix en el foment de l'ús
de la bicicleta en detriment del
transport públic”***

Les **conseqüències de l'estat d'alarma** han comportat canvis en la ciutat, i no només pel que fa a mobilitat amb motor, també socials. La població flotant immigrada (bàsicament homes), que es mantenien gràcies a l'economia submergida i sense llar, s'han vist forçats a tornar als seus pobles, recorrent llargues distàncies a peu i sense

diners. El drama humà també ha anat acompanyat de l'econòmic, i la població que no ha tingut altra opció que modificar radicalment les seves dinàmiques ha vist també com el lleure o la pràctica de l'esport es podien dur a terme a l'espai públic de la ciutat.

Edifici de l'Ajuntament, de Pierre Jeanneret
(Ariadna Alvarez Garreta)

De cop, pels carrers de Chandigarh hi ha començat a pedalar gent que només els transitava en cotxe i que han descobert una bona manera de començar el dia o de gaudir en família de la bicicleta. El llac Sukhna s'ha convertit en un gimnàs a l'aire lliure i durant els caps de setmana hi ha tanta afluència de gent que l'Ajuntament es va decidir a tancar-lo durant un mes. Em va sorprendre positivament veure com **la gent gaudia de la ciutat**. Pot semblar obvi, però no ho és en aquest país, on les ciutats no ofereixen un espai públic de qualitat a banda d'alguns parcs.

També he observat amb alegria com **les dones han començat a ocupar aquest espai comunitari** (dominat pels homes i on elles no se sentien sempre segures i eren interpel·lades) i a formar part del grup del ciclistes. Els fabricants de bicicletes han introduït en el mercat models “ergonòmics femenins” que conviden les dones a pedalar, ja que fins ara les bicicletes eren massa grans i pesades i no s'adaptaven al cos femení.

Vist que **el panorama de la covid-19 està propiciant canvis de dinàmiques** també aquí, llegeixo a la premsa que el Govern indi ha impulsat el programa Cycles4challenge, que consisteix en el foment de l'ús de la bicicleta en detriment del transport públic (no diuen res de millorar-lo). Un sistema de tipus Bicing s'ha començat a implantar i està ja a punt de ser una realitat a Chandigarh. Tot i que aquí els processos són lents, espero amb candeletes veure'n el resultat, i igualment que la població s'ho faci seu. També desitjo que, quan es pugui tornar a viatjar, tothom que vingui a la ciutat pugui gaudir d'aquesta fantàstica *promenade architecturale* que és Chandigarh.

BIBLIOGRAFIA

Casablanca and Chandigarh, A Report on Modernization.
Casciato, Maristellaavermaete, Tom. Park Books, 2017.

Women Architects and Modernism in India, Narratives and Contemporary Practices. Desai, M., Routledge, 2017.

Documenting Chandigarh: The Indian Architecture of Pierre Jeanneret, Edwin Maxwell Fry, and Jane Beverly Drew. Joshi, K. Mapin Publishing, 1999.

Chandigarh and Le Corbusier. The creation of a city in India 1950-1965.
Papillault, Rémi Altrim Publishers (novetat 2021).

Guies d'arquitectura de viatge de l'editorial Altrim:
CHD-Chandigarh Architectural Travel Guide. Prakash, V.
Altrim Publishers, 2014.

UNA MIRADA A LES CIUTATS XINESES DEL SEGLE XXI DES DE BARCELONA

Maria José Masnou

—

4 de febrer de 2021

L'any 2007 vaig anar en tren de Xangai a Hangzhou. El motiu era fer un treball de recerca sobre la transformació del carrer al centre de la ciutat històrica de Hangzhou. Estava fascitada per la descripció que Marco Polo havia fet d'aquesta ciutat coneguda com a Lin'an, capital de la dinastia Song del Sud, el seu paisatge natural descrit pels millors poetes de les dinasties Tang i Song, la revolució urbana que hi va tenir lloc entre els segles X i XIII... Però aquella ciutat que vaig imaginar, però no vaig trobar, és una metàfora del que implica conèixer la Xina, el seu present i futur.

L'eix de la 'Cultural Wave' al barri de
Qianjiang a Hangzhou (Maria José Masnou)

L'estudi del passat de la Xina i la seva cultura mil·lenària va ser el punt de partida per entendre el país. He hagut de deixar de banda moltes idees preconcebudes... I també he après a estimar la seva gent. Com diu un amic, **els xinesos són els resilients per excel·lència, lluitadors, ambiciosos i molt lleials amb els amics.**

Com a arquitecta formada a Barcelona, on l'espai públic forma part de l'ADN de la ciutat, **volia entendre el valor associat a l'espai públic a les ciutats xineses;** entendre si hi havia un fil connector que lligués l'herència de la cultura urbana històrica amb les operacions contemporànies de radical transformació urbana.

Barri de Xihan, Pequín
(Maria José Masnou)

Tenia també un interès molt ingenu, explicar **Barcelona a la Xina:** quins havien estat els factors que havien construït la ciutat vital, diversa i amable i els espais públics, que han estat un referent i que ells admiraven però no comprenien.

***“Volia entendre si hi havia un fil connector
que lligués l'herència de la cultura urbana
històrica amb les operacions contemporànies
de radical transformació urbana”***

Al llarg d'aquests catorze anys de contacte i treball sobre la Xina, **he arribat a la conclusió de la gran complexitat que implica entendre els seus processos d'urbanització, creixement i transformació urbana.** Que no és el mateix la ciutat de Xangai que una ciutat interior de l'oest. I que solament una visió multiescalar i transdisciplinària pot ajudar a entendre el perquè de les seves polítiques urbanes. Això m'ha portat també, paral·lelament al meu interès per l'espai públic, a adquirir un coneixement integrat del país com una fórmula prèvia a la comprensió del fet urbà.

L'espai públic a la Xina té un component cultural molt important que es refereix a les categories espacials que endrecen l'àmbit del que és públic-obert i privat-comunitari.

Avis jugant vora el llac Xihu, Hangzhou
(Maria José Masnou)

El concepte de l'espai públic entès com a espai de la societat civil, escenari de manifestacions socials, culturals i polítiques, no va existir a les ciutats xineses històriques com l'entendem en la ciutat occidental. La categoria de **l'espai social** està vinculada a **l'espai comunitari i familiar** dels recintes tancats, en les seves diferents tipologies.

Les categories de **l'espai introvertit i extravertit** defineixen per excel·lència l'estructura espacial, que ordena l'àmbit del privat i el públic en la ciutat. L'hermenèutica de la ciutat xinesa es basa principalment en el concepte estratègic del dualisme entre espai urbà obert i tancat (Hassenpflug, 2010).

Queda molt per parlar sobre l'espai públic en els nous projectes urbans a la Xina, però em centraré en unes poques **reflexions personals sobre el valor d'un element principal, el carrer dels teixits urbans històrics.**

Hutong al barri de Shichahai, Pequín
(Maria José Masnou)

El carrer en aquests teixits ha tingut un paper funcional vital que no ha sabut recollir l'urbanisme i el disseny urbà contemporani. Interpretar la tipologia funcional i de mobilitat secundària dels hutongs de Pequín o els lilongs de Xangai i els teixits tradicionals és una assignatura fallida. **Perquè aquestes tipologies específiques podrien ser el pont de construcció entre l'espai comunitari i l'espai públic-obert a la ciutat.**

La traducció d'aquestes tipologies espacials en projectes urbans creatius que les incorporeessin seria **una bona estratègia que ajudés a abandonar les propostes uniformes i descontextualitzades de les ciutats genèriques.**

Des del meu punt de vista, el paisatge humà d'aquests carrers i carrerons de la ciutat tradicional és una de les **experiències urbanes i sociològiques més estimulants de les ciutats xineses.** El concepte de ciutat socialment inclusiva i diversa té en aquests llocs la seva màxima expressió.

Carrer al districte de Zhabei, Xangai
(Maria José Masnou)

Comerciar, jugar al mahong, cuidar ocells, menjar, prendre la fresca..., són algunes de les moltes activitats que encara es poden trobar en aquests retalls de ciutat anteriors al boom immobiliari del Període Reformista.

Alguns carrers subministren **imatges surrealistes de convivència forçada amb el cotxe** dins dels teixits històrics o contemporanis.

Tanmateix, on queda tot aquest llegat de cultura social i urbana en els nous creixements urbans? Els condominis d'habitatges tancats, els complexos de negocis, universitaris o de tecnologia, **es posicionen com a illes autònomes** dins de qualsevol entorn o territori, sense fer ciutat ni construir urbanitat

Els processos especulatius i de gentrificació dels centres urbans han arrasat aquests teixits i expulsat els seus residents. En alguns casos, fons d'inversió construiran complexos comercials i d'oci i reproduiran formalment volumetries i estètiques tradicionals, amb estratègies de parc temàtic. O bé construiran grans complexos en altura d'habitatges o oficines, oblidant qualsevol traça d'identitat preexistent.

“El control, les restriccions i la pèrdua d’espontaneïtat de l’activitat urbana que han patit i encara pateixen quasi totes les ciutats del món han consolidat a la Xina una tendència ja existent”

Vista aèria de Xangai
(Unsplash)

COM HA AFECTAT LA PANDÈMIA LA VIDA URBANA? I ARA EL PERÍODE DE LA POSTPANDÈMIA?

El control, les restriccions i la pèrdua d’espontaneïtat de l’activitat urbana que han patit i encara pateixen quasi totes les ciutats del món han consolidat a la Xina una tendència ja existent.

M’explica un amic arquitecte resident a Xangai que **aquesta tendència s’ha radicalitzat pel temor d’un rebrot sobretot a les grans ciutats**. Els carrers dels teixits com els de la imatge superior són una crida a la interacció social, sense cap tipus de filtre o restricció, i han estat els primers afectats.

Aquests carrers, com també els lilongs, **construeixen una mobilitat local**, flexible, moltes vegades informal, a través de passatges interiors amb accessos múltiples, i han estat segats, tapiats i la seva activitat aturada.

No obstant, explica el meu amic, els xinesos, resilients com pocs pobles, no llencen la tovallola i, encara que en un entorn aparentment desolat, **els negocis fantasmes proliferen a l’interior...**

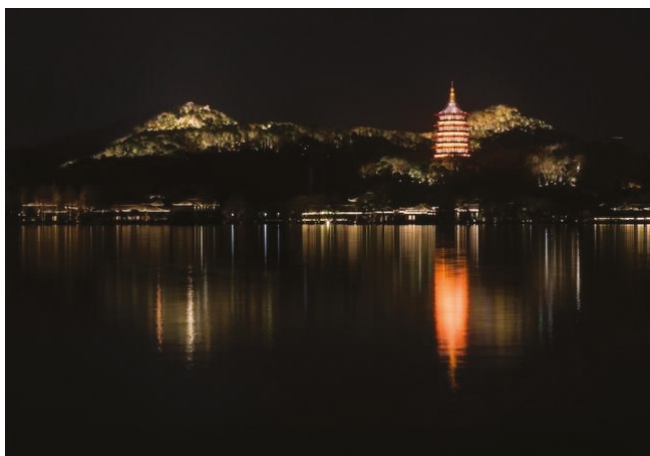

Edifici de la seu de CCTV a Pequín
(Unsplash)

Això és una **fórmula de resiliència urbana i social**. Em pregunto si hi haurà una fórmula específica per a cada ciutat.

L'aïllament durant el confinament ha confirmat el nostre caràcter d'éssers socials i la necessitat d'interacció física que tenim. **L'entorn digital no pot suplir aquesta interacció**, que ens confronta amb els altres sense filtres. I els espais públics tradicionals, en totes les seves tipologies, mostren i construeixen aquests àmbits físics.

Repensar les ciutats després dels confinaments haurà d'incloure la importància dels espais físics socials i locals. I la proximitat espacial com a valor –recordem propostes com la ciutat dels 15 minuts– pot establir unes complicitats amb l'entorn digital que millorin la qualitat de vida dels ciutadans i converteixi les ciutats en socialment més participatives, inclusives.

Vista nocturna del Llac de l'Oest a Hangzhou
(Unsplash)

Però, tornant a la Xina, la pandèmia de la covid-19 és un punt d'inflexió que ha accelerat moltes necessitats que estaven en procés anteriorment, com també **posa sobre la taula la necessitat de construir ciutats més resilient**s, sostenibles i centrades en els seus residents, tant a la Xina com a Europa.

“La crisi desencadenada per la pandèmia ha fet aflorar la necessitat d’una reflexió honesta sobre la governança urbana”

La crisi desencadenada per la pandèmia ha fet aflorar la **necessitat d’una reflexió honesta** sobre la governança urbana i les noves demandes de les ciutats i els seus residents. La pandèmia s’ha constituït com un punt simbòlic de canvi, així com de dinamització d’iniciatives pendents.

En aquesta direcció, vaig organitzar en el marc de la Càtedra Xina el novembre del 2020, com a **coordinadora del Grup de Treball sobre Desenvolupament Urbà, Territorial i Sostenibilitat**, una taula rodona i debat per presentar quins eren els diversos escenaris que afronta la Xina postcovid.

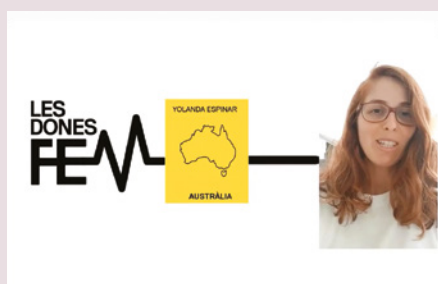
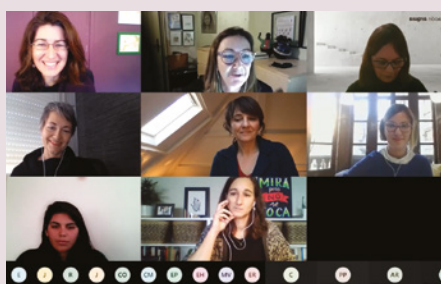
‘Skyline’ de Xangai
(Unsplash)

Els ponents van dibuixar un escenari divers de la realitat urbana xinesa, els seus problemes, reptes i propostes de futur. El perfil professional i expertesa dels ponents participants va propiciar aquesta visió diversa i multiescalar complementària. L’exposició va permetre fer un pas gradual d’escala, d’una lectura macroescalar de l’impacte dels processos d’urbanització durant el Període Reformista (per part de Rosa Maria Cervera) a l’anàlisi del model de finançament local dels municipis basat en el desenvolupament i subhasta dels drets del sòl (per part de Zhi Liu), l’origen de la bombolla immobiliària a les ciutats (per part de Natasha Aveline-Dubach), la presentació de projectes

d'habitatge innovadors i urbanisme autosuficient per a la nova ciutat de Xiong'An (per part de Vicente Guallart) i el caràcter de les intervencions sobre el patrimoni històric en una ciutat global com Xangai (per part de Plácido González Martínez). Presentar aquesta visió complementària i aclaridora va ser la meva intenció a l'hora d'organitzar la taula rodona i el debat. L'escenari actual de les ciutats xineses es fa més entenedor a partir de l'explicació d'experts que treballen a primera línia i que fugen de tòpics i idees preconcebudes.

Cal viatjar amb un mínim de "calaix" estalviat i
cal estudiar algunes variables del país d'aterrada
(COAC)

Captura de pantalla de les participants a
la xerrada número 11 del cicle 'Les dones FEM'
(COAC)

FEM XARXA INTERNACIONAL

Olga Guday Pedrosa i Elena Orteu

—
En línia, dimecres 24 de febrer de 2021
—

FEM XARXA va ser la xerrada/diàleg número 11 del cicle *Les dones FEM* impulsat pel Grup Obert de Dones Arquitectes del COAC.

Tot i que sembla que la praxis de l'arquitectura a l'estranger no acostuma a tenir molta acollida entre les dones, les estadístiques diuen el contrari, evidenciant que la dona estudia i treballa a l'estranger amb més pes que els homes arquitectes.

El que també s'ha desgranat durant la xerrada és que hi ha moltes diferències entre continents i entre els diferents països de cada continent. El que ha resultat més clar és que cada arquitecta ha de trobar el camí que millor s'ajusti al seu perfil professional i a les seves aspiracions laborals, i si pot acompanyar-se d'una xarxa o grup que l'ajudi com a recolzament, millor.

Conclusions:

- Cal empoderar la dona i que s'adoni que la majoria de canvis de país ja l'estant liderant dones en gran majoria.
- És important que a poc a poc es vagi creant xarxa i que es coneguin millor totes les que ja estan treballant a l'estranger, per poder-se donar informació vàlida per les pròximes arquitectes que s'ho plantegin.
- Cal viatjar amb un mínim de "calaix" estalviat i cal estudiar algunes variables del país d'aterrada (sou, contractes, cost de la vida, com es gestionen les pensions, contes bancaris, evolució social i tracte vers la dona, etc.)
- És molt important canviar de país concentrant els esforços en la recerca professional del que volem exercir d'especialitat dins la professió i anar allà on millor la podrem desenvolupar (ex: Wayfinding)

ESPAIS D'APRENTATGE

ECOSISTEMA (CO) EDUCATIVO

Equal Saree

—

10 de juny de 2020

La nueva situación de crisis —sanitaria, climática y social— ha puesto de relieve muchas carencias y desigualdades de nuestra sociedad. Se ha evidenciado, de nuevo, que se prioriza el beneficio económico por encima de la vida y de las personas. El sistema educativo no ha quedado exento.

Nuevos espacios educativos IES Sert
Castelldefels, impulsados por el COAC
Barcelona - ArquiEscola, Fiesta de Arquitectura
del Baix Llobregat (Anna Mas Fotografia)

Algunos modelos pedagógicos —las pedagogías críticas, activas, inclusivas y emancipadoras— entendieron ya hace más de 100 años que cualquier lugar es una oportunidad para enseñar y aprender. Estos modelos pedagógicos defendieron que los espacios también transmiten mensajes y valores y que forman parte del currículum oculto, tan importante como el currículum formal. Algunas corrientes llegaron a afirmar, como **Reggio Emilia**, que “**el espacio es el tercer maestro**”. Partiendo de esta afirmación, merece la pena pensar los entornos contruidos para que acompañen de verdad la educación que deseamos impulsar.

¿Cómo adaptar las escuelas existentes a la situación actual y, al mismo tiempo, seguir caminando hacia una infraestructura y una gestión de los espacios inclusivas y que apoyen los diferentes modelos pedagógicos? Imaginamos un nuevo ecosistema de pequeña escala, respetuoso con el medio ambiente y que refuerza las redes de cuidados de los barrios: un continuum de aprendizajes que sale del edificio escuela y se expande hacia el barrio. Un río de experiencias y conocimientos que circula tanto por el edificio escuela como por el resto de espacios del entorno, y así integra a la comunidad educativa y al resto de agentes de vida del barrio. Este ecosistema estaría basado en la proximidad para generar nuevas prácticas educativas en espacios del barrio, exteriores e interiores, y facilitaría el contacto con agentes de vida del barrio.

En primer lugar, se trata de **organizar una red de calles de prioridad peatonal cerca de los edificios escolares** con cualidades espaciales que fomenten la autonomía de las criaturas, el encuentro intergeneracional y la movilidad sostenible.

Actividad de diagnóstico con el alumnado
(Equal Saree)

En segundo lugar, se debería **desarrollar una parte de las prácticas educativas en otros espacios del barrio, espacios exteriores (plazas, parques, playa, bosque) y en espacios interiores (entidades, equipamientos públicos, espacios culturales)**. Así, niños y niñas podrán acercarse al medio natural y se generará en ellos conciencia ecológica al mismo tiempo que conocen el tejido social del barrio.

“Proponemos una metodología para analizar y transformar los patios escolares con una mirada feminista”

Y, por último, **el edificio escolar debe convertirse en un espacio de referencia del barrio**. Debe contar con espacios interiores variables y multifuncionales para poder acoger diversidad de actividades simultáneas a lo largo del tiempo, como nuevos espacios-filtro flexibles y bioclimáticos que conecten la vida del interior con la del exterior, y espacios exteriores diversos, confortables y abiertos al barrio.

Patio de la Escola Salvatella (Equal Saree)

Desde 2014, el equipo de arquitectas Equal Saree nos hemos dedicado al **estudio del patio de la escuela desde una aproximación de género**. De todos los espacios urbanos, los patios de las escuelas son lugares idóneos para visibilizar las desigualdades de uso y ocupación del espacio en función del género.

Es un caso paradigmático donde vemos que, empezando por la configuración fútbol-céntrica y jerárquica de los patios, **estamos inculcando a niñas y niños que unas actividades tienen prioridad sobre otras** y que algunos grupos sociales pueden disfrutar de los espacios privilegiados (suelen ser niños y de edades superiores) mientras otros quedan en los márgenes (mayoría de niñas y niños que no juegan al fútbol). Estos aprendizajes tienen un impacto a lo largo de la vida y condicionan la manera en que percibimos y utilizamos los espacios públicos en función del género.

Actividades de cocreación (Equal Saree)

UNA GUÍA PARA UN PATIO SIN ROLES DE GÉNERO

Viendo que el diseño de la mayoría de patios de escuela contribuye a mantener desigualdades y roles de género estereotipados entre el alumnado, y con la voluntad de cambiar esta situación, **proponemos una metodología para analizar y transformar los patios escolares con una mirada feminista: *El patio de la escuela en igualdad. Guía de diagnosis e intervención con perspectiva de género* (2017).** Esta guía pone el foco en la dimensión espacial de las desigualdades para elaborar un método participativo de diagnosis y de transformación del patio con criterios de género.

El método plantea un recorrido de actividades para acompañar a las comunidades educativas a lo largo de un proceso colectivo de reflexión y de transformación. Es un recurso abierto y adaptable que ya se ha utilizado para **repensar los patios de diferentes centros educativos en contextos diversos**: las escuelas Fray Luis de León, Jaume Salvatella, Lluís Millet, Mercè Rodoreda, Miguel de Unamuno y Serra Marina de Santa Coloma de Gramenet en el marco del proyecto Empatitzem; el colegio Verge de la Salut de Sant Feliu de Llobregat, y la escuela Sant Salvador de Cercs.

Fiesta de Arquitectura del Baix Llobregat
(Anna Mas Fotografia)

Gracias a una campaña de micromecenazgo, la guía se ha traducido al castellano, al inglés y al griego y ya se está empezando a utilizar en otros países como Grecia o Argentina. Este hecho demuestra, por una parte, la replicabilidad del método presentado y, por otro, la universalidad de la problemática de género en el patio de la escuela.

Partiendo de un posicionamiento feminista, entendemos que **el primer paso para el cambio es tomar conciencia y visibilizar las desigualdades**. De ahí que las primeras actividades de la guía estén destinadas a “ponerse las gafas lila” y empezar a entender el patio como un espacio (co)educador. A continuación, empezamos la diagnosis del patio para que cada escuela y cada comunidad identifique sus necesidades específicas.

Fiesta de Arquitectura del Baix Llobregat
(Anna Mas Fotografia)

El alumnado está en el centro de este proceso y analiza el patio a través de la observación directa y de las emociones. **Continuamos definiendo las líneas estratégicas de intervención e iniciamos el codiseño de las propuestas**. Durante esta etapa, trabajamos conceptos de la arquitectura y damos herramientas para que el alumnado pueda experimentar con el propio cuerpo y con diferentes técnicas y materiales.

El objetivo es llegar a una propuesta final consensuada para **la transformación del patio que represente a toda la comunidad educativa**. Las propuestas resultantes buscan:

- Repartir el espacio del patio de manera no jerárquica y más equitativa entre las diferentes actividades, ofreciendo nuevos espacios de calma, de creatividad y varias modalidades de juego activo.
- Dar respuesta a las preferencias de un alumnado plural y fomentar un juego más compartido entre niños y niñas, más cooperativo y menos estereotipado.
- Generar espacios confortables a través de la renaturalización, del contacto con el agua y de nuevos espacios de sombras.

Actividad de cocreación con el alumnado de la Escola Sant Salvador (Equal Saree)

“El momento actual es una oportunidad para desarrollar estos nuevos espacios educativos”

MOMENTO PARA EL CAMBIO

El momento actual es una oportunidad para desarrollar estos nuevos espacios educativos. Unos edificios escolares transformados en puntos neurálgicos del barrio y unos patios entendidos como plazas del barrio en el que niñas y niños desarrollen prácticas activas, plurales, cooperativas, participativas y conectadas con la experiencia, donde desarrollen competencias para la vida (aprender a ser, a hacer, a aprender, a pensar y a compartir) en entornos físicos estimulantes.

Destacamos que, en los últimos años, el COAC apuesta por estos nuevos espacios de aprendizaje y lo manifiesta por ejemplo con la Fiesta de la Arquitectura del Baix Llobregat, donde toda la comunidad educativa, junto con la arquitecta Greta Tresserra, está construyendo estructuras de bambú como una forma de trabajo cooperativo que permitirá nuevos aprendizajes con muchos conceptos transversales que representa la arquitectura.

En paralelo, este nuevo paradigma permite incorporar el programa educativo ArquíEscola del COAC, con el apoyo del Departamento de Educación y el Consorcio de Educación y bajo el paraguas de la ley de Arquitectura de julio de 2017, que dice que **será obligatorio enseñar arquitectura al alumnado de primaria y secundaria.**

Una educación que integre la dimensión espacial desde una perspectiva feminista es imprescindible para comprender cómo se articulan las desigualdades de género y tener herramientas para prevenirlas y evitar que se sigan reproduciendo.

Fiesta de Arquitectura del Baix Llobregat
(Anna Mas Fotografia)

Proponemos un nuevo paradigma coeducativo en el que la infancia sea catalizadora de cambio y potenciadora de nuevas redes de cuidado gracias al nuevo uso que hagan de su entorno. Desde Equal Saree animamos a muchas escuelas y municipios que quieran poner en marcha proyectos en esta dirección. Porque vivir en igualdad mañana empieza jugando en igualdad hoy.

BIBLIOGRAFIA

El pati de l'escola en igualtat. Guia de diagnosi i d'intervenció amb perspectiva de gènere. Editorial Pol·len, julio de 2019.

Micos, guía de diseño de entornos escolares. PEZ Arquitectos SLP (Patricia Leal Laredo y Lucila Urda Peña) y Pablo García Serrano. Ayuntamiento de Madrid, 2017.

Una propuesta para la transformación participativa de espacios escolares que promueve la diversidad e igualdad de género. TIPI GARA.

NETEJA I DESINFECCIÓ D'ESPais EDUCATIUS EN EL CONTEXT DE LA COVID-19

Marta Pujol i Sònia Soms

—
22 de gener de 2021

La tornada a les escoles d'aquest curs 2020-2021 ha estat marcada, sens dubte, per la pandèmia de la covid-19 i la implantació de tot un seguit de mesures per reduir el risc de contagi a les aules. Els centres escolars s'han hagut d'adaptar al màxim a les noves exigències per minimitzar els efectes de la pandèmia.

Estudiem el cas pràctic d'una escola que es va sotmetre a una consultoria especialitzada en espais saludables (Pexels)

Així, a banda de la mascareta –obligatòria a partir dels sis anys–, de crear grups bombolla, de cercar solucions imaginatives per reduir ràtios i contacte entre infants de diferents cursos, i de sistematitzar la ventilació per garantir una renovació de l'aire constant, les escoles han hagut d'incorporar nous **protocols de neteja**, tant d'espais com de mans, i de **desinfecció**.

Bona part d'aquestes mesures impliquen l'**ús de productes químics que poden causar efectes adversos també en la salut de les persones i en especial a una població sensible com és la infantil**. Conscients d'aquest risc, les autores del present article, estudiants del Postgrau d'Arquitectura i Salut de l'Escola Sert del Col·legi d'Arquitectes, hem volgut analitzar els diferents protocols que ha anat elaborant l'Administració per fer front a la covid-19. També fem propostes perquè les solucions escollides siguin tan innòcues com sigui possible per a les persones i més respectuoses amb el medi ambient. En definitiva, **compatibles amb la vida**.

Protocols saludables per a la neteja i desinfecció d'espais educatius en el context de la covid-19 és un treball de final del postgrau, de juliol del 2020, que surt de la inquietud per **buscar solucions menys agressives a les noves condicions de les escoles**. Està basat en estudis, bibliografia i recerca ja publicats. També reflecteix el consell i ajuda de diversos professionals, la majoria dels quals són docents del Postgrau d'Arquitectura i Salut.

El document és “**viu**” i pot i ha de ser revisat sempre que les noves dades requereixin modificar les recomanacions establertes. Som conscients que és un tema controvertit, i el treball no pretén negar les mesures que s'han adoptat fins ara, sinó obrir finestres a altres opcions, de l'eficàcia de les quals no tenim una certesa absoluta per la seva complexitat. En qualsevol cas, **posem aquestes mesures sobre la taula per continuar avançant** en aquest àmbit de recerca tan necessari com és la salut de les persones.

El rentat de mans constant és la nova imatge que deixa la pandèmia
(Arxiu fotogràfic de la Fundació Escola Decroly de Barcelona)

CAS PRÀCTIC, ESCOLA DECROLY

Hem tingut l'oportunitat de poder fer un **cas pràctic real** comptant amb la col·laboració de l'Escola Decroly de Barcelona. És un centre concertat del districte de Sarrià-Sant Gervasi de Barcelona que ofereix les etapes d'Educació Infantil i de Primària. **El centre fa dos anys que va estrenar unes instal·lacions que incorporaven fins a quinze mesures de salut i benestar** acreditades per l'empresa Evalore, consultora especialitzada en la creació d'espais saludables. Fer compatible aquesta filosofia amb les exigències de l'Administració, sobretot pel que fa a neteja i desinfecció, ha estat l'objectiu de l'estudi.

“En el nostre entorn existeixen diverses malalties mediambientals de les quals no sempre som conscients. Un exemple és la Sensibilitat Química Múltiple (SQM)”

Hem analitzat la casuística entre una **població altament sensible** –els infants en espais de màxima permanència (l'escola)– i l'ús reiterat de **productes químics** per a la desinfecció dels espais per evitar la presència de la covid-19.

En el nostre entorn existeixen diverses malalties mediambientals de les quals no sempre som conscients. Un exemple és la sensibilitat química múltiple (SQM), que està associada a la pèrdua de tolerància davant agents químics, com poden ser els productes de neteja. **Presenta diversa simptomatologia que pot afectar múltiples sistemes orgànics.** La fibromiàlgia i la fatiga crònica també s'associen a exposició a tòxics.

Cal conèixer la composició dels productes de neteja
(Pexels)

Molts productes de neteja i desinfecció estan formulats amb **compostos disruptors endocrins (EDC)**, que són substàncies que interfereixen negativament en el sistema hormonal.

Si fem una mirada a la infància, veiem que els infants són més sensibles a l'efecte de les substàncies nocives. El sistema d'eliminació de tòxics del seu cos encara està madurant, igual que els seus sistemes neurològic, immunològic i respiratori. En infants s'han trobat concentracions de substàncies tòxiques molt més altes que en adults. Costums com caminar per terra, emportar-se les mans a la boca i el fet que respirin, mengin i beguin més que els adults, en proporció al seu pes, els fa candidats a exposar-se a una quantitat més gran de contaminants en espais tancats i a patir-ne els efectes. Per tant, **és importat minimitzar l'exposició a aquests productes químics durant la infantesa**, ja que aquestes substàncies, en alguns casos, poden arribar a crear, tant de manera immediata com en l'edat adulta, des d'al·lèrgies i asma a malalties degeneratives, passant per problemes d'infertilitat, alteracions en el desenvolupament del sistema nerviós, etc.

“Ressaltem que l'anàlisi de tot aquest treball s'ha fet amb criteris de biocompatibilitat, que són molt més exigents que les normatives vigents”

Considerem que, amb les instruccions i les normatives existents de desinfecció s'està promovent una asèpsia i contaminació dels espais que provoca una sobre exposició a agents químics en l'ambient. **Amb l'ús i abús de desinfectants químics s'augmenten considerablement els components volàtils orgànics perjudicials per a la salut.**

Els espais asèptics per l'ús de productes químics
impedeixen que el cos generi defenses
(Arxiu fotogràfic de la Fundació Escola Decroly de Barcelona)

Una de les maneres d'actuar davant la covid-19 és a través de la promoció de la salut, amb accions que enforixin el sistema immunitari. Els espais asèptics aconseguits mitjançant l'abús de productes químics tenen un efecte contrari, ja que no permeten que el nostre cos generi defenses i alhora augmenten l'exposició a tòxics. Utilitzant productes biocompatibles s'evita aquesta toxicitat i al mateix temps es garanteix la higienització dels espais.

El treball s'ha fet seguint les directrius i les mesures del Pla d'Obertura en fase 2 de la desescalada i del Pla d'Actuació per al Curs 2020-2021 per a centres educatius en el marc de la pandèmia per covid-19, i algunes de les recomanacions han pogut anar canviant al llarg dels mesos. Malgrat tot, els principis bàsics de prevenció, higiene i promoció de la salut són vigents siguin quines siguin les recomanacions establertes.

Destaquem que l'anàlisi de tot aquest treball s'ha fet amb **criteris de biocompatibilitat**, que són molt més exigents que les normatives vigents que ja compleixen tots els productes i compostos químics anomenats. Existeixen proves que la reiterada exposició a dosis petites pot causar un efecte advers en la salut de les persones, encara més si parlem d'una població altament sensible com els infants.

La ventilació de les aules és una de les mesures
més eficaces contra la COVID-19

(Arxiu fotogràfic de la Fundació Escola Decroly de Barcelona)

NETEJA I DESINFECCIÓ

Abans d'implementar mesures de desinfecció química, cal que els espais estiguin nets i ben ventilats. La ventilació és la gran eina per dissipar les substàncies volàtils i semipersistents de l'ambient interior, tant si són d'origen biològic (virus, bacteris), com químic (CO_2 , COV, COP, fibres, partícules...). Aquest treball no se centrarà en les pautes de ventilació, però volem puntualitzar que és una mesura imprescindible per a qualsevol espai saludable.

Considerem la neteja la peça clau per fer de les escoles llocs molt més segurs. La neteja és l'**eliminació de la brutícia i la matèria orgànica** de les superfícies, que, en cas mantenir-se al lloc, poden interferir en els desinfectants i minimitzar-ne l'eficàcia. Es pot fer senzillament amb aigua i sabó.

Amb la desinfecció, es destrueixen o **inactiven els microorganismes** (gèrmens, bacteris i virus) que hi ha al nostre entorn. Per desinfectar correctament, primer cal netejar. No solament hem de tenir en compte l'efectivitat del desinfectant que utilitzem, sinó també la seva perdurabilitat en el temps després de l'aplicació. Altres punts a controlar són la concentració de la solució, la dosi, el temps de contacte i el mode d'aplicació.

Però, què és un desinfectant biocompatible? Un desinfectant biocompatible és aquell que amb la seva aplicació no causa efectes adversos. És, doncs, compatible amb un sistema viu, perquè no és tòxic, perjudicial o fisiològicament reactiu, i no causa rebuig immunològic. El grau de biocompatibilitat depèn de l'estabilitat química d'un material al llarg del temps i la seva tendència a causar inflamació, incitar malalties o tornar-se carcinogen.

***“La ventilació és la gran eina per
dissipar les substàncies volàtils
i semipersistents de l'ambient interior”***

Segons el tipus de microorganisme que es vol atacar, els desinfectants poden ser bactericides (microorganismes bacterians), fungicides (fongs, llevats...), viricides (virus) i esporicides (espores). **La recerca recull i descriu els desinfectants més habituals**, com ara els compostos clorats (lleixiu), els compostos oxigenats (aigua oxigenada), els aldehids (formol), els alcohols (etanol o isopropanol) o els amonis quaternaris.

La clau és conèixer bé quin són els millors
productes per a netejar i desinfectar les superfícies
(Unsplash)

Destaquem les diferències entre principis actius viricides i productes viricides, encara que a simple vista puguin semblar dos conceptes gairebé sinònims. Els productes viricides, normalment, porten **compostos químics amb càrregues tòxiques**, malgrat complir la normativa. Cal mirar-ne amb detall la fitxa tècnica per saber de què parlem, sol·licitar la declaració completa de la seva composició i que l'analitzi alguna persona especialitzada.

La nostra inquietud, per tant, és analitzar les propostes d'higienització i desinfecció habituals, promogudes inclús per les autoritats sanitàries, per avaluar si es poden trobar solucions més respectuoses amb la salut i l'entorn, des d'una **visió biocompatible**.

RECOMANACIONS I CONCLUSIONS

Aplicant el principi de precaució, la millor opció, i en especial en el cas d'una escola, és prioritzar l'ús de **principis actius viricides**. Amb aquesta premissa, recomanem evitar els productes clorats (com el lleixiu), l'alcohol isopropílic, l'ozó i la llum ultraviolada. En canvi, cal apostar per desinfectants biocompatibles com el peròxid d'hidrogen en dilució del 15%, l'alcohol etílic en concentració del 70 al 80%, l'àcid hipoclorós, d'alt poder viricida, o altres sistemes, com la plata col·loidal (50 ppm) i el bòrax.

No tots aquests productes estan recomanats pel Departament d'Educació. Dins del protocol del mes de maig del 2020 s'inclou el peròxid d'hidrogen al 0,5%, que es pot considerar la millor opció per a la desinfecció. És un **principi actiu viricida** que no té toxicitat, compost per aigua i oxigen que, a banda de ser un desinfectant biocompatible, és un producte eficaç per a afectacions biològiques i inclús té més poder oxidant que el lleixiu. Quan entra en contacte amb la matèria orgànica es descompon en oxigen i aigua i es dissol fàcilment en l'aire sense toxicitat. Per contra, és altament reactiu en concentracions altes, no al 0,5%, i té poca permanència, és a dir, es volatilitza molt ràpidament.

Cal apostar per desinfectants biocompatibles
(Unsplash)

Una altra opció és l'àcid hipoclorós (aigua ionitzada), que també aconsegueix evitar la contaminació química dels espais ambientals i l'aparició d'efectes secundaris.

“Aplicant el principi de precaució, la millor opció, i en especial en el cas d’una escola, és prioritzar l’ús de principis actius viricides”

Destaquem una gran diferència entre les dues opcions. El peròxid d'hidrogen no té permanència en superfícies. En canvi, l'àcid hipoclorós té una **permanència en el temps**, per exemple, en la roba o el calçat. La seva efectivitat no comença a disminuir fins al cap de 48 hores. Això redueix considerablement la freqüència d'aplicació i ajuda en l'apartat mediambiental, ja que contribueix a no generar residus. Pel fet de ser un principi actiu que **es genera in situ**, no té cap envàs associat, com el que pot tenir el peròxid d'hidrogen.

Els productes que porten l'etiqueta Ecolabel es categoritzen segons el seu **cicle de vida**, però no segons els seus efectes sobre la salut; per tant, l'etiqueta no expressa cap requisit sobre la biocompatibilitat del producte. Segons la nostra anàlisi, considerem que molts dels preparats que tenen aquesta etiqueta no són productes de neteja biocompatibles.

Creiem que és important reconèixer que moltes malalties tenen causes mediamambientals i que amb petites accions en les nostres pautes de vida podem vetllar per una millor salut de les persones i del planeta. Aquest treball s'ha centrat en una problemàtica molt específica com són els sistemes d'higienització i desinfecció d'espais interiors, no només escoles. Una qüestió que s'ha fet més important arran de la pandèmia de la covid-19, **però aquest punt de vista crític constructiu el podríem prendre en moltes altres accions de la nostra vida**. Potser no tenim les respostes clares a totes les qüestions, però el simple fet de qüestionar-les i obrir el debat és un principi de canvi.

Acte nous espais d'aprenentatge (COAC)

Estructures de bambú, en el marc de la Festa d'Arquitectura del Baix Llobregat (COAC)

FEM ESCOLA

Equal Saree

—

En línia, 17 d'octubre de 2020

—

FEM ESCOLA va ser la setena xerrada del cicle *Les dones FEM* impulsat pel Grup Obert de Dones Arquitectes del COAC. A la taula rodona titulada *Cuidem els espais d'aprenentatge*, celebrada en el marc de la Festa d'Arquitectura del Baix Llobregat, es va parlar sobre la importància de repensar els espais educatius, especialment ara, durant la pandèmia de la covid-19.

Es destaca la participació de la Comunitat Educativa de l'Institut Josep Lluís Sert de Castelldefels i de les dones arquitectes Sandra Bestraten (Presidenta de la Demarcació de Barcelona), Mariona Genis (membre de l'equip motor de redacció del document per als nous criteris de disseny dels centres docents), Neus Querol (membre de La Finestra i de la proposta guanyadora del concurs d'idees del COAC per la transformació dels espais educatius) i Julia Goula (membre d'Equal Saree, equip especialitzat en incorporar la perspectiva de gènere a l'espai del pati).

Conclusions:

- És urgent repensar els espais actuals dels centres docents per acompanyar els nous models pedagògics.
- Es proposa un canvi de paradigma de la normativa amb l'objectiu d'abandonar la prescripció d'espais i passar a aconsellar processos col·lectius de reflexió.
- S'entén la participació com l'eix central de la generació d'aquests nous espais d'aprenentatge. L'alumnat, juntament amb tota la comunitat educativa, és l'agent clau d'aquest canvi.
- Fer especial atenció als espais exteriors que han quedat obsolets. Són un espai d'aprenentatge més del centre. Es busca generar espais inclusius i sostenibles on nenes i nens puguin jugar en igualtat de condicions.
- Es considera important vincular les escoles amb els seus entorns i fer el salt cap a una ciutat educadora.
- És indispensable generar espais de treball sòlids i col·laboratius entre equips d'arquitectura i equips docents.

ON SOM
I ON ANEM

PRECARIEDAD Y GÉNERO: UNA APROXIMACIÓN EN TIEMPOS DE COVID

Amaia Celaya Álvarez

—

16 de juliol de 2020

Según la Organización Internacional del Trabajo (OIT), en 2019 la población mundial de 15 años o más —es decir, la población en edad laboral— se situó en 5.700 millones de personas. Del total, 3.300 millones (57%) tenían un empleo y 188 millones estaban desempleados, mientras que 2.300 millones (39%) no formaban parte de la fuerza laboral.

La tasa de participación femenina total
en la fuerza laboral es de un 38%.
La desigualdad de género es endémica
(Unsplash)

La tasa de participación femenina total en esta fuerza laboral es de un 38% aproximadamente. Estos datos dejan patente que la desigualdad de género en el trabajo es endémica, tanto en la posibilidad de acceso como en las condiciones de trabajo, y además existen variaciones importantes según las diferentes regiones geográficas. La precariedad, asimismo, aparece como una nueva categoría que ha llegado con fuerza para quedarse.

PERO, ¿QUÉ ES PRECARIEDAD?

Según la Real Academia Española (RAE), la **precariedad es la “carencia o falta de los medios o recursos necesarios para algo” y también la “carencia o falta de estabilidad o seguridad”**. En una investigación de M. F. Massi^[1] centrada en la precariedad laboral en Argentina, se apunta que “el concepto de precariedad se refiere a un conjunto amplio de condiciones laborales. En este sentido, no hay puestos precarios y no precarios, sino menores o mayores grados de precariedad en los diferentes segmentos de la estructura productiva”.

Las reglas económicas de los sistemas de extracción y producción, que son la base de la lógica capitalista actual, se plantean desde mediados del siglo XIX. Es a partir de la Primera Guerra Mundial cuando se implantan los principios de racionalización y coordinación en los medios de producción^[2]. **Las mujeres, a partir de ese momento, consiguen un lugar en la economía con trabajos regulados y remunerados**, fundamentalmente como cuidadoras y enfermeras, aunque también en algunos casos con responsabilidad sobre tranvías en el transporte público o en los servicios de correos y comunicación. En paralelo, los movimientos obreros y sindicales empiezan a organizarse para defender los derechos de los trabajadores, a los cuales la mujer trabajadora se vincula, aunque siga también sumergida en segmentos de la economía desregulada, sobre todo como cuidadoras y limpiadoras.

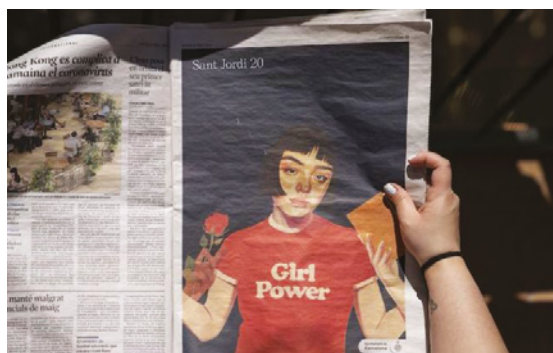
La covid-19 ha afectado a los empleos más precarios
(Unsplash)

“En España, predominan las mujeres como cuidadoras informales de personas dependientes, con repercusiones importantes en su propia salud, en su economía y en su trabajo formal cuando lo tienen, y en el uso de su tiempo”

Desde 1950 a 1970, en el mundo occidental, las relaciones laborales reguladas eran claras, con estructuras jerárquicas relativamente estáticas, y el trabajo estaba circunscrito a horas de oficina o fábrica: la experiencia en un determinado trabajo y en una determinada empresa era recompensada de manera creciente conforme la vida laboral^[3] avanzaba. En la década de 1970, de hecho, nace el interés por la calidad de vida en el trabajo y la motivación laboral. **A partir de 1980, el sistema económico sufre grandes cambios de mercado** que modifican las relaciones laborales y salariales: el contrato social de las llamadas sociedades del bienestar^[4], más o menos estable hasta ese momento, empieza a resentirse hasta llegar a la situación actual, que podríamos denominar de ruptura tácita.

Antes de las dos guerras, la precariedad era habitual y a partir de los años ochenta vuelve a serlo, a pesar de los casi treinta años previos de profundos cambios sociales y laborales. **La inestabilidad en la contratación y el miedo a quedar excluido del mercado son situaciones instaladas en nuestra realidad, que se suman a la inestabilidad de la economía sumergida e informal, en diferentes grados y escalas, en muchos países del mundo.** Aparece una nueva lógica con respecto a la relación de trabajo, dignidad y posibilidades de mejora de vida. La precarización llega definitivamente para quedarse.

Las situaciones críticas^[5] afectan de manera desigual a mujeres y niñas. **Podría decirse que de las crisis se sale con una intensificación del trabajo de las mujeres** —fundamentalmente el no remunerado—; que el empleo masculino se recupera siempre antes que el femenino —que sale aún más precarizado que al inicio de la crisis—, y que habitualmente aparecen retrocesos en los avances en igualdad conseguidos en épocas de bonanza en lo relativo a la regulación, las políticas de igualdad y las reglas de juego en general.

La “nueva normalidad” debe proporcionar un cambio en algunas dinámicas laborales (Monica Monero)

¿SABEMOS CÓMO ESTÁ AFECTANDO LA COVID-19 A ESTA SITUACIÓN?

Si analizamos los cinco vectores de transformación en los que la Organización de las Naciones Unidas (ONU) ha centrado su propuesta de recuperación^[6] socioeconómica con respecto a la covid-19, veremos que son precisamente **cinco áreas en las que la población en general, aquí y allá, pero sobre todo la mujer, vive situaciones de precarización, vulnerabilidad y exclusión social.**

***“Podría decirse que de las crisis se sale
con una intensificación del trabajo
de las mujeres, fundamentalmente
el no remunerado”***

VECTOR DE RECUPERACIÓN 1. FORTALECER EL SISTEMA DE SALUD

En 2019, la Organización Mundial de la Salud (OMS) presentó reformas profundas para llegar a la meta de los tres mil millones^[7]: cobertura sanitaria universal, mejor protección frente a emergencias sanitarias, y mejor salud y bienestar para 1.000 millones más de personas en cada caso. La sección de cobertura sanitaria universal se situó como un objetivo a conseguir en 2023. Por un lado, en los lugares donde las mujeres pueden acceder a los servicios de salud^[8], las muertes maternas disminuyen, lo que mejora la situación con respecto al género, aunque todavía existe una diferencia de 18,1 años en la esperanza de vida de las mujeres entre los países más pobres y los más ricos. Por otro lado, una mirada global avisa de que, **como consecuencia de la covid-19, la violencia doméstica y los embarazos no deseados en adolescentes en países emergentes y entornos frágiles han aumentado, lo cual hipoteca el futuro de mujeres y niñas en los próximos años.**

Mientras tanto, en nuestro norte la sanidad se considera una profesión feminizada, ya que hay un 55% de mujeres que se dedican a este ámbito. Podríamos afirmar que el sector sanitario es un mundo de mujeres^[9]: las médicas son un 56,4%; las farmacéuticas, un 65,7%, y las enfermeras, un 84,5% del total. En paralelo, junto a este entorno laboral formado y en situación contractual regular, nos encontramos con la figura de la limpiadora o la cuidadora. En España, predominan las mujeres como cuidadoras informales de personas dependientes^[10], **con repercusiones importantes en su propia salud, en su economía, en su trabajo formal cuando lo tienen, y en el uso de su tiempo.**

VECTOR DE RECUPERACIÓN 2. REFORZAR LOS SERVICIOS BÁSICOS Y LA PROTECCIÓN SOCIAL

Los sistemas de protección social deben **promover los derechos económicos, sociales y culturales** en el mercado laboral, con un enfoque específico de derechos en la alimentación, la salud y las pensiones. Según la OMS, “generalmente, las mujeres se ven excluidas de la seguridad social por su mayor inserción en sectores de baja productividad e informalidad del mercado laboral, situación que limita su autonomía y empoderamiento”.

Según la OIT, en Europa hay **un 23,6% de mujeres que trabajan a tiempo parcial porque no encuentran empleo a tiempo completo**, y un 34,4% lo hacen debido a que deben atender responsabilidades familiares^[11], lo que les impide dedicarse plenamente al trabajo. Esta situación de agravio diferencial debido al género deriva en que tengan más dificultades para disfrutar plenamente de los servicios sociales a los que tienen derecho.

El sector asistencial también está marcado por la precariedad
La pandemia ha puesto de manifiesto la precariedad
del sector asistencial (Pexels)

VECTOR DE RECUPERACIÓN 3. PROTEGER LOS TRABAJOS INFORMALES

Ya sea como vendedoras ambulantes, empleadas domésticas, trabajadoras de la agricultura de subsistencia o temporeras, las mujeres tienen una representación desproporcionada en el sector informal. En Asia meridional^[12], **más del 80% de las mujeres con trabajos no agrícolas tienen un empleo informal**; en el África subsahariana son el 74%, y en América Latina y el Caribe, el 54%.

Las mujeres transitan por fronteras difusas^[13] entre la economía formal, la informal y la de cuidados (que nunca han abandonado y que ha supuesto un incremento en muchos casos del tiempo total de trabajo o una intensificación de este). **En estos trabajos, la regulación y adaptación de contratos es muy complicada** y no es posible el teletrabajo, por ejemplo, como opción para protegerse a sí misma y a la vez

cuidar de la familia. Hay que recordar que el Objetivo de Desarrollo Sostenible 8 se centra en la búsqueda de trabajo decente y crecimiento económico, incluyendo en este a personas en situaciones de vulnerabilidad.

VECTOR DE RECUPERACIÓN 4.

FISCALIDAD Y ACCESO A FINANCIACIÓN

Existe una cierta tendencia a relegar la cuestión del empoderamiento económico de la mujer a intervenciones a escala micro^[14]. Según la Agenda 2030, el empoderamiento económico de las mujeres debe incluir el acceso de las mujeres a los recursos económicos.

“En situaciones de crisis, la mujer se convierte en un pilar de la familia, y por extensión también de las comunidades y de la sociedad en general”

Según el mapa de emprendimiento^[15] publicado en 2019, **el acceso al crédito y un sistema fiscal más atractivo son las grandes áreas de regulación que necesitan una mejora**. “En España, de cada 100 emprendedores solo 19 son mujeres, un dato que define el perfil del emprendedor medio como un varón de 34 años y, en el 92% de los casos, con un título universitario”, de acuerdo con el estudio.

VECTOR DE RECUPERACIÓN 5. FORTALECER

LA COHESIÓN SOCIAL Y LA RESILIENCIA COMUNITARIA

La resiliencia social^[16] tiene que ver con las **entidades sociales** y sus habilidades para tolerar, absorber, enfrentar y ajustarse a las amenazas ambientales y sociales de varios tipos. Incorpora nociones de aprendizaje y adaptación, y reconoce la importancia del papel que desempeñan el poder, la política y la participación en el contexto de una creciente incertidumbre y sorpresa.

La teoría, las pruebas empíricas y, muy especialmente, los análisis desde la historia económica nos hablan de la mayor flexibilidad y diversidad de respuestas de las mujeres en comparación con los hombres respecto a las oportunidades y los cambios que se han ido dando en torno a las necesidades en los mercados. Si sumamos esto a lo anteriormente expuesto con respecto a su rol doméstico y de cuidados, **la mujer se convierte —y más que nunca en situaciones adversas— en un pilar de la familia, y por extensión también de las comunidades y de la sociedad en general**.

La resiliencia es una capacidad clave para afrontar situaciones adversas (Pixabay)

FUTURO POLARIZADO E INCIERTO. ¿QUÉ PASA AHORA QUE LA COVID-19 LLEGÓ Y SE QUEDÓ CON NOSOTRAS?

Con la crisis de la covid-19, situaciones con un sesgo muy claro en género ya **previamente precarizadas se agudizan e incrementan**: violencia machista doméstica; agresiones y violaciones a menores desprotegidas (futuras madres adolescentes que quedarán desvinculadas de la educación y del mercado laboral); pérdidas masivas de empleos presenciales, ya sean fijos, temporales, formales o informales, con la consiguiente pérdida de derechos y asistencia sanitaria y social; aumento de la economía sumergida que permite la explotación de las más débiles, y un largo etcétera.

En paralelo, **aparece un avance exponencial en telecomunicaciones y redes**, lo que facilita la búsqueda y la contratación de profesionales especialistas en todo el planeta, trabajadoras cualificadas que pueden disfrutar de una mayor flexibilidad geográfica y temporal en el desarrollo de sus responsabilidades.

Este tipo de contratos provocan una individualización creciente en esta nueva negociación laboral, y aunque en principio esto tiene mucho de positivo, también puede afectar a largo plazo a derechos básicos (como el derecho a la huelga o a una baja laboral por enfermedad, por ejemplo). Este tipo de trabajos generan esa famosa imagen de “la teletrabajadora multitarea” —una arquitecta podría verse perfectamente reflejada en esta imagen—, que, **mientras trabaja desde casa, resuelve otros muchos asuntos domésticos o asociados al cuidado de los niños**.

La incertidumbre laboral nos dirige
a un mundo desigual (Pexels)

Lo que unos llaman flexibilización o capacidad de adaptación al mercado, para otros significa dificultad para conseguir una mínima estabilidad de empleo, de salario o de derechos sociales y sindicales, deteriorados a lo largo de estas últimas décadas: en definitiva, **una vida plena y digna**. Tristemente, por una parte, ni siquiera en nuestro norte el trabajo es ya siempre digno y decente y, por otra, el tener un trabajo no garantiza dejar de ser pobre.

La idea de progreso como crecimiento económico se desvanece, el reparto equitativo de la riqueza no aparece en casi ninguna agenda política y el planeta da señales de agotamiento extremo devolviéndonos nuestros agravios de diferentes maneras. La incertidumbre y la polarización cada vez más aguda de oportunidades y posibilidades profesionales y laborales nos dirige a un mundo dual, divergente, desigual y, básicamente, injusto. **Es nuestro deber** como sociedad “desprecarizar” y armonizar nuestras realidades, consolidando los avances positivos hacia la equidad ya conseguidos y generando desde ahora los que deben llegar.

NOTES

- [1] FERNÁNDEZ MASSI, Mariana. *Dimensiones de la precariedad laboral: un mapa de las características del empleo sectorial en la Argentina*. Cuadernos de Economía. Universidad Nacional de Colombia.
- [2] MONTAGUT, Eduardo. *El carácter de la Primera Guerra Mundial*. Losojosdehipatía.com
- [3] *La vida laboral en los años 60 y 70. Reglas claras y trabajo bien hecho*. Sectorial.co
- [4] ARROYO MOLINER, Liliana. *Futuro del trabajo. ¿Por qué necesitamos un nuevo contrato social? Seis tendencias y un propuesta*. Retina El País.
- [5] GÁLVEZ, Lina. *La brecha de género en la crisis económica*. Academia.edu
- [6] *An UN framework for the immediate socio-economic response to COVID-19*. United Nations. Unsdg.un.org
- [7] *La OMS presenta reformas de gran envergadura para alcanzar las metas de los ‘tres mil millones’*. Who.int
- [8] *El acceso desigual a los servicios de salud genera diferencias en la esperanza de vida*: OMS Who.int
- [9] *Radiografía del papel de la mujer en la sanidad española*. Redaccionmedica.com
- [10] BURÉS, Elena. *La precariedad de las cuidadoras durante la pandemia: “No tenemos derecho a nada”*. Cronicaglobal.com
- [11] DONCEL, Luis. *La OIT avisa de la precarización del empleo en el mundo y destaca la alta temporalidad en España*. Elpais.com
- [12] *El progreso de las mujeres en el mundo 2015-2016*. Unwomen.org
- [13] GÁLVEZ MUÑOZ, Lina; RODRÍGUEZ MADROÑO; Paula. *La desigualdad de género en las crisis económicas*. Revistas.ucm.es
- [14] SIMEONI, FEMNET, MUCHAI. *ODS 5. Las mujeres, las políticas macroeconómicas y los ODS*
- [15] *Fiscalidad y falta de crédito, las trabas del emprendimiento*. Cincodias.elpais.com
- [16] MAX-NEEF, Manfred A. *Human Scale Development*. Dag Hammarskjöld Foundation.

REFLEXIONES SOBRE LA MARCHA. EL AÑO QUE CAMBIÓ NUESTRAS VIDAS

Zaida Muxí Martínez en diálogo colaborativo
con Aha María Álvarez

—

11 de febrer de 2021

¿Cuánto han cambiado las cosas en el último año? Poco y mucho. Se confirma la idea de que debemos repensarnos como sociedad, como civilización. En cierta manera, la pandemia ha reforzado la dualidad de los roles de género. Quien puede dedicarse a trabajar porque no tiene cuidados que hacer, trabaja mucho más.

La pandemia ha enfatizado la
importancia de recuperar espacio y
tiempo para las personas (Unsplash)

Para quien tiene que cuidar, el trabajo productivo se complica. La combinación se hace más difícil porque, con la ubicuidad múltiple, **el trabajo productivo no acaba nunca**, las horas se dilatan y se hace más invasivo. Es preocupante, sobre todo, en mujeres que llevan la mayor parte de la carga de los cuidados, con menos trabajo compartido en casa, y especialmente con personas mayores o menores a cargo. Esta situación está ahondando la desigualdad generada por los roles de género.

Nuestra sociedad no valora las tareas reproductivas ni productivas de los cuidados y, sin embargo, en la pandemia son las que no han podido parar. Son las tareas y trabajos menos valorados económica y culturalmente. Incluido el personal sanitario, del que el 70% son mujeres.

La pandemia no ha afectado igual a hombres y mujeres, y el peso de trabajos y responsabilidades ha caído, nuevamente, sobre las mujeres. **Esta desigualdad se verifica de diferentes maneras, desde la producción académica hasta el maltrato machista.** Han aumentado los maltratos en las casas, por pasar más tiempo en ellas debido a las restricciones o, incluso, por la posibilidad de teletrabajar. Se ha estado más tiempo expuesta y con el maltratador, contando con menos posibilidades para pedir ayuda.

La covid y los confinamientos han causado mayores
perjuicios laborales en las mujeres
(Unsplash)

La producción académica de las mujeres también se ha visto resentida, dada la **falta de corresponsabilidad** en los trabajos de cuidados; el rendimiento de las mujeres ha bajado comparado con el año anterior: la covid y las cuarentenas tienen género.

EL 2020

Estos meses han permitido poner en primer plano que **se hace necesario equilibrar el trabajo productivo y el reproductivo**: esto significa que se ha exacerbado la importancia que tiene cuidarnos, cuidar la ciudad, cuidar la tierra. Tanto los sanos

como los enfermos hemos necesitado muchos cuidados: en casa, en las calles, en el mercado y los hospitales. Todo ha podido parar –evidentemente con unos costes económicos y sociales indudables– menos los cuidados.

***“La producción académica
de las mujeres también
se ha visto resentida por
la situación pandémica”***

La pandemia ha enfatizado la importancia de recuperar espacio y tiempo para las personas. Realmente, nuestra vida está tan mediada por la producción, por el hacer, por el correr de un lado a otro, que esta situación nos ha hecho parar en la ciudad real, nos ha hecho tener otros tiempos (los tiempos de espera en una tienda, por ejemplo, nos han hecho necesariamente más pacientes).

La pandemia nos ha hecho mirar nuestras calles
barrios y ciudades de una manera diferente
(Pexels)

Resulta fundamental, de nuevo en la historia de las ciudades, **recuperar lo próximo**: nuestro barrio, el espacio público y los comercios. En este sentido, tendríamos que reflexionar también sobre el modo en que consumimos. Consumir lo que necesitamos y de proximidad.

Las ciudades, en esta recuperación de espacios para las personas, han empezado a aplicar de manera rápida algo que era necesario, que se venía anunciando, que es limitar el espacio utilizado por los coches. Nos hemos dado cuenta, también, de que **necesitamos espacios para un ocio no productivo**, para un ocio de estar. Este es el gran cambio que ha acelerado la pandemia en la ciudad: recuperar la ciudad para la vida y el estar, que no tiene que ver con el consumo ni con el trabajo productivo.

En épocas pasadas, el espacio de la calle era un espacio más ambiguo, utilizado por diferentes medios y por diferentes razones: juego, religión, mercado. Pero, en realidad, **la calle moderna se ha especializado tanto que ha impedido otros usos**. No se trata de re-especializarla para otra actividad, sino de pensar en calles respetuosas con la variedad.

La nueva normalidad ha cambiado las calles de Barcelona (Anabella Roitman)

Evidentemente, no se trata de que el coche desaparezca de la ciudad, porque se necesitan algunos, pero sí se debe entender otra lógica: **hay que desconstruir la falsa ley de la selva** (que fue inventada por los seres humanos), una ley donde manda el más fuerte y el más poderoso. Por lo tanto, lo fundamental es crear ese espacio para todas las personas, para convivir de forma diferente y entre diferentes.

La clave está en eso, en convivir diferente, en poner otras reglas, en recuperar la naturaleza que alguna vez estuvo en esos espacios donde hoy hay asfalto. **No son nuevas, estas ideas, pero sí que se hacen imperiosas.**

En una crisis climática sin precedentes, la pandemia está demostrando que **los humanos necesitamos unas condiciones mínimas para vivir**. Debemos parar de domesticar o industrializar los territorios y permitir que la naturaleza conviva con nosotros.

“Muchas ciudades han descubierto que necesitan un mejor transporte público”

No obstante, aún vemos cómo cada día se aprueban nuevas autopistas, nuevas variantes en el territorio, y no se aprueban nuevos transportes públicos. **Uno de los problemas graves que tenemos tanto en el AMB como en la RMB es la falta de transporte público entre municipios**, que permita comunicación entre ellos sin pasar por Barcelona.

Un resultado de este momento debería ser **no destinar más inversión en vías para los privados sino en infraestructuras para el transporte público, las bicicletas y la movilidad peatonal**. Si no se hace cuanto antes, para las ciudades será muy difícil hacer frente a una movilidad casi obligada por la escasez de opciones.

Comercio de proximidad. El consumo de productos de cercanía ha crecido con la pandemia (Pexels)

En este sentido, se puede pensar en utilizar las infraestructuras construidas, esas autopistas, para un transporte colectivo que pueda funcionar a demanda y de respuesta rápida: **una gestión inteligente (smart) del transporte público.**

En el caso de Barcelona y el AMB, el 74,2% de la movilidad es sostenible, entendida como hecha a pie, en bicicleta y en transporte público. Este dato expresa que el uso del coche no es extensivo: el problema es que este necesita mucho, demasiado espacio. Eso significa, también, que **realizamos muchas actividades relativamente cerca de la vivienda.**

Por eso, reforzar la pluricentralidad es un proyecto a futuro, así como repensar la producción: en la crisis de 2008 se hizo claro –y en esta, ha vuelto a ocurrir– que ninguna sociedad se puede basar en un monocultivo. Se vuelven necesarios, de nuevo, **la producción y el consumo locales.**

Los espacios públicos en la ciudad han ganado un nuevo protagonismo con la pandemia (Anabella Roitman)

La tierra se queda sin una serie de ingredientes, deja de ser efectiva, y por eso existen las rotaciones; la naturaleza nos indica que deberíamos aprender más de ello. **Cualquier producción intensiva termina muriéndose.** Los ecosistemas son más complejos, así que deberíamos ser en realidad conscientes de la relación entre lo que la tierra permite producir y lo que producimos.

Debemos repensar nuestra manera de estar en el mundo. No creo que deba ser un ataque de locura. Hay que empezar poco a poco. Se trata de empezar a hacer cambios cada uno, como se pueda, asumiendo las propias contradicciones. Nadie es perfecto. Yo misma: lo que más extraño es poder viajar, y es muy contaminante.

EL 2021

Si habláramos de la ciudad, de Barcelona en concreto, durante el año que tenemos por delante **deberíamos actuar de manera táctica para crear en toda la ciudad esos espacios públicos para el estar.** Esto significa convertir las calles para el estar cotidiano diverso y enfatizar las soluciones para responder a las necesidades derivadas de los cuidados, no solo para vehículos.

En el último año, hemos descubierto las verdaderas dimensiones y condiciones del teletrabajo (Pexels)

Otra cuestión fundamental, de la que se ha hablado mucho y que debería seguir pensándose, es **el teletrabajo: cómo y en qué condiciones.** El teletrabajo tiene un efecto en los entornos cotidianos, es decir, en los desplazamientos de los trabajadores. Evidentemente, desplazarnos menos es un mecanismo para atacar la contaminación, entre otros temas.

***“Hay que empezar a hacer cambios,
como se pueda, asumiendo las
propias contradicciones”***

Pero no soy partidaria del uso de la casa para trabajar, sobre todo para las mujeres, sino que apunto a un **teletrabajo en espacios compartidos cercanos a casa**, que incluso podrían ser oficinas dispuestas por las empresas en diversos barrios de la ciudad. Que se salga de casa y que el desplazamiento a pie también dé vida a la calle.

VIEJAS REFLEXIONES SOBRE EL FUTURO

Como civilización, tendríamos que pensar que para estar en el mundo **somos ecodependientes e interdependientes**. Así que resulta fundamental, de nuevo, reconocernos como humanos, como animales ecodependientes, porque formamos parte de un sistema mayor en el que existimos con otras especies. Somos parte de ese todo, no somos la cúspide: es importante pasar de una idea jerárquica en la que el hombre está arriba, luego las mujeres, luego los campesinos y campesinas, después la tierra y los animales... a una idea circular: a una concepción de civilización circular y en red.

El individualismo no es la solución
para estos tiempos
(Unsplash)

Si somos conscientes de que formamos parte de un ecosistema, sin jerarquía, seremos conscientes de que nuestra casa es la que es. No es cambiar la urbe por la huida de la ciudad –a la “urba”–, o la Tierra por Marte. **La solución individual no es solución**, por más que unos pocos puedan irse a la urbanización o a Marte.

Interdependencia es la idea de que los seres humanos, como animales, dependemos los unos de los otros, **necesitamos a otras personas para que nos cuiden desde que nacemos**. Por tanto, se debe reconocer esta interdependencia, que dura toda la vida y en diferentes circunstancias, y dejar de lado la idea de que el ser humano –como explica muy bien Katrine

Marçal en *¿Quién le hacía la cena a Adam Smith?*– existe solo para competir y, cuanto más independiente, mejor. Ningún hombre puede estar del todo solo o hacerlo todo solo.

Debemos romper esa idea del superhombre en pro de una relación de seres humanos interdependientes (afectivamente, materialmente, de cuidados). Es una realidad que, si es asumida, nos lleva a colaborar, a cooperar, y no a competir.

“Interdependencia es la idea de que los seres humanos, como animales, dependemos los unos de los otros”

Pese a las semanas de confinamiento, hemos descubierto la importancia de relacionarnos con los demás (Pexels)

Si logramos empezar a pensar todas nuestras acciones –y las acciones profesionales– con esta mirada, podría cambiar la dirección en la que nos comportamos a diario: pensaríamos en los efectos de nuestras acciones en el ecosistema y en nuestras relaciones.

La ecodependencia y la interdependencia son ideas fuertes para repensarnos.

REFLEXIONS CREUADES

ACTIVAMENTE

Ana María Álvarez

—

17 de febrer de 2021

Esta recopilación de artículos es una muestra de la firme consciencia y de la responsabilidad de las arquitectas de actuar políticamente, desde nuestra propia comunidad y con una visión saludable del futuro, en el contexto de varios conflictos globales interconectados: la crisis de salud pública, la emergencia climática y la inequidad social y racial. Es el momento de aprovechar que tenemos la guardia baja: porque nada va a cambiar espontáneamente.

Banksy - Camden Town, Londres
(CC Canonsnapper)

LA VIDA

En marzo de 2020, **la vida activó el freno de mano**. Una partícula invisible e inoportuna tiró de la palanca, y en un gesto rápido y seco, dejó a la humanidad a su propia suerte. Una suerte que resultó ser la magnificación de la rutina: dormir y trabajar. El ya limitado uso individual de la ciudad se redujo a unos pocos metros lineales en casa. Ese tiempo de confinamiento sacó a la superficie la realidad: **vivimos sumidos en la rutina, en casa como turista, de paso por el barrio**.

‘Banksy in Boston’ (CC Patrick Haney)

Peor aún: somos capaces de vivir con el desasosiego de un “mundo dual, divergente, desigual y, básicamente, injusto”, como escribió Amaia Celaya. La precariedad de muchas mujeres se exacerbó y la obligación de quedarse en casa fue imposible de cumplir para miles de personas en el mundo.

Pero, confinadas, tomamos “conciencia del valor del espacio exterior”, apuntó Conchita de la Villa. Y al exprimir la vivienda, la encontramos totalmente desconectada de ese exterior, como narra y expone Queralta Garriga: **¿cómo transformar esa relación?**

Trabajamos, como explica Olga Subirós, por dar “respuestas [inmediatas] desde la realidad urbana y el conocimiento local” a la urgencia de distanciarnos físicamente. Nos animamos con las respuestas contundentes a la pandemia de algunos países liderados por mujeres, en la descripción de Elena Orteu; mujeres que ejercen un liderazgo transformacional, basado en el trabajo cooperativo y no en la competición. Luchamos por teletrabajar por obligación, “por intentar que la vida presencial se convirtiera en vida telemática”, en palabras de Laura Prados. Y la cultura arquitectónica tuvo que buscar medios y soportes para hacerse sentir: Elisenda Bonet y Sandra Bestraten reseñaron las píldoras del 48h Open House Barcelona y la semana de la arquitectura del COAC, dos potentes eventos urbanos que buscaron relacionarnos en confinamiento, entre nosotras y con el entorno construido.

Con la desescalada y el des-confinamiento, las ganas de cambio se fueron encogiendo. **La rutina empezó a tomar su espacio de nuevo. Poco importa si la casa tiene ventanas o en el barrio hay parques: de la casa al trabajo sin parar y sin pensar.** Sin pasear por el barrio, sin caminar sin rumbo, sin cruzarse con otros. Pero, incluso de paso, nos topamos con tímidos cambios en el espacio público: calzadas convertidas en espacios para peatones, pintadas de colores y limitadas con bloques de plástico. El urbanismo táctico floreció mientras dormíamos. Nos estamos aprehendiendo aún, mutuamente: a partir de la crítica por la estética, muchas expertas apuntaron la flexibilidad del enfoque, la importancia de “habitar” el espacio público, y la urgencia de dirigir los esfuerzos hacia la igualdad.

Banksy “protegido” con plástico
(CC Struglnshynrz1)

En otros lugares del mundo, la crisis va empujando cambios profundos en las dinámicas diarias, hacia direcciones opuestas: Ariadna Álvarez explica cómo en Chandigarh (India) los peatones están recuperando y ocupando el espacio público que una vez fue suyo. En cambio, nos cuenta María José Masnou que, en algunos barrios de Shángai (China), antiguas calles que habían sido espacios de interacción social con usos diversos y simultáneos, aún están vacías.

Nos urge un cambio radical en nuestra relación con el medio en el que vivimos. Equal Saree lo anuncia de manera contundente: “un nuevo ecosistema de pequeña escala, respetuoso con el medio ambiente y que refuerce las redes de cuidados de los barrios”. Ese ecosistema es imperativo, una exigencia inexcusable: un equilibrio de iguales con el medio ambiente.

EL AHORA

Actualmente, estamos en una situación de refugio temporal. Con la clara misión de protegernos, la vida debe ser y estar controlada. **Con la vida engarrapada de tecnología, incluso nos damos cuenta de que es imposible mantener así unas relaciones sociales**

humanas. Por eso nos aferramos a la temporalidad, no creemos que esta realidad será la nuestra. El pasado pre-pandemia no estaba bien, tampoco. Porque esta pandemia, como todas, ha explicitado muchos problemas humanos.

‘Bansky Monkey’
(CC kalidoskopika)

Nuestra relación con las tecnologías, con la salud, con la ciudad construida, con los compañeros de trabajo, con la vivienda y la familia está mutando. El universo productivo se apoya flojamente sobre el universo reproductivo: aquel de los cuidados, el que nos enseña a vivir. Y, ahora, esa segmentación muta porque nos estamos haciendo conscientes de que la vida es cuidarnos y cuidar de otros.

En esta temporalidad, por gracia y desgracia de la pandemia, la emergencia climática se clavó en nuestras casas. El problema, por fin, empezó a calar en nuestras cabezas, en nuestra vida diaria, en nuestra rutina. Incluso pensamos que maximizar la prosperidad pasa por proteger la vida —todas las formas de vida de todas las personas— y la casa —el planeta—.

Zaida Muxí es categórica: “**Si somos conscientes de que formamos parte de un ecosistema, sin jerarquía, seremos conscientes de que nuestra casa es la que es**”.

EL FUTURO INMEDIATO

¿Cuál es el mundo en el que queremos vivir? ¿Ha cambiado nuestro rol en la sociedad? Como ciudadanas, las arquitectas tenemos la responsabilidad de actuar políticamente, desde nuestra propia comunidad y con una visión saludable del futuro, en el contexto de varios conflictos globales interconectados: la crisis de salud pública, la emergencia climática y la inequidad social y racial. Es responsabilidad de todos impedir que esta crisis total aumente el sexismo y el racismo en nuestras realidades diarias, o aumente la concentración de riqueza en unos pocos, o aumente la

cantidad de muertes por pobreza y contaminación, o aumente la falta de vivienda, o acelere la destrucción del medio ambiente.

Esa consciencia tomada durante el confinamiento, debe convertirse en una lucha por hacer un cambio fundamental en nuestro estilo de vida. Ya no es pura fantasía, sino una reflexión fundamental: cómo viviremos juntos bajo las consecuencias desastrosas de continuar con *business as usual*. El mundo actual no es culpa de otros: somos parte de todo esto. Ya no es un cambio de paradigma, es más potente: es una nueva relación con la vida.

Este es el momento de la transición. Es el momento de aprovechar que tenemos la guardia baja: porque nada va a cambiar espontáneamente. Es el fin del diseño centrado en el hombre: el inicio de la conciencia colectiva de convivir con la Tierra. **¿Cómo nos comportaremos, qué decisiones diarias tomaremos, cuando el sistema económico y social que tenemos montado busque la equidad humana y ecológica?**

© Fons F. Català-Roca. Arxiu Històric del COAC - 50è Aniversari

Imatge de l'acte al saló mirador del COAC
(COAC)

FEM XARXA

Elena Orteu i Olga Guday Padrosa

Sala Mirador del COAC, 21 de novembre de 2019

CAL ESTABLIR XARXES DE DONES?

FEM XARXA va ser la segona xerrada del cicle *Les dones FEM* impulsat pel Grup Obert de Dones Arquitectes del COAC.

Tot i que sembla que a les escoles d'arquitectura estem força equilibrades en nombre entre homes i dones, a la majoria d'estudis d'arquitectura els socis són homes o les dones són minoritàries: ser directiva i dona no és, encara avui en dia, una circumstància freqüent tampoc en arquitectura.

La vida d'una dona professional podríem assimilar-la a una gimcana que cal superar, amb obstacles però també elements potenciadors. Uns d'aquests elements potenciadors són, sens dubte, les xarxes, concretament les xarxes de dones que ens ajuden i acompanyen.

Conclusions:

- Cal empoderar la dona i mostrar-nos els espais verinosos que cal evitar.
- Visibilitzar les xarxes de mentores existents: FIDEM, grup dones UPC, CPAC, Bcn activa, etc.
- Buscar la mirada de la dona pel desenvolupament professional: internacionalització, innovació, especialització, model de negoci, etc.
- Parlar de les renunciacions, del fet d'escollir el camí personal i únic, i dels pactes personals i amb la família que cal fer.

LES DONES QUE HAN FET,
LES DONES QUE FAN,
LES DONES FEM

ARIADNA ALVAREZ GARRETA

Arquitecta i editora. Directora i fundadora de l'editorial Altrim Publishers i sòcia de l'estudi d'arquitectura ALTRIM. Amb l'editorial, promou l'arquitectura i l'urbanisme de l'Índia i el sud-est d'Àsia. Ha estat síndica de la delegació de Barcelona del COAC, membre de la junta de la Fundació Mies van der Rohe, i consultora per l'ajuntament de Barcelona. És membre de l'Advisory Board de la Poornima University a Jaipur. Els seus llibres inclouen *Skyscrapers* (Atrium 2001), *Skyscrapers Architects* (Atrium 2003), *Hesperia Tower Chronicle of a Project* (Actar D, 2006), *Sportectura* (Actar D, 2007), *Seating Together* (Actar D, 2009), *Living in High Density*, *Architect for the Future* (Linksbooks, 2010) i *MAT passió per l'arquitectura* (Altrim 2015). Corresponsal internacional del COAC a l'Índia.

ANA MARÍA ÁLVAREZ

Arquitecta per la Universidad Javeriana de Bogotá (Colòmbia), urbanista per la Universitat Politècnica de Barcelona (Espanya) i especialista en arquitectura i escriptura a l'Escola Elisava (Espanya). És autora de diversos llibres d'arquitectura i disseny i ha estat columnista a publicacions periòdiques a Colòmbia i a Estats Units. És editora de *La Tadeo Dearte*, la revista de la facultat de Artes y Diseño de la Utadeo de Bogotá, responsable de comunicació de Pinearq, un estudi d'arquitectura especialitzat en infraestructura hospitalària, i crea contingutss per arquitectos des de la seva marca *proyecto.miranda*.

AMAIA CELAYA ÁLVAREZ

Arquitecta. Màster en Urbanisme i màster en Ajuda Humanitària. Experta en Resiliència i Sostenibilitat Urbana i consultora d'ONU-Habitat, la Comissió Europea i I.S.O. Co-dirigeix el màster en Design for Resilience de l'Escola ELISAVA (Escola Universitària de Disseny i Enginyeria). És professora convidada en diversos postgraus i màsters a la Newcastle University (Austràlia), Universidad de Deusto, Cátedra UNESCO de Sostenibilidad UPV i La Salle - Ramon Llull, entre d'altres.

ANNA RAMOS

Arquitecta, directora de la Fundació Mies van der Rohe des de 2016. Sota la seva direcció la Fundació va llençar la beca Lilly Reich el 2018, concebuda per a fomentar la igualtat a l'arquitectura. És professora i investigadora de l'ETSAB-UPC i ha estat docent a la UIC i diverses universitats europees. Anteriorment va ser subdirectora de Relacions Internacionals de l'ETSAB-UPC i de 2005 a 2008 presidenta de l'Agrupació de Joves Arquitectes de Catalunya (AJAC) del COAC.

CLARA RIUS SAMBEAT

Arquitecta per l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona. Sòcia d'Estudi PSP Arquitectura, especialitzat en projectes en el camp de la salut. En els últims anys, ha focalitzat els esforços i investigacions en el *healing space*, l'ACP (atenció centrada en la persona) i la humanització dels espais hospitalaris a través del disseny basat en conceptes de neuroarquitectura, així com anteposant el compromís social en les accions i respectant la pluralitat d'usuaris.

CONCHITA DE LA VILLA

Conchita de la Villa és arquitecta per la ETSAB i des de 2006, és sòcia de l'estudi Jansana, de la Villa, de Paauw, Arquitectes. La feina d'aquest equip d'arquitectura i paisatgisme ha estat reconegut amb nombrosos premis nacionals i internacionals i ha estat publicat en diverses revistes especialitzades. Ha desenvolupat la seva professió tant des de diferents càrrecs de l'administració pública, com des del camp liberal a nivell internacional. Actualment també és professora al Màster del Paisatge de la UPC. Aquesta diversitat de perspectives i experiències li aporten una visió àmplia i crítica de la disciplina de l'arquitectura.

ELENA ORTEU

Arquitecta, sòcia Directora de Search & Drive, Management consultants, sòcia en diferents estudis d'arquitectura, secretària General del Consejo General de los Colegios de Arquitectos de España (CSCAE), directora de Qualitat i de I+D+i de Prefabricats Pujol, assessora de la Junta de Govern del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (COAC), promotora i ponent de cursos especialitzats en eines de management i coach de directives a BCN Activa i Mentora a UPC.

ELISENDA BONET SAUMENCH

Arquitecta amb màster en Multimèdia i un postgrau en Direcció de Projectes i Obres. És directora del festival d'arquitectura 48h Open House BCN i presidenta de l'Associació 48H Open House Barcelona. Des del 1998, treballa en l'estudi de llenguatges i plataformes per a la difusió de l'arquitectura. Va dissenyar pàgines webs de l'Ajuntament de Barcelona. Ha estat comissària d'exposicions i és co-autora dels llibres *Render para Arquitectos* i *350 maneres de viure* (A) Barcelona

EQUAL SAREE

**Arquitectes Dafne Saldaña,
Helena Cardona i Julia Goula**

Equip d'arquitectes, expertes en gènere i investigadores feministes. Treballen per generar espais inclusius a partir del feminisme, la perspectiva de gènere i la cocreació amb les persones que els habiten. A partir d'aquests principis desenvolupen projectes d'arquitectura i d'espai públic, dissenyen i acompanyen processos de participació ciutadana i acció comunitària i coordinen formacions i accions de sensibilització.

EVA SERRATS

Ha treballat en els camps de la fotografia, el cinema, l'arquitectura i la gestió cultural, entre d'altres. L'any 2007 va crear Leve Productora, situada a La Floresta, des de la que es formulen i desenvolupen projectes de manera transdisciplinària i en estreta col·laboració amb altres persones i equips tècnics i creatius. Això fa que cada projecte es tracti com una experiència de direcció, de treball en xarxa i de gestió unitaris. És presidenta de la cooperativa La Capell des de l'any 2019.

CELOBERT

Núria Colomé, Paula Martí i Helena Trias

CELOBERT, ARQUITECTURA,
ENGINYERIA I URBANISME, SCCL

Equip d'arquitectes i urbanistes de la cooperativa Celobert. Expertes en polítiques d'habitatge i models alternatius d'accés amb una trajectòria de 10 anys en la redacció de planejament i plans estratègics vinculats a l'habitatge com el Pla Local d'Habitatge de Barcelona i el Pla Local d'Habitatge de Mataró i plans de rehabilitació urbana com l'Estudi de les colònies de Cardona i l'Estudi per a la rehabilitació, captació i mobilització d'habitatges i locals al nucli antic d'Olot.

IMMA JANSANA

Arquitecta paisatgista. Entre el 1989 i el 2001 ha estat arquitecte municipal responsable de projectes urbans a l'Ajuntament del Prat de Llobregat (Barcelona). L'any 2006 constitueix l'empresa Jansana, De la Villa, De Paauw, Arquitectes S.L.P. Ha estat professora a l'Institut d'Architettura di Venezia (IUAV), al Màster de Paisatge de l'ETSAB, a la Universitat de Navarra i a la Facultat de arquitectura de Montevideo. Ha rebut tres Premis FAD els anys 1993, 1994 i 2019, el Premi Construmat l'any 2009, finalista quatre vegades a la Biennal de Arquitectura Española i el Premi Europeu de l'Espai Públic Urbà l'any 2012.

LAURA PRADOS

Arquitecta per l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona. Sòcia co-fundadora de KIPPIS 3B. Especialitzada Project Management per a millorar el rendiment dels actius mobiliaris des d'una visió tècnica. Porta més de 16 anys coordinant i gestionant equips per donar solucions integrals a projectes d'obres posant especial èmfasi en aconseguir una gran qualitat, reducció de costos i compliment de timings. Defensora de les noves i eficients tecnologies, el seguiment en obra d'equips i els processos per aconseguir confort en els espais projectats.

MARÍA JOSÉ MASNOU

Arquitecta i Màster en Estudis sobre Àsia Oriental. És professora associada en el Màster d'Estudis d'Àsia-Pacific en el Context Global, de la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona. (2019) Ha col·laborat com a professora convidada al departament d'Urbanisme i Ordenació de Territori (DUOT) de l'ETSAB, en diversos cursos, projectes d'investigació i concursos internacionals a la Xina. (2013 - 2016). Ha estat professora convidada al College of Landscape Architecture de la Peking University (2017), la Hangzhou Normal University (2018) i al Department of Landscape and Architecture de la Central South University de Changsha (2014). Membre fundador de l'Observatory on Urban Xina, Liang Sicheng-Barcelona. Membre de la Càtedra Xina i de l'Associació d'Arquitectes i Urbanistes de Catalunya (AAUC). Treballa com a consultora i analista sobre el disseny urbà de les ciutats.

MARTA PÉREZ FRANCO

Arquitecta de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Després de ser estudiant d'intercanvi a la universitat de Waseda (Tokyo) l'any 2012-2013 i acabar la llicenciatura en arquitectura l'any 2014 va realitzar els 3 postgraus del Màster UPC de Projectació Urbanística. Ha col·laborat amb despatxos com CCRS, Miquel Vidal arquitecte i Mas Maristany Arquitectes. Finalment, escull l'administració pública per poder adquirir una mirada més transversal de l'urbanisme metropolità. S'incorpora a l'AMB l'any 2018 on forma part d'un equip multidisciplinari especialitzat en la difusió del coneixement tècnic en l'àmbit de l'arquitectura i l'urbanisme.

MARTA PUJOL

Marta Pujol, arquitecta des de 1987 per l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, ETSAB. Des de 1990 comparteix despatx professional a Mataró, amb l'arquitecte mexicà Josep Maria Esperalba format a l'ITESO Guadalajara - Jalisco. Ha compaginat el despatx professional d'arquitectura amb contractes de prestació de serveis com arquitecte assessor municipal a l'Ajuntament de Sant Andreu de Llavaneres (1987-1997) i a l'Ajuntament de Sant Vicenç de Montalt (1996-2015), municipis del Maresme. Actualment sent la necessitat d'escapar del món de les normatives i la burocràcia que envolta la nostra feina i l'interessa aprofundir en el món dels espais saludables, la bioconstrucció i els coneixements que ens poden facilitar i aportar qualitat de vida i salut des de l'arquitectura.

NOELIA GONZÁLEZ

Després de treballar en diferents despatxos i empreses de control d'estructures, obre el seu propi taller d'arquitectura l'any 2004 al qual desenvolupa projectes d'edificació i urbanístics. Des de 2007 treballa d'arquitecta municipal a l'Ajuntament del Vendrell on és la responsable de planejament urbanístic. Actualment forma part de l'Associació d'Arquitectes Urbanistes de Catalunya, participa a les sessions deliberatives per la redacció del Pla Territorial Parcial del Penedès i és membre del grup de treball de model urbà per l'elaboració dels documents estratègics temàtics de l'Agenda Urbana de Catalunya.

MONTSERRAT SALVADÓ

I GOMÀ

Arquitecta i MBA. S'inicia realitzant projectes públics i privats a Holanda, Alemanya i Perú, i compta amb experiència en Gestió de Projectes i Facility Management a Amèrica Llatina. Arquitecta per l'ETSAV, anys després cursa Gerència de Projectes a l'ESAN i un Executive MBA a ESADE. Actualment centrada a donar suport a petites empreses amb la voluntat de millorar processos i el seu negoci. Participa també com a voluntària a ESADE Alumni com a Consultora Solidària.

OLGA GUDAY PADROSA

Arquitecta per l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona. L'any 2002 estudia el seu quart any de carrera a la Technische Universität de Berlin (T.U.B.). És allà on col·labora amb el Despatx Hüffer & Ramin Architekten. L'any 2004 es titula com a Arquitecta amb una Menció d'Honor. El mateix any rep el Premi Dragados per la Innovació en els detalls constructius en el seu projecte final de carrera. També el mateix any 2004 s'associa amb Juan Sainz de los Terreros Bustos obrint Guday Terreros Arquitectura, especialitzada en el sector sanitari. Un any més tard estudia el Màster de Management de la Construcció a la Salle (Universitat Ramon Llull). Actualment dirigeix, paral·lelament, l'empresa de disseny d'oficines We love work Spaces.

OLGA SUBIRÓS VIÑUALES

Arquitecta i comissària. Els seus projectes adopten un punt de vista integrador sobre la cultura del segle XXI i sobre les profundes transformacions de l'era digital. Ha co-comissariat, juntament amb José Luis de Vicente, *Big Bang Data*, una gran exposició sobre la datificació del món. Com arquitecta, ha dissenyat exposicions i ha treballat per alguns dels museus i institucions culturals més prestigiosos d'Espanya, com el CCCB o el MACBA. És professora del màster de Disseny i Dades de Escola ELISAVA i doctoranda del Practice Research PhD per la Universitat RMIT. És la comissària del projecte *air, aria, aire* a la Biennial d'Arquitectura de Venècia 2021.

QUERALTA GARRIGA GIMENO

Doctora arquitecta. Consultora en museologia, interpretació i comunicació del patrimoni construït. Va ser directora de la Fundació Caixa d'arquitectes, Gerent de Cultura del COAC i responsable de la creació de la Fundació Enric Miralles. És professora associada de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona UPC, l'Escola Superior de Disseny (ESDI) i l'Escola Massana (UAB). Ha estat promotora i responsable, el 2019 i el 2020, de l'ETSAB Visiting Studio amb Juhani Pallasmaa. Promou el projecte de recerca *Museu Difús* sobre una nova manera d'interpretar l'arquitectura per apropar-la al públic en general.

SANDRA BESTRATEN CASTELLS

Arquitecta. Presidenta de la Demarcació de Barcelona. Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (COAC) Àrea de Formació del COAC. Professora de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona UPC i School of Architecture UIC Barcelona. Socia Bestraten Hormias Arquitectura.

SONIA SOMS FERRER

Acadèmicament la seva formació va ser en comunicació corporativa i de la imatge d'empresa. Professionalment, especialitzada en l'arquitectura efímera i l'interiorisme. Actualment s'està formant en temes d'arquitectura i salut. Ha cursat el Postgrau d'Arquitectura i Salut de l'Escola Sert. Després de treballar més de vint anys en el món del disseny d'espais, ha començat una nova etapa en el món de l'Arquitectura i la Salut. És membre del Patronat de la Fundació de l'Escola Decroly de Barcelona des del 2018.

(Francesc Polop)

ZAIDA MUXÍ MARTÍNEZ

Doctora arquitecta i des de 2003, professora d'Urbanisme de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona – UPC. Ha estat Directora d'Urbanisme, Vivenda, Mediambiente, Ecologia Urbana, Espai Públic, Via Pública i Civisme de la ciutat de Santa Coloma de Gramenet (2015-2019). És especialista en urbanisme, arquitectura i gènere. És integrant i fundadora (2015) de la xarxa d'investigació i difusió dels treballs de les arquitectes al món *Un día una arquitecta*.

JUNG

Pulsación elegante

LS 1912 en Cromado Brillante: el resultado de combinar tecnología clásica con materiales de alta calidad.

LS1912[®]

JUNGIBERICA.ES

Després de gairebé 100 dies d'estat d'alarma, recollits a les nostres llars per contenir la pandèmia de la covid-19, el juny del 2020 l'Escola Sert del COAC va publicar *Cròniques del confinament: Arquitectura des de casa*. Aquell document era un primer recull de quinze reflexions creuades d'arquitectes que ens apropaven al canvi, mai imaginat, que es produí en les nostres vides a partir del 15 de març del 2020.

Ara, amb aquest segon llibre, *Cròniques del desconfinament: Dones i arquitectura*, la reflexió gira al voltant de la nova realitat sorgida a partir del 21 de juny següent, un cop finalitzat l'estat d'alarma. En catorze articles s'explica com són el retorn a l'espai públic i les relacions entre persones, en una desitjada tornada a la vida quotidiana marcada per la distància social.

L'autoria d'aquest treball conjunt és el fruit de les complicitats generades en el Grup Obert de Dones Arquitectes impulsat pel COAC el 2018, amb la voluntat de fer visible el rol professional de la dona en l'arquitectura. Així doncs, compartim amb vosaltres un seguit de reflexions al voltant de diferents àmbits que ens permeten pensar col·lectivament els reptes que hem hagut d'afrontar, en què la gestió de l'activitat a la ciutat, la nostra vida cultural, professional i vital, ha hagut de reinventar-se constantment. El llibre s'estructura en PARAULES CLAU per a la nostra professió que han adquirit nous significats durant aquest desconfinament, cosides per les mirades femenines resultants del cicle de xerrades mensuals LES DONES FEM:

Política i cultura • L'hàbitat • El carrer i el paisatge • Mirades internacionals • Espais d'aprenentatge • On som i on anem • Reflexions creuades

Les dones que han fet, les dones que fan, les dones fem

Aquest document ha estat possible gràcies al compromís de més de 80 dones que han compartit els seus coneixements i experiències en el període de desconfinament. També adreçem l'agraïment a les més de 100 arquitectes implicades a teixir relacions a través del Grup Obert de Dones Arquitectes del COAC.

A totes, moltes gràcies.

Us convidem a gaudir de la lectura d'aquestes *Cròniques del desconfinament: Dones i arquitectura*, un petit pas més en el camí cap a l'equitat.

**Ajuntament
de Barcelona**

**SETMANA
D'ARQUITECTURA
2020**

www.escolasert.com

www.arquitectes.cat